د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رياست

اسلامي ښوونه او روزنه

لسم ټولگی

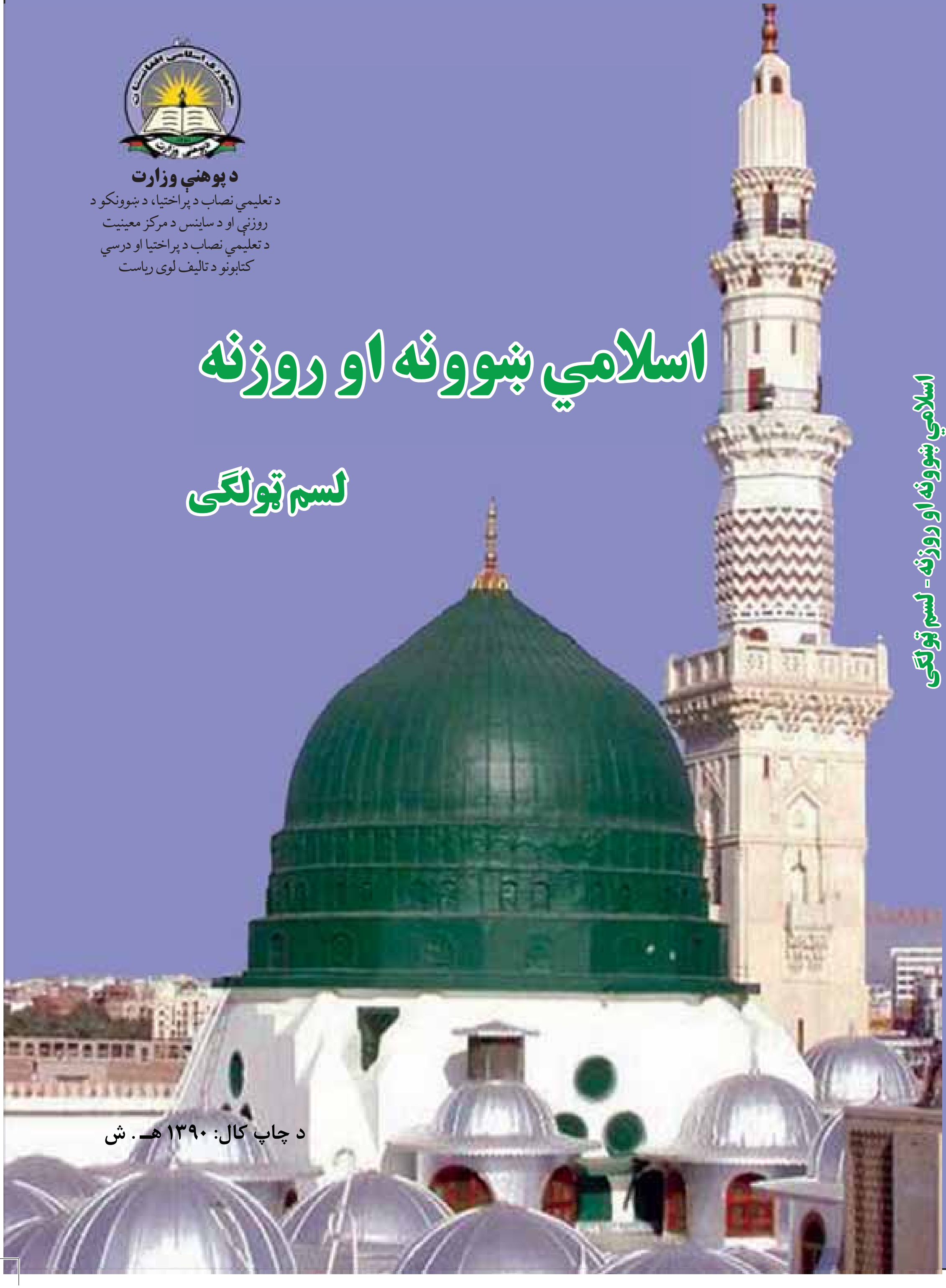

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش

اسلامي ښوونه او روزنه - لسم ټولگی

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري په بازار کې يې اخيستنه او
خرڅونه په کلکه منع ده. له سرغړونکو سره قانوني چلند کيږي.

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

اسلامي ښوونه او روزنه

لسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

ليکوالان
- نور الله صافي
- رقيب الله ابراهيمي
- سيد فاضل شاه

علمي ايډيټ
- دکتور شېر علي ظريفي

د ژبې ايډيټ
- محمد قدوس زکوخېل

ديني، سياسي او کلتوري کميټه
- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
- مولوي قيام الدين کشاف
- محمد آصف کوچی

د څارنې کميټه
- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين
- دکتور شېر علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس

طرح او ډيزاين
عنايت الله غفاري

بسم الله الرحمن الرحيم

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کیږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

د موضوعاتو فهرست

د عقايدو برخه

لومړی لوست – د عقايدو علم ۱
دويم لوست – د الله تعالی پر وجود ايمان ٤
دریم لوست – د الله تعالی وحدانيت (يو والی) ۷
څلورم لوست – د الوهيت توحيد ۹
پنځم لوست – د الله تعالی اسماء او صفات ۱۳
شپږم لوست – د الله تعالی د اسماوو شمېر او د صفتونو ډولونه ۱۷
اووم لوست – د الله تعالی ذاتي صفتونه (۱) ۲۱
اتم لوست – د الله تعالی ذاتي صفتونه (۲) ۲٤
نهم لوست – کلام د الله تعالی صفت دی ۲۷
لسم لوست – پر ملائکو ايمان ۳۰

د حديثو برخه ۳٤

يولسم لوست – د احاديثو اهميت ۳۵
دولسم لوست – په چارو کې تدبير ۳۹
ديارلسم لوست – د سولې اهميت ٤۳
څوارلسم لوست – په کارونو کې آسانتيا ٤٦
پنځلسم لوست – د ظلم مخنيوی ٤۹
شپاړسم لوست – د غضب درملنه ۵۲
اوولسم لوست – غوره خلک ۵۵
اتلسم لوست – د ايمان خصلتونه ۵۷
نو لسم لوست – تعصب ٦۱
شلم لوست – د مؤمن شان (حالت) ٦۵
يوويشتم لوست – پر تکاليفو صبر ۷۱
دوه ويشتم لوست – د مسلمان حقوق ۷۵
درويشتم لوست – دوه مخي ۸۰
څلير ويشتم لوست – د خوب آداب ۸٤

د فقهي برخه ۸۸

پنځه ويشتم لوست – اسلام د ژوندانه نظام ۸۹
شپږ ويشتم لوست – د اسلام اقتصادي نظام ۹۱

اوه ويشتم لوست – د اسلامي اقتصاد ځانګړتياوې ۹۳
اته ويشتم لوست – د اسلامي اقتصاد ښيګڼې........ ۹۵
نه ويشتم لوست– د ميراث په هكله قرآني لارښووني (۱) ۱۰۰
ديرشم لوست – د ميراث په هكله قرآني لارښووني (۲) ۱۰۲
يو ديرشم لوست – د ميراث په هكله قرآني لارښووني (۳) ۱۰٤
دوه ديرشم لوست – د ميراث د علم اساسات ۹۷
درې ديرشم لوست – ذوي الفروض او د هغوی برخې ۱۰٦
څلور ديرشم لوست – د ښځينه ذوي الفروضو احوال........ ۱۰۹
پنځه ديرشم لوست – عصبات........ ۱۱۳
شپږ ديرشم لوست – د سهمونو (برخو) مخرجونه ۱۱۵
اووه ديرشم لوست – عول ۱۱۷
اته ديرشم لوست – د عددونو ترمنځ تماثل، تداخل، توافق او تباين پېژندل ۱۱۹
نه ديرشم لوست – تصحيح........ ۱۲۱
څلويښتم لوست – د وارثانو تر منځ د متروكې د تقسيم طريقه ۱۲۳
يوڅلويښتم لوست – تخارج........ ۱۲۵
دوه څلويښتم لوست – رد........ ۱۲۷
درې څلويښتم لوست – جهاد........ ۱۲۹
څلور څلويښتم لوست – د جهاد لاسته راوړنې ۱۳۲
پنځه څلويښتم لوست – څوک په جهاد مكلف دي؟ ۱۳۵
شپږ څلويښتم لوست – د جهاد ډولونه ۱۳۸
اوه څلويښتم لوست – سوله او احكام يې ۱٤۲
اته څلويښتم لوست – د ذمي عقد (تړون)........ ۱٤٤

لومړی لوست

د عقایدو علم

شرعي احکام په عمومي ډول په دوو برخو وېشل شوي دي:

۱- عملي احکام: هغه دي چې د اعمالو په کيفيت پورې اړه لري کوم چې د بدن د غړو په واسطه سرته رسېږي او فرعي احکام هم ورته ويل کېږي. لکه: د لمانځه فرضيت، د زنا حرام والی او داسې نور.

۲- اعتقادي احکام: هغه دي چې عقيدې پورې اړه لري، د زړه اعمال دي، د بدن په ظاهري غړو نه تر سره کېږي او اصلي احکام هم ورته وايي. لکه: د الله تعالی په وجود، وحدانيت، د آخرت په ورځ او داسې نورو باور کول.

د لومړي ډول احکامو علم ته د شريعت احکام او فقهي علم ويل کېږي، او دويم ډول علم ته د توحيد، صفاتو او عقائدو علم ويل کېږي چې موږ دلته له دغه دويم ډول علم څخه بحث کوو.

د عقايدو تعريف

عقايد د عقيدې جمع ده، عقيده په لغت کې کلک تړلو ته وايي او د اسلامی علومو په اصطلاح کې په دوو معناوو راغلې ده:

لومړی: د الله تعالی د قديم ذات په وحدانيت او پر ټولو هغو لارښوونو چې محمدﷺ د الله تعالی له لوري انسانانو ته رسولي، کلک ايمان او باور لرل.

دويمه: هغه قضايا او جملې چې د مؤمن به څېزونو څخه بحث کوي.

د تعريف شرح

عقيده کلکو تړلو ته وايي او عقايد په دې نامه سره څکه ياديږي چې انسان هم په هغه څه چې عقيده لري خپل زړه تړي او کلک يقين وربانديي کوي.

خو دا يقين بايد دومره غښتلی او پوخ وي چې هيڅ ډول شک او شبهه پکې ځای ونه لري، څکه عقيده په عربي ژبه کې پوخوالي او ټينګښت ته وايي، سست باور عقيده نه ګڼل کيږي.

فعاليت: لاندي سوالونو ته ځواب ووایاست او هم د عقیدې د لفظ لومړی او دویمه معنا پکې وټاکئ:

۱ـ په الله تعالی عقیده لرل څه حکم لري؟

۲ـ تاسې ته عقیده په یوه اونۍ کې څو ساعته تدریس کیږي؟

د عقايدو د علم موضوع

د عقايدو د علم موضوع د الله تعالی ذات، صفات او د پیغمبر رسالت دی، چې په هغه کې په ملايکو، آسماني کتابونو، انبیاوو، د آخرت په ورځ، حساب، جنت، جهنم او د خیر او شر په تقدیر ټولو ایمان لرل شامل دي.

د عقايدو د علم غرض

د عقايدو د علم غرض او ګټه په دنیا او آخرت کې د انسان بریالیتوب او نیک بختي ده، هغه څوک چې د الله تعالی په کتاب او د هغه د پیغمبر په سنتو په سمه توګه باور ولري او پیروي یې کوي، هیڅکله به نه په دنیا او نه په آخرت کې ناکام شي.

د دې علم په زده کړه د انسان عقیده سمیږي او حقیقتونه د ځان، کایناتو او خپل خالق په هکله په رښتینې بڼه پیژني.

فعاليت: زده کوونکي دې د عقايدو د علم د تعریف، موضوع او غرض په اړه بحث وکړي.

د عقايدو د علم نومونه

د عقايدو علم په نورو نومونو هم نومول شوی لکه: د توحید علم، اصول الدین، الفقه الاکبر، الإیمان.

فعاليت: زده کوونکي دې د اسلامي عقیدې د پېژندلو په اړه په خپلو کې سره مباحثه وکړي.

د عقايدو د علم فضيلت او ارزښت

د عقايدو علم له نورو ټولو علومو څخه غوره او د شرف خاوند دی ځکه د هر علم شرف او فضیلت د هغه علم پر موضوع پورې اړه لري د عقايدو د علم موضوع له شرف څخه

ډکه موضوع ده چې هغه د الله تعالی ذات، اسماء، صفات، د هغه د وحدانيت، او پر بندګانو باندې د الله تعالی حقونه دی همدارنګه پر انبياؤ او ټولو هغو شيانو باندې علم چې پر آخرت پورې تعلق لري.

د عقايدو د علم حکم

د عقايدو د علم زده کول فرض عيني او فرض کفايي دي:

فرض عيني: په اجمالي ډول پر هر مسلمان نارينه او ښځه باندې فرض عين دی چې په ټولو هغو شيانو باندې عام او مجمل ايمان راوړي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله تعالی له لوري د هغوی خبر ورکړی دی، لکه: په توحيد، رسالت، جنت، دوزخ او د قيامت په ورځ ايمان درلودل او د لمانځه، حج او روژې فرضيت ريښتينی ګڼل او داسې نور.

فرض کفايي: په تفصيلي ډول د عقايدو د علم د دلائلو زده کول فرض کفايي دي د مثال په ډول: په هغو آيتونو او حديثونو باندې ځان پوهول چې توحيد، رسالت، جنت، دوزخ او د قيامت په ورځ ايمان درلودل او د لمانځه، حج او روژې فرضيت يې ثابت کړی وي.

فعاليت: زده کوونکي دې د عقايدو د علم د فضيلت او حکم په هکله په نوبت سره معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱. عقيده د لغت او اصطلاح له مخې تعريف کړئ.
۲. د عقايدو د علم موضوع څه شی ده؟
۳. د عقايدو د علم غرض څه شی دی؟
٤. دعقايدو علم څه اهميت لري؟ بيان يې کړئ.
٥. د عقايدو د علم حکم بيان کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د علم په اړه يوه مقاله وليکي چې له شپږو کرښو کمه نه وي.

دویم لوست

د الله تعالی پر وجود ایمان

ځمکه، آسمانونه او هغه څه چې په دوی دواړو کې موجود دي آیا پخپله پیدا شوي او که داسې ذات وجود لري چې دغه موجودات یې پیدا کړي دي؟

د کایناتو دغه نظم چې هیڅ ګډوډي پکې نه لیدل کیږي او په منظم شکل پر مخ ځي آیا په خپل سر روان دي او که تنظیمونکی لري؟

د الله تعالی د وجود دلائل

د الله تعالی پر وجود نقلي اوعقلي دلایل شتون لري، چې ځینې یې په لاندې توګه بیانیږي:

لومړی نقلي دلیل

د الله تعالی د وجود د اثبات لپاره په قرآن کریم کې ډېر زیات دلیلونه ذکر شوي، لکه الله تعالی د البقرې په سورت کې داسې فرمايي: ﴿وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ۞ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ [البقرة: ۱۶۳–۱۶۴] **ژباړه:** او ستاسې معبود یو دی، له هغه پرته بل هیڅ معبود نشته، هغه ډېر مهربان او خورا بښونکی دی. د آسمانونو او ځمکې په پیدایښت، د شپې او ورځې په اوړېدو را اوړېدو او په هغو بېړیو کې چې خلکو ته د ګټې وړ شیانو وړلو راوړلو لپاره په سمندر کې روانیږي او په هغو اوبو کې چې الله تعالی له آسمانه نازلې کړي دي، بیا په هغو سره مړه ځمکه را ژوندۍ کوي او په ځمکه کې یې هر راز ساکښ موجودات خواره کړي دي او د بادونو په لګېدو او د آسمان او ځمکې تر منځ په اېل کړی شوې ورېځ کې د هغو خلکو لپاره د قدرت نښې نښانې دي چې له پوهې نه کار اخلي.

له پورتنیو مبارکو آیتونو څخه د استدلال طریقه

دا آیتونه صراحتاً دلالت کوي چې ستاسې معبود یو دی، پـه رحمن او رحیم سره یې ستایلی دی او د یووالي لپاره یې د مخلوقاتو څخه ډول ډول دلیلونه بیان کړي دي، دا

ټوله هستي چې د کوم نظم او قانون څخه پیروي کوي د دې هرو مرو ناظم او چلوونکی شته، که نه نو هر څه به ګډوډ وای.
نو پورتني آیتونه لکه څرنګه چې نقلي دلیل حسابیږي همدا ډول عقلي دلیل هم ګڼل کیږي.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی پر وجود باندې نور نقلي دلیلونه ذکر کړي.

د الله تعالی پر وجود باندې عقلي دلیل

ډېر زیات عقلي دلایل شته چې د الله تعالی پر وجود دلالت کوي، د بېلګې په توګه هغه واقعه چې د امام ابوحنیفه (رح) او دهري تر منځ پېښه شوې وه، د الله تعالی د وجود د اثبات لپاره تر ټولو غوره دلیل دی: له دهریانو څخه څو کسه امام ابو حنیفة (رح) ته راغلل او له ده څخه یې د الله تعالی د وجود په اړه پوښتنه وکړه، (د دوی نیت د امام ابو حنیفه (رح) په شک کې اچول وو) امام ابوحنیفه (رح) ورته وویل: زه په یو ډېر حیرانوونکي کار مشغول یم. دوی وپوښتل هغه څه کار دی؟ ابو حنیفه (رح) ورته وویل: چا راته وویل: دلته یوه کښتۍ ده چې هېڅوک پکې نشته، پخپله په بحر کې چلیږي، د بحر په غاړه دریږي، پخپله سامان باروي، بیا پخپله سیده نورو ښارونو ته ځان رسوي، هلته خپل سامانونه پخپله کښته کوي، هر شی لکه: خرما، جامې او داسې نور توکي بېل بېل له خپلو همجنسو توکو سره ځای پر ځای کوي، هېڅ شی یو له بل سره نه ترې ګډېږي، سره لدې چې پدې کې هېڅوک نشته، نه څوک شته چې هغه وچلوي او نه څوک شته چې هغې ته لارښوونه وکړي.
دوی وویل: نو آیا ته دا خبره منې؟ دا خبره خو له لېوني پرته بل څوک نه قبلوي، ځکه کښتۍ له لرګي جوړه شوې ده، نو څرنګه به لرګی پخپله حرکت وکړي؟ څرنګه به پخپله وچلیږي؟ څرنګه به پخپله سامان بار کړي؟ پدې وخت کې امام ابو حنیفه (رح) دوی ته وویل: تاسې شخړه کوئ، پداسې حال کې چې تاسې په خپلو سترګو باندې دغه کاینات وینئ، دغه ستوري چې حرکت کوي چا پیدا کړي؟ لمر او سپوږمۍ ته پدغه منظم ډول څوک حرکت ورکوي؟ دغه مخلوق چا په ځمکه کې خور کړی دی؟

دغه وربخ چا پیدا کړې ده؟ په پای کې دهري په پړ کېدو سره له نور بحث نه تېر شو او توبه یې وایستله.

همدارنګه نور ډېر عقلي دلیلونه شته چې د الله تعالې پر وجود دلالت کوي او هر څه چې الله تعالی پیدا کړي د هغه په وجود باندې دلیل دي کله چې انسان په دغو مخلوقاتو کې فکر او سوچ وکړي نو وایې: ﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ [آل عمران: ۱۹۱]

ژباړه: ای زموږ پالونکیه (ربه)! دا مخلوقات تا عبث (بې حکمته او بې ګټې) ندي پیدا کړي، پاکي ده تا لره (له ټولو عیبونو څخه) نو وساته موږ د دوزخ له اور څخه.

د الله تعالی ذات قدیم دی

د الله تعالی ذات قدیم دی، همېشه وو او همېشه به وي، د ده د وجود ابتداء نشته، پدې اړه الله تعالی فرمایي: ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ﴾ [الحدید: ۳] **ژباړه:** همغه لومړی هم دی او وروستی هم. یعني الله تعالی اول دی ابتداء نه لري او آخر دی انتهاء (پای) نه لري.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی پر وجود باندې نور عقلي دلیلونه بیان کړي.

د الله تعالی پر وجود د ایمان حکم

د الله تعالی پر وجود ایمان (باور او یقین) لرل فرض دي که څوک د الله تعالی له وجود څخه منکر شي کافر دی.

پوښتنې

۱. د کایناتو له شتون څخه د خالق په وجود څنګه دلیل نیسئ؟
۲. د الله تعالی پر وجود باندې یو نقلي دلیل ذکر کړئ.
۳. د الله تعالی پر وجود باندې یو عقلي دلیل ذکر کړئ.
٤. په الله تعالی باندې ایمان څه حکم لري؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د الله تعالی د وجود په اړه یوه مفصله مقاله ولیکي.

دریم لوست

د الله تعالی وحدانیت (یو والی)

د ټولو مخلوقاتو پیدا کوونکی یوازې الله تعالی دی. په ذات، اسماوو او صفاتو کې شریک او ساری نه لري، د هېڅا مرستې ته اړ نه دی، بلکې ټول مخلوقات ده ته اړ او محتاج دي.

د توحید تعریف

توحید یو ګڼلو ته وایي او په اصطلاح کې د الله تعالی یو ګڼل توحید بلل کیږي. [1]

د تعریف شرح

د الله تعالی توحید دا معنا لري چې الله تعالی په ذات او صفاتو کې ځانګړی دی او له هغه سره ساری او شریک نشته.

د توحید ډولونه

د الله تعالی توحید په درې ډوله دی:

- د ربوبیت توحید.
- د الوهیت توحید.
- د اسماوو او صفاتو توحید.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی د توحید په هکله یو له بل سره مباحثه وکړي.

د ربوبیت توحید

د ربوبیت توحید په دې عقیده لرل دي چې د مخلوقاتو پیداکوونکی، رزق ورکوونکی، تدبیر نیوونکی، عزت او ذلت ورکوونکی، خیر او شر رسوونکی او په ټولو مخلوقاتو کې له اسبابو پرته متصرف او واکدار یوازې یو الله تعالی دی.

نو یوازې الله تعالی خالق او مالک دی. له اسبابو پورته مرسته یوازې له الله تعالی څخه غوښتل کیږي، په ټول عالم کې یوازې الله تعالی له اسبابو پرته تصرف کوي، مخلوقات په خلقت او پایښت کې ټول الله تعالی ته محتاج دي، الله تعالی د عالم د نظام په چلولو کې د هیچا مرستې ته اړتیا نه لري.

---

[1] - شرح العقیدة الطحاویة - - (۱ / ۸)

د ربوبیت د توحید د اثبات دلیلونه

الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ﴾ [الزمر: ٦٢] **ژباړه:** الله تعالی د هر شي هستوونکی دی، هماغه د هر شي کار ساز او چلوونکی دی.

همدا راز فرمايي: ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُن لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا﴾ [الإسراء: ١١١] **ژباړه:** او ووايه ټوله ثنا او ستاينه هغه خدای لره ده چې هغه نه څوک په زوی ولی سره نیولی، نه په پادشاهی کې څوک شریک ورسره شته، نه يې د بې وسی له امله ملا تړی شته او پوره لويي يې بيان کړه.

د ربوبیت د توحید غوښتنه داده چې باید هر ډول عبادت، زاري اوفرياد، د مرستې آواز، ټول دنيوي او آخروي حاجتونه له الله تعالی څخه وغوښتل شي، ورسره د نورو متصرفينو او مرستندويانو له نيولو څخه په کلکه ډډه وشي، ځکه چې يوازې الله تعالی د هر ډول عبادت اوبندګی لايق دی.

همدارنګه الله تعالی فرمايي: ﴿ وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [الأنعام: ١٧] **ژباړه:** که الله تاته کوم تکليف در ورسوي نو له هغه نه پرته بل څوک نشته چې تا له تکليف څخه وژغوري، که هغه ذات تا ته کومه ښيګڼه او ګټه در واړوي، نوهغه په هر څه قادر ذات دی.

په بل ځای کې فرمايي: ﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴾ [البقرة: ١٨٦] **ژباړه:** او ای پيغمبره! زما بندګان که له تا نه زما په اړه پوښتنه وکړي، نوهغوی ته ووايه چې زه ورته ډير نږدې يم، بلونکی چې کله ما وبلي زه د هغه بلنه اورم نو هغوی ته ښايي چې زما بلنې ته لبيک ووايي، او پر ما ايمان راوړي، ته دا خبره هغوی ته واوروه، کېدای شي چې هغوی سمه لار ومومي.

فعاليت: زده کوونکي دې د ربوبيت د توحيد د اثبات په اړه عقلي دليلونه بيان کړي.

پوښتنې

١. توحيد تعريف کړئ!
٢. توحيد په څو ډوله دی؟
٣. د ربوبيت له توحيد څخه مراد څه دی؟
٤. د ربوبيت پر توحيد باندې نقلي دليل ذکر کړئ.

څلورم لوست

د الوهیت توحید

- آیا پرته له الله تعالی څخه بل څوك د عبادت وړ شته؟
- بنده باید له چا څخه مرسته وغواړي؟
- چا ته د عجز سر ښکته کړي؟

د الوهیت تعریف

اله معبود ته وايي. الوهیت مصدر او د الله تعالی صفت دی، د الوهیت د توحید معنا دا ده چې یوازې الله تعالی معبود دی او په معبودیت کې شریك نه لري.

د تعریف شرح

د عبادت وړ یوازې الله تعالی دی. یوازې الله تعالی ته باید د عجز سر ښکته شي، امر یې ومنل شي او له منهیاتو څخه یې ځان وژغورل شي چې دا په حقیقت کې د الوهیت توحید دی او د عبادت توحید هم ورته وايي.

د الوهیت توحید

د الوهیت توحید په دې باندې عقیده لرلو ته وايي چې یوازې الله تعالی د عبادت وړ دی.

عبادت په شرعي اصطلاح کې په دوو معناوو راغلی دی:

١. په خاصه معنا: عبادت په خاصه معنا سره له لمانځه، روژې، زکات او حج څخه عبارت دی او همدارنګه نورې هغه چارې چې موخه ورڅخه یوازې د الله تعالی امر پر ځای کول وي او عادتي چارو پورې اړه ونه لري هم د عبادت په مفهوم کې داخلې دي.

٢. په عامه معنا: عبادت په عامه معنا سره دې ته ویل کیږي چې د ژوند په ټولو ډګرونو کې یوازې د الله تعالی امر ومنل شي، که هغه عبادت په خاصه معنا سره وي، که معاملات وي، که دکورنې ژوند احکام وي او که پر امنیت، سیاست او اقتصاد پورې تړلي احکام وي.

یو انسان هلته موحد ګڼل کیږي چې د ژوند په ټولو ډګرونو کې د الله تعالی اطاعت وکړي او ټول هغه عادتونه او نظریات چې د اسلام له سپېڅلي دین سره مخالف وي رد کړي.

د الوهيت د توحيد د اثبات دليلونه

په قرآن کريم او سنتو کې د الوهيت په توحيد باندې بې شماره دليلونه شته چې يو څو يې په لاندې توګه بيانيږي:

قرآن کريم: الله تعالى په قرآن کريم کې فرمايي: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ [البقرة: ٢٥٥] **ژباړه:** له الله، (هغه) ژوندي ابدي ذات پرته چې ټول کائنات يې تنظيم کړيدي، بل هيڅ خداى نشته.

په يو بل مبارک آيت کې الله تعالى فرمايي: ﴿ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ﴾ [الكهف:١١٠] ژباړه: اى پيغمبره! ووايه چې زه يوازې ستاسو په څېر انسان يم، او ما ته وحي شوې چې ستاسې معبود يو الله دى.

الله تعالى د الاخلاص په سورت کې فرمايي: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۞ اللَّهُ الصَّمَدُ﴾ [الإخلاص: ١، ٢] **ژباړه:** اى پيغمبره! ووايه چې الله تعالى يو دى، الله تعالى بې نيازه دى چا ته اړ ندى.

همدارنګه الله تعالى په يو بل آيت کې فرمايلي دي: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى﴾ [البقرة: ٢٥٦] **ژباړه:** د دين په چارو کې څه زور او مجبورول نشته، سمه خبره له غلطو مفکورو څخه جلا کړاى شويده، اوس چې څوک له کوم طاغوت نه منکر شي او پر الله ايمان راوړي هغه يوه داسې کلکه اسره ونيوله چې هېڅکله ماتېدونکې نه ده.

د طاغوت تعريف: طاغوت هغه چا ته ويل کېږي چې د الله تعالى په مقابل کې يې پيروي کېږي، که هغه انسان وي او که بتان.

په يوه حديث شريف کې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: عَنْ عَدِيِّ بن حَاتِمٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ، فَقَالَ: "يَا عَدِيُّ اطْرَحْ هَذَا الْوَثَنَ مِنْ عُنُقِكَ"، فَطَرَحْتُهُ، فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَقْرَأُ سُورَةَ بَرَاءَةٍ، فَقَرَأَ هَذِهِ الآيَةَ: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾[التوبه:٣١] حَتَّى فَرَغَ مِنْهَا، فَقُلْتُ: إِنَّا لَسْنَا نَعْبُدُهُمْ، فَقَالَ: "أَلَيْسَ يُحَرِّمُونَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فَتُحَرِّمُونَهُ وَيُحِلُّونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ، فَتَسْتَحِلُّونَهُ؟"قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: "فَتِلْكَ عِبَادَتُهُمْ"[1] **ژباړه:** عدي بن حاتم رضي الله تعالى عنه وايي چې زه رسول الله

---

١ المعجم الكبير للطبراني – (١٢ / ٧)

صلی الله علیه وسلم ته راغلم او زما په غاړه کې له سرو زرو څخه جوړ شوی صلیب ځوړند و، رسول الله صلی الله علیه وسلم راته وفرمایل: ای عدي! له غاړې څخه دې دغه بوت ایسته کړه ما هغه بوت ایسته کړ، وروسته بیا زه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورغلم چې ده مبارک د براءت مبارک سورت تلاوت کاوه، نو دا آیت یې تلاوت کړ: ((دوی خپل عالمان او روحانیون له الله پرته خپل (خدایان) نیولي دي)) کله چې له تلاوت څخه فارغ شو، نو ما ورڅخه پوښتنه وکړه او ومې ویل: موږ خو د دوی عبادت نه کولو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: آیا دوی به د الله تعالی حرام کړي شیان نه حرامول، تاسو به هغه شیان حرام ګڼل؟ دوی به د الله تعالی حرام کړي شیان نه حلالول چې بیا به تاسو هغه حلال ګڼل؟ ما ورته وویل همداسې خو وو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: همدا د دوی عبادت کول دي.

حدیث شریف: د الله تعالی د الوهیت په توحید باندې ډېر زیات شمېر مبارک احادیث دلالت کوي چې د هغو له جملې څخه موږ دلته د جابر بن عبد الله ﷺ روایت شوی حدیث ذکر کوو: رسول الله ﷺ په حج کې تلبیه په لوړ آواز پیل کړه: « لَبَّيْكَ، اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ، وَالنِّعْمَةَ لَكَ، وَالْمُلْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ ». **ژباړه:** په طاعت ولاړ یم تاته، ای الله په هغه څه کې چې تا پر موږ نازل کړي، ستا اطاعت کوو، ای هغه ذاته چې شریک او ساری نه لري ستا اطاعت کوو، یقیناً چې ټولې ستاینې او نعمتونه یوازې تا لره دي او پاچاهي هم یوازې ستا ده، نشته شریک او سیال تا لره.

په همدې حدیث شریف کې جابر بن عبد الله ﷺ وایي: کله چې رسول الله ﷺ د صفا غونډۍ ته وخوت، مخ یې کعبې ته کړ، داسې یې وفرمایل: «لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ، أَنْجَزَ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الأَحْزَابَ وَحْدَهُ »[1] **ژباړه:** له الله تعالی پرته بل برحق معبود نشته، الله یو دی شریک نه لري، د عالم پاچاهي یوازې ده لره ده، غوره صفتونه ټول ده لره دي او دی په هر څه توانمن دی. له الله تعالی پرته بل برحق معبود نشته، هغه یو دی، خپله وعده یې پوره کړه (د مکې په فتحه کې، د کفارو په ماتولو او داسې نورو کې) یې د خپل بنده مرسته وکړه او په یوازې ذات یې کفري لښکرو ته ماتې ورکړه.

---

۱ - صحیح مسلم.

عقلي دليل: هرهغه څوک چې د الله تعالی په ربوبيت باور لري او وايي چې يوازې الله تعالی د دې مخلوق پيدا کوونکی او تدبير کوونکی دی، بـل هېڅـوک نـه شـي کـولای چې څه شی پيدا کړي، يا چا ته گټه او يا زيان ورسوي، نو لازمه ده چې پدې هم اقـرار وکړي چې يوازې همدغه ذات د بندگۍ مستحق هم دی، بايد يوازې د ده بندگي وشـي او يوازې د ده شکر اداء شي، د شيانو په تحليل او تحريم کې يوازې د ده اوامرو ته غاړه کېښودل شي.

فعاليت: زده کوونکي دې د الوهيت د توحيد په هکله څو نور دليلونه ذکر کړي.

د الوهيت د توحيد حکم

د الله تعالی د الوهيت په توحيد باندې ايمان او باور لرل فرض او منکر يې کافر دی.

پوښتنې

۱. الوهيت تعريف کړئ!
۲. د الوهيت توحيد څه ته وايي؟
۳. د الله تعالی د الوهيت د توحيد لپاره دليلونه ذکر کړئ!
٤. طاغوت تعريف کړئ.
٥. د الله تعالی د الوهيت د توحيد حکم څه دی؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د الله تعالی د الوهيت د توحيد په اړه يوه مفصله مقاله وليکي.

پنځم لوست

د الله تعالی اسماء او صفات

الله تعالی د ښکلو نومونو خاوند دی، د الله تعالی په نومونو باندې په اجمالي توګه باور درلودل، د اسلامي عقیدې برخه ده او که څوك په تفصیلي توګه وربانديې وپوهیږي، الفاظ یې یاد کړي او په معنا یې ځان پوه کړي نو د ستر اجر وړ ګرځي.

د اسماوو او صفاتو تعریف

اسماء د اسم جمع ده، اسم نوم ته وایي، د الله تعالی اسماء هر هغه لفظ ته ویل کیږي چې په قرآن او سنتو کې یې یادونه شوې وي او د الله تعالی په ذات دلالت وکړي. لکه: رحمان، رحیم، غفور، ودود او داسې نور.

صفات د صفت جمع ده، د الله تعالی صفات هغه د کمال معاني دي چې الله تعالی خپل ځان په قرآن کې ورباندې ستایلی، او د الله رسول په هغو، په خپلو وینااوو سره موصوف کړی وي لکه: د علم، قدرت او ارادې صفتونه.

د اسماوو ډولونه

د الله تعالی اسماء په دوه ډوله دي:

۱ـ ذاتي اسم، چې یوازې د الله تعالی په ذات دلالت کوي، هغه د (الله) کلمه ده.

۲ـ صفتي اسمونه چې د الله تعالی په ذات او صفت دواړو دلالت کوي، لکه: قادر، علیم، حکیم، سمیع او بصیر.

د صفتي اسماوو او صفاتو تر منځ توپیر

د الله تعالی صفتي اسمونه د هغه له صفاتو سره په معنا او شمیر کې توپیر لري:

لومړی: په معنا کې توپیر: لکه پورته چې بیان شو صفتي اسمونه د الله تعالی په ذات دلالت کوي سره له یو صفته، ځکه دا هر یو اسم د الله تعالی په ذات او په هغه پورې په قایم یو صفت دلالت کوي چې قادر په قدرت، علیم په علم، حکیم په حکمت، سمیع په سمع او بصیر په بصر د الله تعالی له ذات سره یو ځای دلالت کوي.

نو صفتي اسم په ذات او صفت دواړو دلالت کوي او صفت په یو شیزدلالت کوي.

دوهم په شمير کې توپير: د الله تعالى صفات د هغه له اسماوو څخه زيات دي، ځکه هر صفتي اسم يو صفت په ځان کې لري، ځينې صفات د الله تعالى په افعالو پورې اړه لري، د افعالو نهايت او پای نشته، د بېلګې په توګه اخذ (نيول)، تسخير (تابعدار ګرځول)، امساک (بندول) او بطش (راګيرول، او حمله کول) او داسې نور د الله تعالى صفتونه دي، ځکه دا افعال په قرآن کريم کې الله تعالى ته ثابت دي،[1] خو الله تعالى ته مورږ د دې صفاتو پر بنسټ د آخِذ، مُسَخِّر، مُمْسِک او باطِش نومونه نه شو ايښودلی، ځکه د الله تعالى اسماء توقيفي دي، له ځانه څوک اسم نه شي ورته اېښودلای.

د الله تعالى د اسماوو د اثبات دلايل

الله تعالى د ښو اسماوو خاوند دی، د اثبات لپاره يې په قرآن کريم او نبوي احاديثو کې ډېر زيات دلايل شته چې په لنډ ډول دلته ځينې له هغو څخه ذکر کېږي:

قرآن کريم

الله تعالى په قرآن کريم کې فرمايي: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾ [الأعراف: ١٨٠] **ژباړه:** او د الله تعالى ډېر ښه نومونه دي نو په هماغو يې و بولئ، هغه خلک پرېږدئ چې د ده په نومونو کې کوږوالی کوي، دوی چې څه کوي د هغو بدله به مومي.

الله تعالى په بل مبارک آيت کې فرمايي: ﴿ قُلِ ادْعُوا اللهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى﴾ [الإسراء: ١١٠] **ژباړه:** ورته ووايه: الله را وبولئ يا رحمان، هر يو چې را بلئ نو د (الله) هغه ډېر ښه ښه نومونه دي.

دغه مبارک آيت دا په ډاګه کوي چې د الله تعالى نومونه ثابت دي او ټول په يو الله تعالى دلالت کوي.

حديث شريف

په يو مبارک حديث شريف کې داسې راغلي دي: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقَدْ سَأَلَ اللَّهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ

---

١ الله تعالى فرمايي: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ﴾ (البقرة : ٦٣)، ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ﴾ (الحج : ٦٥)، ﴿يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنْتَقِمُونَ﴾ (الدخان: ١٦).

أَعْطَى وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ» [1] **ژباړه:** رسول الله ﷺ له يو سړي څخه واورېدل چې ويل يې: يا الله زه له تا څخه سوال کوم، ځکه ته الله يې، يو يې، بې نيازه يې، هغه ذات چې هېڅوک يې ندي زېږولي، نه دې له چا څخه زېږېدلی او نه يې څوک سيال شته. د دې خبرو له اورېدو وروسته نبي کريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: يقيناً چې دغه سړي له الله تعالى څخه د ده په هغه لوی نامه سره سوال وکړ، چې که په دغه نوم سره سوال ورڅخه وشي ورکوي يې او که غوښتنه ترې وشي قبلوي يې.

فعاليت
زده کوونکي دې د قرآن کريم ځينې هغه آيتونه ذکر کړي چې د الله تعالى اسماء (نومونه) پکې ذکر شوي دي.

د الله تعالى د اسماوو حکم

د الله تعالى په ټولو هغو نومونو چې په قرآن کريم او يا د نبي کريم صلى الله عليه وسلم په مبارکو صحيحو احاديثو کې راغلي دي، ايمان راوړل فرض دي.

د الله تعالى د اسماوو او صفاتو په هکله د اهل سنت او جماعت تګلاره

په دې هکله دوه مطلبونه د بيان وړ دي:

١ـ اهل سنت والجماعت ټول هغه اسماء او صفات چې الله تعالى ځان ته ثابت کړي يا پيغمبر صلى الله عليه وسلم وربانديې ستايلی، الله تعالى ته ثابت ګڼي، هيڅ ډول تعطيل، تحريف، تمثيل او تکييف نه پکې کوي، په دې توګه چې معطل او بې معنا يې نه ګڼي، معناوې يې بل لور ته نه اړوي، مثالونه نه ورته بيانوي او له څرنګوالي څخه يې خبرې نه کوي.

الله تعالى فرمايي: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ١١] **ژباړه:** د هغه په څېر هيڅ شی نشته او هغه اورېدونکی او ليدونکی دی. د دې آيت په لومړۍ برخه کې تمثيل او تکييف او په دويمه برخه کې يې تعطيل او تحريف نفي شوی دی.

فعاليت: زده کوونکي دې د الله تعالى د اسماوو او صفاتو په هکله د اهل سنت و الجماعت تګلاره بيان کړي او له پورتني آيت څخه دې د استدلال طريقه ذکر کړي.

---

١ – رواه احمد في مسنده.

۲ـ د الله تعالی اسماء توقیفي دي، په دې توګه چې ټول له قرآن او حدیثو څخه اخیستل شوي، څوک نشي کولای، چې الله تعالی ته له ځانه نوم کېږدي، البته د الله تعالی د اسماوو ژباړه نورو ژبو ته علما د خلکو د پوهې لپاره روا بولي، لکه رب ته چې په پښتو کې څښتن او په فارسي کې خدا ویل کیږي.

نو په عقل سره الله تعالی ته نوم نشي ایښودل کېدای ځکه الله تعالی فرمایلي: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَاناً وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لا تَعْلَمُونَ ﴾ [الأعراف: ۳۳] **ژباړه:** ورته ووایه: زما رب خو ښکاره او پټ بې حیا کارونه حرام کړي، ګناه، په ناحقه تیری، دا چې له الله سره هغه څه شریک و ګڼئ چې د هغه په هکله یې څه سند نه دی را نازل کړی او دا چې په الله پورې داسې څه ووایئ چې تاسې پرې نه پوهیږئ.

د الله ﷻ پر اسماوو او صفاتو ځان پوهول له بندګانو سره د الله ﷻ په پېژندلو کې مرسته کوي، او همدارنګه له الله ﷻ سره د مینې او تقوا د زیات والي لامل کیږي.

پوښتنې

۱. د اسماوو او صفاتو تعریف بیان کړئ.
۲. د الله تعالی اسماء په څو ډوله دي؟
۳. آیا د الله تعالی د اسماوو او صفاتو تر منځ توپیر شته؟
٤. د الله تعالی د اسماوو د اثبات دلایل بیان کړئ.
٥. د الله تعالی د اسماوو حکم بیان کړئ.
٦. د الله تعالی د اسماوو په هکله د اهل سنت و الجماعت تګلاره بیان کړئ.

کورنی دنده

زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د قرآن کریم ځینې هغه آیتونه ولیکي چې په هغې کې د الله تعالی نومونه ذکر شوي دي.

شپږم لوست

د الله تعالی د اسماوو شمېر او د صفتونو ډولونه

په تېر لوست کې مو د الله تعالی د اسماوو او صفاتو د تعریف او د اثبات د دلایلو په اړه یو څه زده کړل. پدې لوست کې د الله تعالی د اسماوو د شمېر او صفاتو د ډولونو په اړه معلومات ترلاسه کوو.

د الله تعالی د اسماوو شمېر

د الله تعالی د اسماوو یادونه په قرآن کریم او نبوي حدیثوکې شوې ده:

- **قرآن کریم:** الله تعالی فرمایي: ﴿هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ۞ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۞ هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ۞﴾ [الحشر: ۲۲ - ۲٤] **ژباړه:** الله هغه ذات دی چې له هغه پرته بل هېڅ معبود برحق نشته، په پټه او په ښکاره هر څه باندې پوهېدونکی، همغه رحمن او رحیم دی. الله هغه ذات دی چې له هغه پرته کوم معبود برحق نشته، هغه باچا دی، ډېر مقدس، له ټولو عیبونو څخه سالم، امان ورکوونکی، ساتونکی، په ټولو برلاسی. په زوره د خپل حکم نا فذوونکی او د لویې ښتن، لویي کوونکی، پاک دی الله له هغه شرک نه چې خلک يې کوي، الله هغه ذات دی چې د هستونې پلان جوړوونکی د هغه نافذوونکی او د هغه سره سم صورت جوړوونکی دی، د هغه ډېر غوره نومونه دي هر څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي، د هغه په پاکۍ سره ستاینه کوي او هغه برلاسی او حکمت والا دی.

فعالیت: په پورتنیو آیتونو کې د الله تعالی ذکر شوي نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

حديث شريف: په حديث شريف کې راغلي: **عن ابي هريرة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: (إن لله تسعة وتسعين اسماً –مائة إلا واحداً– من أحصاها دخل الجنة**[1]) ژباړه: يقينا د الله تعالى (۹۹) نهه نوي نومونه دي، ـ يو کم سل ـ چا چې وشمارل (حفظ يې کړل) جنت ته به ننوزي.

ځينو پوهانو د قرآن کريم په مختلفو برخو کې د الله تعالى ذکر شوي اسماء سره راټول کړي او همدا نه نوي ورځخه جوړ شوي دي.

خو سمه وينا داده چې د الله تعالى اسماء په نه نوي کې منحصر نه دي، بلکې د الله تعالى اسماء له دې پرته نور هم ډېر دي.

په حديث شريف کې عبد الله بن مسعود ﷺ له رسول الله ﷺ څخه روايت کړی: «مَا قَالَ عَبْدٌ قَطُّ إِذَا أَصَابَهُ هَمٌّ وَحَزَنٌ اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي وَنُورَ صَدْرِي وَجِلَاءَ حُزْنِي وَذَهَابَ هَمِّي إِلَّا أَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَمَّهُ وَأَبْدَلَهُ مَكَانَ حُزْنِهِ فَرَحًا»[2]

ژباړه: هيڅکله يو بنده چې خواشينتوب يا غم ورته رسيدلی وي دا کلمات نه وايي مگر خفگان او غم يې الله تعالى لرې کوي او پر ځای يې خوښي ورکوي: ای الله زه ستا بنده او ستا د بنده او مينځې زوی يم، زما تندی ستا په لاس کې دی، زما په هکله ستا حکم نافذ اوقضا دې عادلانه ده، زه له تا څخه ستا په هر هغه نامه سوال کوم چې ځان دې پرې نومولی، يا دې په خپل کتاب کې نازل کړی، يا دې خپل کوم مخلوق ته ورښودلی، يا دې د هغه پوهه يوازې له ځان سره په علم غيب کې ساتلې، چې ته دا قرآن زما د زړه سپرلی، د سينې رڼا، د خواشينتوب لرې کوونکی او د خفگان له منځه وړونکی وگرځوې.

نو له دې وينا څخه چې رسول الله فرمايي: (او يا دې د هغه پوهه يوازې له ځان سره په علم غيب کې ساتلې)، څرگنديږي چې الله تعالى نور نومونه هم لري چې له ده پرته بل څوک ورباندې نه پوهيږي.

[1] متفق عليه، بخاري: ۲۵۸۵ شمېره حديث، مسلم: ۲۶۷۷ شمېره حديث.

[2] د احمد مسند ۷ ټوک ۳۴۱ مخ

د الله تعالی په اسماوو او صفاتو د ایمان گټې

۱ـ د الله تعالی پېژندنه، هغه څوک چې د الله تعالی اسماء او صفات وپېژني، د الله تعالی په هکله یې معرفت زیاتیږي، په الله تعالی باندې یې ایمان پخیږي، او د توحید عقیده یې پیاوړې کیږي.

۲ـ په اسماء حسنی سره د الله تعالی ستاینه، په ذکر کې له غوره ډولونو څخه ده: الله تعالی فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا﴾ [الاحزاب: ۴۱] ای مؤمنانو! الله یاد کړئ په کثرت سره.

۳ـ له الله تعالی څخه د ده د اسماوو په وسیله غوښتنه او دعا کول، الله تعالی فرمايي: ﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا﴾ او الله تعالی لره غوره نومونه دي نو په هغو سره یې راوبلی.

۴ـ د دنیا او آخرت نېکمرغي.

د الله تعالی د صفتونو ډولونه

د الله تعالی صفتونه په دوه ډوله دي: ۱- ذاتي صفتونه ۲- فعلي صفتونه

۱- ذاتي صفتونه هغو صفتونو ته ویل کیږي چې الله تعالی یې په ضد نه موصوفیږي، دغه صفتونه د الله تعالی له ذات سره لازمي دي او هېڅکله له الله تعالی څخه نه جلا کیږي. د الله تعالی ذاتي صفتونه له قدرت، ارادې، سمع، بصر، علم، حیات او کلام څخه عبارت دي.

۲- فعلي صفتونه: هغو صفتونو ته ویل کیږي چې الله تعالی یې په ضد موصوفیږي، لکه: رحمت چې ضد یې غضب دی.

د الله تعالی فعلي صفتونه ډېر زیات دي خو مورږ دلته د بېلګې په ډول یو څو ذکر کوو: تخلیق (پیداکول)، ترزیق (رزق ورکول)، احیاء (ژوندي کول)، اعزاز (عزت ورکول) او داسې نور.

فعالیت: زده کوونکي دې د ذاتي او فعلي صفتونو تر منځ توپیر بیان کړي.

پوښتنې

١. د الله تعالی د اسماوو شمېر څومره دی؟
٢. د الله تعالی د اسماوو په هکله د قرآن کريم څو مبارک آيتونه ذکر کړئ.
٣. د الله تعالی د اسماوو په هکله د نبي کريم ﷺ يو مبارک حديث ذکر کړئ.
٤. د الله تعالی په اسماوو او صفاتو باندې د ايمان ګټې بيان کړئ.
٥. د الله تعالی صفات په څو ډوله دي؟
٦. د الله تعالی ذاتي صفات څو دي؟
٧. د الله تعالی فعلي صفات تعريف کړئ.
٨. د الله تعالی د فعلي صفاتو يو څو مثالونه بيان کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د الله تعالی د اسمونو او صفتونو په اړه يوه مقاله وليکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

د الله تعالی ذاتي صفتونه (۱)

قدرت او اراده

- قدرت او اراده د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دي؟
- آیا الله تعالی د قدرت او ارادې په ضد سره موصوف کېدای شي؟

د قدرت تعریف

قدرت له هغه صفت څخه عبارت دی چې له امله يې يو څوك توانیږي چې د خپلې ارادې سره موافق کوم کار تر سره کړي او یا يې پرېږدي.[۱]

قدرت د الله تعالی ذاتي صفت دی، الله تعالی په هر څه باندې په خپل ازلي او قدیمي قدرت سره چې د ده ازلي صفت دی، قادر دی. د ده لپاره نوی قدرت نه پیدا کیږي او په ضد سره يې چې عجز دی نه موصوفیږي.

د قدرت د اثبات دلائل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [البقرة: ۱۰۹]

ژباړه: يقيناً الله تعالی په هر څه قادر دی.

په يو بل مبارك آيت کې الله تعالی فرمايي: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا﴾ [فاطر: ٤٤] **ژباړه:** هيڅ شی د الله تعالی بېوسې کوونکی ندی، نه په آسمانونو او نه په ځمکه کې، هغه په هر څه باندې پوهیږي او په هر څه باندې قدرت لري.

د الله تعالی د قدرت پر صفت د ایمان حکم

د الله تعالی د قدرت پر صفت باندې ایمان راوړل فرض دي.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی د قدرت د صفت په اړه يو له بل سره مباحثه وکړي.

۲ - د ارادې تعریف

د يو کار په پایلو کې له ښه غور او فکر کولو وروسته د هغه کار د کولو او یا پرېښودلو قوي عزم او قصد ته اراده ویل کیږي.[۲]

---

۱ - التعريفات - (۱ / ۲۲۱)

۲ - الفروق اللغوية - (۱ / ۳۵)

اراده او مشيت د الله تعالی ذاتي صفت دی، هېڅ شی د الله تعالی له ارادې پرته نه شي پيدا کېدای، بلکې هر شی که کوچنی وي او که لوی، که خير وي او که شر، که ګټه وي او که نقصان، ايمان وي او که کفر او داسې نور ټول د الله تعالی په ارادې سره پيدا کېږي، که ټول مخلوقات يو ډېر واړه شي ته د حرکت ورکولو لپاره را ټول شي، پرته د الله تعالی له ارادې څخه حرکت نشي ورکولای او الله تعالی د دې صفت په ضد سره چې مجبورتيا ده نه موصوفېږي.

د ارادې د اثبات دلايل

الله تعالی په قرآن کريم کې فرمايي: ﴿فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ﴾ [البروج: ١٦] **ژباړه:** الله تعالی ښه سرته رسوونکی د هغه څه دی چې اراده يې وکړي.

په بل مبارک آيت کې الله تعالی فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ١٨٥] **ژباړه:** الله تعالی تاسې ته د آسانۍ اراده لري او په تاسې باندې د سختۍ اراده نه لري.

په يو بل مبارک آيت کې الله تعالی فرمايي: ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ [يس: ٨٢] **ژباړه:** هغه خو چې کله د يو شي اراده کوي، نو د هغه کار همدومره دی چې ورته حکم وکړي چې شه او هغه کېږي.

عقلي دليل

که چېرې الله تعالی د خپلې ارادې خاوند نه وای، نو بيا خو به د بل چا تر امر لاندې وای، او د بل چا تر امر لاندې والی د الله تعالی په حق کې نقص دی او نقص د الله تعالی په حق کې باطل دی، همدارنګه که چېرې الله تعالی د بل چا تر امر لاندې شي، نو بيا په قدرت سره نه موصوفېږي، ځکه قدرت تر هغه شي پورې تعلق نيسي کوم پورې چې اراده تعلق نيسي، نو ثابته شوه چې الله تعالی مريد دی او اراده د الله تعالی ازلي صفت دی.

د الله تعالی د ارادې په صفت د ايمان حکم

د الله تعالی د ارادې په صفت باندې ايمان راوړل فرض دي.

د ارادې ډولونه

د اهل سنت و الجماعت علماوو اراده په دوه ډوله وېشلې ده:

لومړی: قدري او کوني اراده.

دويمه: امري او شرعي اراده.

١. **کوني اراده:** دا اراده د مشيئت سره مرادفه ده، ټولو موجوداتو ته شامليږي، نو هر هغه څه چې منځ ته راځي، ټول د الله تعالی په اراده سره پيدا کېږي. دا اراده د الله تعالی پـدې

قول سره ثابته شوي ده چې فرمايي: ﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ﴾ [الأنعام: ١٢٥] **ژباړه:** چا ته چې الله تعالی د لارښوونې اراده وکړي، د هغه سينه د اسلام لپاره پرانيزي او چا ته چې په گمراهۍ کې د غورځولو اراده وکړي، د هغه سينه تنگوي او داسې فشار پرې راولي چې (څنگه د اسلام تصور په ذهن کې را گرځوي نو) داسې ورته معلوميږي ته به وايې د آسمان لوري ته په سختۍ سره خيژي.

همدارنگه الله تعالی فرمايي: ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾ [البقرة: ٢٥٣] **ژباړه:** خو الله تعالی چې څه غواړي هغه کوي.

٢. **ديني او شرعي اراده:** له دې ارادې سره محبت او رضا لازمه ده، څکه الله تعالی فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ١٨٥] **ژباړه:** الله تعالی پر تاسې آسانتيا راوستل غواړي، سختي راوستل نه غواړي.

همدارنگه الله تعالی فرمايي: ﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ [المائدة: ٦] **ژباړه:** الله تعالی نه غواړي چې ژوند دربانديې تنگ کړي، هغه خو غواړي چې تاسې پاک او سوتره کړي او خپل نعمت پر تاسې پوره کړي، ښايي چې تاسې شکر ويستونکي شئ.

فعاليت: زده کوونکي دې د ارادې د ډولونو په هکله يو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتني

١- قدرت څه ته ويل کيږي؟
٢- د الله تعالی د قدرت د اثبات دلايل ذکر کړئ.
٣- د الله تعالی د قدرت په صفت د ايمان حکم څه دی؟
٤- اراده څه ته ويل کيږي؟
٥- د الله تعالی د ارادې د اثبات دلايل ذکر کړئ.
٦- د الله تعالی د ارادې په صفت د ايمان حکم بيان کړئ.
٧- د الله تعالی اراده په څو ډوله ده؟ بيان يې کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دوو صفتونو (قدرت او ارادې) په اړه يوه مقاله وليکي چې له شپږو کرښو کمه نه وي.

اتم لوست

د الله تعالی ذاتي صفتونه (۲)

سمع، بصر، علم او حیات

- آیا تاسو پوهیږئ چې سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالی صفتونه دي؟
- سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دي؟
- آیا الله تعالی د نوموړو صفتونو په ضد سره موصوفیږي؟

سمع

د سمع تعریف

سمع په عربي ژبه کې د هغه قوت څخه عبارت دی چې آوازونه پرې اوریدل کیږي، خو دلته له سمعې څخه د الله تعالی هغه ذاتي صفت مراد دی چې الله تعالی خپل ځان ته په قرآن کریم کې ثابت کړی او موږ یې په کیفیت نه پوهیږو.

سمع د الله تعالی ذاتي صفت دی، الله تعالی ټول آوازونه، په خپلې ازلي سمعې سره چې دده ازلي صفت دی اوري خو موږ یې په کیفیت نه پوهیږو، ډیر خفي شی هم د الله تعالی له سمعې (اوریدلو) څخه نه شي پټیدلای، الله تعالی د دې صفت په ضد سره چې کوڼوالی دی نه موصوفیږي.

بصر

د بصر تعریف

بصر د لیدلو له هغه قوت څخه عبارت دی چې په سترګو کې وجود لري او په هغې سره شکلونه، رنګونه، روښنایي، تیارې او داسې نور لیدل کیږي.

خو دلته له بصر څخه د الله تعالی هغه ذاتي صفت مراد دی چې الله تعالی په قرآن کریم کې د خپل ځان لپاره ثابت کړی او موږ یې په کیفیت نه پوهیږو.

بصر د الله تعالی ذاتي صفت دی، الله تعالی په خپل ازلي او قدیمي بصر سره چې د ده ازلي صفت دی ټول شکلونه او رنګونهویني خو موږ یې په کیفیت نه پوهیږو، د الله تعالی له بصر (لیدلو) څخه ډیر کوچنی شی هم نشي پټیدلای او د دې صفت په ضد سره چې ړوندوالی دی نه موصوفیږي.

د سمع او بصر د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ [الحج: ۷۵] ژباړه: يقيناً الله تعالی اورېدونکی او لیدونکی دی.

همدارنګه الله تعالی په یو بل آیت کې فرمايي: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ [الشورى: ۱۱] ژباړه: «د کایناتو هېڅ شی هغه ته ورته نشته او هغه اورېدونکی او لیدونکی دی.»

علم:

د علم تعریف

علم هغې پوهې ته ویل کېږي چې له واقعیت سره مطابقت ولري.

علم د الله تعالی ذاتي صفت دی، الله تعالی په ټولو موجوداتو باندې عالم دی او د ده له علم څخه ډېر واړه شیان هم نشي پټېدلای، بلکې الله تعالی په ښکاره او پټو ټولو شیانو باندې په خپل علم چې د ده ازلي او قدیمي صفت دی عالم دی، او د دې صفت په ضد سره چې جهل دی نه موصوفېږي.

د علم د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایلي دي: ﴿إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾[لقمان: ۲۳] **ژباړه:** په باوري ډول الله د سینو په پټو رازونو پوهېږي. په یو بل آیت کې الله تعالی فرمايي: ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ [الأنعام: ۵۹] **ژباړه:** له هماغه سره د غیبو کلیګانې دي چې لهٔ هغه نه پرته بل څوک پرې نه پوهېږي، په وچه او لمده کې چې هر څه دي له ټولو څخه هغه خبر دی، له ونې څخه کومه رالوېدونکې پاڼه داسې نشته چې هغه پرې عالم نه وي. د ځمکې په تردمې پردو کې کومه دانه داسې نشته چې هغه ورڅخه باخبر نه وي، وچ او لامده ټول په یو روښانه کتاب کې لیکل شويدي.

حیات

د حیات تعریف

حیات د مرګ ضد دی او حیات د الله تعالی ازلي او ذاتي صفت دی، الله تعالی په خپل ازلي حیات سره حی (ژوندی) دی او د دې صفت په ضد سره چې مرګ دی نه موصوفېږي.

د حیات د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمایلي دي:﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ [البقرة: ۲۵۵]
ژباړه: الله، له الله پرته بل هېڅوک د عبادت وړ نشته، هغه الله چې ژوندی او د کارونو تنظیموونکی دی.

همدارنګه الله تعالی په یو بل آیت کې فرمايي: ﴿هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ [غافر: ٦٥] **ژباړه:** همغه تل تر تله ژوندی دی، له هغه پرته هېڅ معبود نشته، تاسې همغه وبولئ د هغه لپاره د خپل دین په خالص ګرځولو سره.

د پورتنیو صفتونو حکم

د الله تعالی د سمع، بصر، علم او حیات په صفتونو باندې ایمان لرل واجب دي.

فعالیت: زده کوونکي دې د الله تعالی د ذاتي صفتونو په هکله په ډله ایزه توګه مباحثه وکړي.

پوښتنې

۱. سمع، بصر، علم او حیات تعریف کړئ.
۲. د سمع، بصر، علم او حیات د اثبات دلایل ذکر کړئ.
۳. د سمع، بصر، علم او حیات د صفتونو حکم بیان کړئ.
٤. سمع، بصر، علم او حیات د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دي؟
٥. آیا الله تعالی د نوموړو صفتونو په ضد سره موصوف کېدای شي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دغو څلورو صفتونو په اړه چې په لوست کې ولوستل شول یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

نهم لوست

کلام د الله تعالی صفت دی

– آیا تاسو پوهیږئ چې کلام د الله تعالی صفت دی؟
– کلام د الله تعالی له کومو صفتونو څخه دی؟
– آیا الله تعالی د کلام په ضد سره موصوفیږي؟

د دې پوښتنو ځوابونه به په لاندې لوست کې ولولو.

د کلام تعریف

کلام په عربي ژبه کې هغه څه ته ویل کیږي چې له حروفو او صوت څخه مرکب شوی وي، خو دلته له کلام څخه د الله تعالی ذاتي صفت مراد دی چې هغه قدیم دی، په څرنګوالي باندې یې مونږ نه پوهیږو او نفسي کلام هم ورته ویل کیږي.

د تعریف شرح

کلام د الله تعالی په ذات پورې قائم دی، په ضد سره یې چې ګونګوالی دی نه موصوفیږي.

د کلام د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې فرمايي: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ [النساء: ١٦٤] **ژباړه:** او له موسی (ع) سره الله تعالی په ځانګړي ډول خبرې وکړې.

همدارنګه په یو بل مبارک آیت کې الله تعالی فرمايي: ﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ﴾ [الشورى: ٥١]

ژباړه: او هېڅ انسان ته دا نشته چې الله ورسره و غږیږي، پرته له دې چې وحې به وي، یا له پردې ها خوا، یا کوم رسول و لیږي او هغه د ده په حکم سره څه چې غواړي وحې کړي، یقیناً هغه لوړ مرتبه حکمت والا دی.

د کلام په صفت د ایمان حکم

د الله تعالی د کلام پر صفت باندې ایمان راوړل او باور کول فرض دي.

قرآن کریم د الله تعالی کلام دی

قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، الله تعالی د خپلو بندګانو د لارښووني لپاره رالیږلی دی، قرآن کریم د ټولو آسماني کتابونو وروستنی کتاب دی له دې کتاب څخه وروسته به د قیامت تر ورځې پورې بل کتاب نه نازلیږي.

د قرآن کریم تعریف

قرآن د لغت له مخې د مصدر کلمه ده، د یو ځای کولو او تلاوت په معنی دی. لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي:﴿إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وقُرْآنَهُ۞ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ﴾ [القيامة: -۱۷- ۱۸]

ژباړه: بې شکه د هغه جمع کول او بیا لوستل یې زموږ پر ذمه دي، نو کله چې هغه موږ ولوست، بیا یې ته ورپسې لوله.

په اصطلاح کې: قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې په عربي ژبه نازل شوی، په صحیفو کې لیکل شوی، موږ ته په تواتر، پرته له کومې شبهې را نقل شوی دی، تلاوت یې عبادت ګڼل کېږي، یو سل او څوارلس سورتونه لري.

په قران کریم باندې د ایمان حکم

پدې باندې یقین او باور کول فرض دي چې قرآن کریم د الله تعالی کلام دی، د ده پر ذات پورې قایم دی، که څوک د قرآن (د الله تعالی د کلام) له قدیم والي څخه منکر شي کافر کیږي.

د قران کریم نومونه

قرآن کریم په ډېرو نومونو یاد شوی دی چې ځیني یې په لاندې ډول بیانیږي:

قرآن: الله تعالی فرمایي:﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُــرْآنُ﴾[البقـــرة: ۱۸۵] د رمضان میاشت هغه چې قرآن پکې نازل کړی شوی.

الکتاب: الله تعالی فرمایي: ﴿ ذَلِكَ الْكِتَابُ لاَ رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ﴾ [البقرة: ۱] **ژباړه:** دا هغه کتاب دی چې (هیڅ) شک پکې نشته، د متقیانو لپاره لارښوونه ده.

الحکیم: الله تعالی فرمایي: ﴿ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الحَكِــيمِ ﴾ [یــونس: ۱] **ژباړه:** دا له حکمتونو څخه د یو ډک کتاب آیتونه دي.

نور: الله تعالی فرمايي: ﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُوراً مُّبِينًا﴾ [النساء: ١٧٤] **ژباړه:** او تاسو ته مو څرگنده رڼا نازله کړې (چې قرآن دی).

الفرقان: الله تعالی فرمايي: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيراً﴾ [الفرقان ١ آيت] **ژباړه:** هغه ذات برکتناک دی چې فرقان يې د دې لپاره نازل کړ، تر څو د ټولو خلکو لپاره د وېرې خبر ورکوونکی وي.

الروح: الله تعالی فرمايي: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحاً مِّنْ أَمْرِنَا﴾ [الشورى: ٥٢] **ژباړه:** او په همدې توگه موږ تاته هم په خپل امر سره روح راولېږلو.

فعاليت: زده کوونکي دې د قرآن کريم نور نومونه هم ذکر کړي.

پوښتنې

١. کلام تعريف کړئ.
٢. د کلام د اثبات دلائل ذکر کړئ.
٣. د کلام پر صفت باندې د ايمان حکم بيان کړئ.
٤. قرآن کريم تعريف کړئ.
٥. د قرآن کريم د قِدم په هکله د اهل سنتو نظر بيان کړئ
٦. پر قرآن کريم باندې د ايمان حکم بيان کړئ.
٧. د قرآن کريم نومونه له دليلونو سره ذکر کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د قرآن کريم په اړه يوه مفصله مقاله وليکي.

پر ملائکو ایمان

په تیرو درسونو کې موږ د الله تعالی پر وجود، وحدانیت، اسماوو او صفاتو باندې د ایمان په اړه پوره معلومات تر لاسه کړل، پدې لوست کې په ملائکو، باندې د ایمان په اړه بحث کوو.

د ملائکو تعریف

ملائکه د ملك جمع ده، په لغت کې استازي ته ویل کیږي.

د عقایدو د علم په اصطلاح کې ملائکې د الله ﷻ هغه نوراني او لطیف مخلوق دی چې د الله ﷻ له اوامرو څخه سرغړونه نه کوي.

د تعریف شرح

ملائکې د الله تعالی له غوره مخلوقاتو څخه دي، له نور څخه پیدا شوې دي، په سترگو نه لیدل کیږي، له ټولو گناهونو څخه معصومې دي، په هیڅ صورت د الله تعالی له اوامرو څخه سر غړونه نه کوي، بلکې هر کار چې الله تعالی ورته وفرمایي، هغه تر سره کوي، د نارینه یا ښځینه نسبت نه ورته کیږي، په هر ډول ښکلو شکلونو سره ځانونه متشکل کولای شي، د اوسیدلو ځای یې آسمانونه دي، له نفسي غوښتنو او شهواتو څخه پاکې دي، خوراک، څښاک او خوب نه کوي.

د ملائکو د وجود د اثبات دلایل

د ملائکو وجود او خلقت د قرآن کریم په مبارکو آیتونو او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم پر مبارکو احادیثو ثابت دی:

١. قرآن کریم: الله تعالی د قرآن کریم په مختلفو آیتونو کې د ملائکو یادونه کړې ده، لکه څرنگه چې د النجم سورت کې فرمایي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنْثَى﴾ [النجم: ٢٧] **ژباړه:** یقیناً کوم کسان چې آخرت نه مني هغوی په پرښتو باندې د ښځینه معبودانو نومونه ږدي.

په یو بل مبارك آیت کې الله تعالی فرمایي: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ [فاطر: ١] **ژباړه:** ثنا ستاینه د الله لپاره ده چې د آسمانونو او ځمکې جوړوونکی او د پیغام رسوونکو، پرښتو ټاکونکی دی. (داسې پرښتې) چې د هغو دوه دوه، درې درې او څلور څلور وزرونه دي، د هغه چې څنگه خوښه وي دخپل مخلوق په جوړښت کې زیاتوالی راولي، بېشکه هغه پر هر څه قادر دی. همدارنگه الله تعالی د النحل سورت په

دويم آيت کې فرمايي: ﴿يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ [النحل: ٢]
ژباړه: الله ﷻ دغه ملايکې او روح چې په خپل کوم بنده يې وغواړي د خپل حکم سره يې نازلوي.

٢. حديث شريف

له نبي کريم صلى الله عليه وسلم څخه د ملائکو په اړه زيات احاديث روايت شوي دي چې دلته په لنډ ډول يو حديث بيانوو: «عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا زَالَ يُوصِينِي جِبْرِيلُ بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ»[1] **ژباړه:** له حضرت عائشې رضي الله تعالى عنها څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: جبرائيل عليه السلام به ما ته تل د ګاونډي په هکله توصيه کوله تر دې چې ما ته دا ګومان پيدا شو چې يو ګاونډی به له خپل ګاونډي څخه ميراث وړي.

په ملائکو باندې د ايمان حکم

په ملائکو باندې ايمان راوړل، باور او يقين کول فرض دي، منکر يې د اسلام له کړۍ څخه وتلی ګڼل کيږي.

ملائکې له ټولو ګناهونو څخه معصومې دي

د قرآن کريم زيات شمېر آيتونه د ملائکو پر عصمت دلالت کوي لکه څرنګه چې الله تعالى فرمايي: ﴿لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ [التحريم: ٦] **ژباړه:** په هغه څه کې چې الله تعالى امر ورته کوي نافرماني يې نه کوي او هغه څه سرته رسوي چې امر ورته کيږي.

همدارنګه په يو بل آيت کې فرمايي: ﴿يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ﴾ [الأنبياء: ٢٠]
ژباړه: شپه او ورځ تسبيح وايي لټي نه کوي.

همدارنګه نور ډېر آيتونه شته چې د ملائکو په عصمت باندې دلالت کوي چې دلته په همدې ذکر شويو آيتونو بسنه کوو.[2]

د ملائکو صفتونه

په قرآن کريم او نبوي سنتو کې د ملائکو ډېر زيات صفتونه ذکر شوي دي چې په لنډ ډول يې ذکر کوو:

١. ملائکې له نور څخه پيدا شوي دي.

---

١ – صحيح البخاري ت – (١٥ / ١٩٨)

٢ – المواقف للامام عضد الدين عبد الرحمن بن أحمد الإيجي، (٣ / ٤٥٣).

٢. ملائکې په سترګو نه لیدل کېږي، خو که چېرې دوی چاته د ځرګندېدو اراده وکړي نو لیدل یې شوني دي.
٣. ملائکې خپل ځانونه په ښو او ښکلو شکلونو سره متشکل کولای شي.
٤. الله تعالی ملائکې انبیاؤ ته د وحې او داسې نورو ارزښتناکو کارونو په سرته رسولو ګمارلې دي.
٥. پرته له ستونزې څخه د ځمکې او آسمان تر منځ تګ او راتګ کولای شي.
٦. ځینې ملائکې د دوو، ځینې د دریو، ځینې د څلورو او ځینې له دې څخه د زیاتو وزرونو خاوندانې دي.
٧. له انسانانو څخه مخکې الله تعالی ملائکې پیدا کړې دي.
٨. ملائکې سره لدې چې معصومې دي او تل د الله تعالی عبادت کوي، خو بیا هم له الله تعالی څخه ډېرې وېرېږي.
٩. ملائکې الله تعالی ته ډېرې نږدې او مقربې دي.
١٠. ملائکې د خارق العادة توان خاوندانې دي.

د ملایکو دندې

ملائکو ته الله تعالی ډېر لوی لوی کارونه او دندې ورسپارلې دي، دوی ته الله تعالی دا توان ورکړی چې ورسپارل شوې دندې په ښه توګه سرته ورسوي، د ملائکو د دندو ډولونه په لاندې ډول بیانېږي:

١. الله تعالی پېغمبرانو ته د وحې په رسولو باندې جبرائیل عليه السلام مکلف کړی دی جبرائیل عليه السلام د ټولو ملایکو څخه غوره او د الله تعالی په وړاندې معزز دی چې د (الروح الامین) په نامه سره یې یاد کړی دی.
٢. میکائیل عليه السلام ته د اورښتونو او نباتاتو د پالنې دنده ور سپارل شوې ده. میکائیل عليه السلام هم د الله تعالی په وړاندې لوړه مرتبه او لوی مقام لري، ځکه الله تعالی د جبرائیل په څنګ کې ذکر کړی دی.
٣. اسرافیل عليه السلام ته د قیامت لپاره د شپېلۍ وهلو دنده ورسپارل شوې ده.
٤. ملك الموت (عزرائیل) او د ده ملګرو ته د ارواحو د قبض دنده ورسپارل شوې ده.
٥. کرام کاتبین ته د خلکو د عملونو د لیکلو دنده ورسپارل شوې ده.

٦. نکیر او منکر ته په قبر کې له مړو څخه د پوښتنو کولو دنده ورسپارل شوې ده.

په ملائکو باندې د ایمان ګټې

١. د الله تعالی په عظمت پوهېدل.

٢. له مخلوق څخه د الله تعالی غنا، (که موږ له الله تعالی څخه سرغړونه وکړو، نو د الله تعالی نور مخلوق شته چې د هغه عبادت وکړي او الله تعالی له دې ټولو څخه بې پروا او غني دی.

٣. له مؤمنانو سره د الله تعالی له محبت څخه خبرتیا، چې دا د دې لامل کېږي چې بنده ګان د الله تعالی ډېر اطاعت او پیروي وکړي.

٤. د الله تعالی له قدرت او د ده د لښکر له قوت څخه خبرتیا، د ده په نصرت او مرسته ایمان راوړل چې دا په جهاد او دعوت کې د ثبات لامل کېږي.

فعالیت: زده کوونکي دې د ملائکو د عصمت او صفتونو په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتني

١. ملائکې تعریف کړئ.

٢. ملائکې له څه شي څخه پیدا شوې دي.

٣. د ملائکو د اثبات په اړه یو څو دلیلونه ذکر کړئ.

٤. په ملائکو باندې د ایمان حکم بیان کړئ.

٥. د ملائکو صفات په لنډ ډول ذکر کړئ.

٦. د ملائکو دندې په لنډ ډول ذکر کړئ.

٧. پر ملائکو باندې د ایمان څو ګټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د ملائکو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

د حديثو برخه

یوولسم لوست

د احادیثو اهمیت

په تیرو ټولګیو کې مو ولوستل چې حدیث د پیغمبر ﷺ د اقوالو، افعالو، او تقریراتو څخه عبارت دی. پدې لوست کې غواړو چې د احادیثو اهمیت وپیژنو.

۱ــ حدیث د الله ﷻ وحې ده

وحي په دوه ډوله ده

یوه جلي وحي چې له قرآن کریم څخه عبارت ده، اوبله خفی وحي چې دپیغمبرﷺ له احادیثو څخه عبارت ده، څکه چې پیغمبرﷺ به خپل اقوال او افعال دجبریل علیه السلام په لاربښوونه ترسره کول. الله ﷻ فرمایي: ﴿وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَى إِنْ هُوَ إِلاَّ وَحْيٌ يُوحَى﴾ [النجم: ۳، ٤].

ژباړه: او هغه {پیغمبرﷺ} له نفسي خواهش څخه تاسې ته خبرې نه کوي، بلکې دا وحې ده چې پر هغه نازلیږي. نو حدیث چې د پیغمبرﷺ خبرې دي او هم د الله ﷻ له طرفه پر خپل پیغمبر نازله شوې وحې ده، لکه چې پیغمبرﷺ فرمایلي دي: «أَلاَ إِنِّى أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ».(۱)

ژباړه: ځان پوه کړئ! بیشکه ماته کتاب (قران کریم) راکړل شوی، د هغه په څیر نورڅه هم راکړل شوي دي (یعنی احادیث) په همدې بناء دپیغمبر ﷺ احادیث دالله ﷻ خفي وحي ده.

۲ـ دپیغمبرﷺ پیروي.

لکه څرنګه چې دقرآن کریم دلاربښوونو پیروي پرمسلمانانو فرض ده، همداسې دپیغمبر ﷺ د سنتو، او احادیثو پیروي هم پرمسلمانانو لازمه ده، ځکه د الله ﷻ پیروي د رسول الله ﷺ په پیروی کې نغښتې ده، لکه څرنګه چې د الله ﷻ محبت دپیغمبرﷺ په محبت پورې تړلی دی. نو څوک چې دپیغمبر ﷺ تابعداري اوپیروي نه کوي او د الله ﷻ نږدیوالی په بله لاره کې لټوي، هیڅکله خپل مرام ته نه شي رسیدای. الله ﷻ فرمایي: ﴿قُلْ إِن كُنتُم تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ. . . ﴾ [آل عمران: ۳۱]

ژباړه: ورته ووایه ای پیغمبره! که چیرې په رښتیا دالله ﷻ سره مینه کوئ، نو زما پیروي وکړئ، الله به هم درسره مینه وکړي.

۱- ۱ سنن أبي داود

همداراز پیغمبرﷺ فرمایي: «مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فقد عصى اللّٰہ» [1]

ژباړه: چاچې زما پیروي وکړه په حقیقت کې یې دالله ﷻ پیروي وکړه، اوچاچې زما نافرماني وکړه هغه د اللهﷻ نافرماني وکړه.

دپیغمبرﷺ داقوالو، افعالو، اوکړنوڅخه سرغړونه لویه بد بختي، اوګمراهي ده.

اللهﷻ فرمایلي دي: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ [النساء: ١١٥]

ژباړه: اوڅوک چې د رسولﷺ څخه سر غړونه کوي، وروسته له هغې چې سمه لار ورته څرګنده شي، د مؤمنانو له لارې پرته بله لارخوښه کړي نو هماغه لورې ته به یې وروګرځوو چې ده ورته مخه کړې ده، دوزخ ته به یې ورننباسو او هغه دورتلو بد ځای دی.

همدا راز پیغمبرﷺ فرمایلي دي: «تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّـهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ» [2]

ژباړه: ما ستاسې لپاره دوه اساسه پرېښي دي هیڅکله به ګمراه نه شې څو پورې چې تاسې پر هغې منګولې لګولې وي چې یو د اللهﷻ کتاب او بل د اللهﷻ د رسول سنت دی.

د پیغمبرﷺ پیروي دا ده چې د هغه ویناوې ومنل شي، لارښوونې یې عملي کړل شي، د ژوند په ټولو برخوکې د هغه دسیرت پیروي وکړل شي او د هغه پر ویناوو د هیڅا وینا غوره ونه ګڼل شي.

۳ـ حدیث دقرآن کریم شرحه ده

پیغمبرﷺ په خپلو اقوالو افعالو او تقریراتو سره قرآن کریم تفسیر اوشرحه کړې دی.

الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ. . . ﴾ [النحل: ٤٤]

ژباړه: اونازل کړی مو دی تاته ذکر { قرآن کریم} د دې لپاره چې ته بیان کړې خلکوته هغه لارښوونې چې دوی ته رالیږل شوي دي.

---

١ – البخاری.

٢ – موطأ امام مالك

له همدې امله که څېړې دقرآن کريم په ځينو آيتونوکې اجمال پروت وو د پيغمبرﷺ په احاديثو کې د هغې توضيح او تفسير بيان شوی دی لکه چې الله ﷻ فرمايلي دي:
﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ [البقرة: ٨٣]

ژباړه: لمونځ قايم کړئ. پيغمبرﷺ په خپلو احاديثو سره د لمانځه د درولو طريقه، د رکعتونو شمير، او د لمانځه وختونه په ځانګړې ډول بيان کړي دي.

۴ـ احاديث دشريعت دويم اصل اومصدر دی

په شريعت کې ځينې حکمونه له قرآن کريم څخه ثابت دي، خوځينې نور يې د پيغمبرﷺ په احاديثو ثابت شوي دي، لکه په ميراث کې دجدې (نيا) شپږمه برخه، دکافر او مسلمان ترمنځ له يوبل څخه د ميراث د نه وړلو حکم، دکورنيو خرو د غوښو خوړلوحرمت، د سرسايې وجوب، د ځينو وحشي ژوو حرمت او داسې نور.

کوم احکام چې په احاديثو ثابت دي دهغو حيثيت دقرآن کريم دحکمونو په څېر دی الله ﷻ فرمايي: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ [الحشر: ٧]

ژباړه: او څه چې پيغمبر تاسې ته درکړي هغه واخلئ، اوله کوم شي څخه چې يې منعه کړې ياستې مه يې کوئ. د پيغمبرﷺ احاديث د بې شميره ټولنيزو، اقتصادي، سياسي، اخلاقي، اوحقوقي مسايلو دويم مصدر دی.

۵ـ داحاديثو يادول

حديث يادول خورا لوی فضيلت لري، پيغمبرﷺ هغه چاته چې احاديث په يادو يادوي، وربانديې عمل کوي، د عزت او لوی مقام دعا کړې ده او فرمايلي يې دي: «نَضَّرَ اللَّـهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ...»(١)

ژباړه: الله ﷻ دې تر او تازه لري هغه شخص چې زموږ حديث واوري، بيا يې ياد کړي او هم يې نورو ته ورسوي.

فعاليت:
زده کوونکي دې په ډله ييزه توګه ځينې هغه احاديث له يادو ووايي چې په تيرو ټولګيو کې يې ياد کړي وو.

---

١ - سنن أبی داود

پوښتني

١. د خفي وحې په اړه دقرآن کريم دليل ذکرکړئ.
٢. احاديث د قرآن کريم شرحه ده دا څه معنالري؟ واضحه يې کړئ.
٣. دشريعت اصول او مصادر کوم کوم دي؟ نومونه يې واخلي.
٤. داحاديثو يادول څه فضيلت لري؟

کورنۍ دنده

د لوست د مهمو ټکو په نظر کې نيولو سره د حديثو د اهميت په اړه مقاله وليکئ.

په چارو کې تدبير

عن أنس رضى الله عنه أن رجلا قال للنبي صلى الله عليه وسلم: أوصني يا رسول الله ! فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: (خُذِ الأَمْرَ بالتَّدْبِيرِ فإنْ رَأَيْتَ في عاقِبَتِهِ خَيْراً فأمْضِ وإِنْ خِفْتَ غَياً فأمسِكْ). [شعب الإيمان للبيهقي]

د راوي پېژندنه

انس بن مالک بن نضر ابوحمزه انصاري خزرجي ﷺ پوره لس کاله د رسول الله ﷺ په خدمت کې تېرکړي وو، او په وړوکوالي کې د بدر په غزا کې شريک شوی. په لمانځه کولو کی رسول الله ﷺ ته ډېر ورته و. يو له هغو صحابه وو څخه دی چې زيات شمېر حديث يې روايت کړي دي. له ده څخه د روايت شويو احاديثو شمېر څه دپاسه دوه زره اودوه سوو احاديثو ته رسيږي. دپيغمبر ﷺ له وفات نه وروسته دجهادونو او فتوحاتو په دور کې په بصره کې استوګن شو، او په بصره کې وروستی صحابي و چې د هجرت په سلم کا ل څه د پاسه سلو کلونو په عمر وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

١_أوصني: د امر لفظ دی: ماته نصيحت وکړه.

٢_خُذْ: دامر لفظ دی: واخله، ونيسه، وکړه.

٣_الأَمْرَ: چاره، کار.

٤_التَّدْبِير: پايلوته په پام لرنې سره چارې سرته رسول.

٥_فأمْضِ: د امر لفظ دی: پس ترسره يې کړه، سرته يې ورسوه.

٦_غَياً: د خير ضد، ضلالت او بې لاري.

٧_فأمسِكْ: د امر لفظ دی: ځان تری وساته، مه يې کوه.

د حديث ژباړه

له انس ﷺ څخه روايت دی چې يو سړي پيغمبر ﷺ ته وويل: ای د الله رسوله! ماته نصيحت وکړه، نو رسول الله ﷺ ورته وويل: کارونه په پوره غور او تدبير سره کوه، که

دي د کار په پایلو کې خیر او ښېګڼه لیده نو وړاندې ځه او تر سره کوه يې، او که خرابي په نظر درتله نو ځان ترې وساته.

د حدیث حکمت

داسلام سپېڅلی دین تل د انسان د هوسا ژوند په هڅه کې دی. او ځای په ځای انسان ته پدې هکله لازمي او اړینې لارښونې کوي.

تدبیر یا په کارونو کې سوچ، د چارو پر پایلو نظر لرل، احتمالي ګټې او زیانونه سره مقایسه کول، هدفونه یاد ساتل او پدې توګه د چارو د لړۍ ژوره څارنه او وخت په وخت د هغو ارزونه هغه څه دي چې انسان ته د ژوند په چارو کې بری او موفقیت په برخه کوي، ګټې یې خوندي او تر ممکنه حده د زیانونو مخه نیسي.

فعالیت:

د رسول الله ﷺ له سیرت څخه د هغه د کارونو څو بېلګې په ګروپي شکل په ګوته کړئ او د پلان او تدبیر نښې په کې وښایاست.

د حدیث شریف ګټې

۱_ په نصیحت دصحابه وو ټینګار

صحابه کرام خپلو ځانونو او خپلو چارو ته متوجه وو، او تل د کمال په لټه کې وو. له پیغمبر ﷺ څخه به یې د ځانګړو توصیو او نصیحتونو غوښتنه کوله، او رسول الله ﷺ به هغوی ته هر اړخیز نصیحتونه کول چې وروسته په صحابه کرامو او تابعینو کې دغه کار یو نیک سنت وګرځید او چې کله به سره جلا کیدل او یا به پر سفر روانیدل نو یو بل ته به یې ویل: ماته نصیحت وکړه! او هغوی به د مینې او لورینې نه په ډک زړه ورته د خیر او نیکمرغۍ نصیحتونه کول.

۲_د تدبیر غوښتنې

په چارو کې د تدبیر غوښتنه دا ده چې مخکې لدې چې انسان په کوم کار لاس پورې کړي لومړی دې د هغه کار په اړه پوره غور وکړي، له خپلو نږدې دوستانو او تجربه لرونکو کسانو سره مشوره وکړي، خپل نیت دې جوړ کړي، شرعي اصول او معیارونه دې په نظر کې ونیسي، موخې دې په ګوته کړي، دهغه کار په وسایلو او امکاناتو دې

غور وکړي او له هغه وروسته دې په پاک الله توکل وکړي او په قوي هوډ سره دې په کار پیل وکړي.، چې دغې عملیې ته (کرښنده)، (خطه) او (پلان) ویل کیږي.

۳_ چارې په غور او تدبیر سره سرته رسول او له تلوار څخه ځان ژغورل.

د بیړې، او وارخطایی په خلاف کارونه په تدبیر، آرام فکر، سړې سینې، پیل او پایلوته په پام لرنې سره سرته رسول ستره هوښیاري ده چې رسول الله ﷺ پرې امرکړی دی. لکه چې ابوذر ﷺ ته په خطاب کې فرمایي: (اي ابوذره! د تدبیر په څېر هوښیاري نشته!). د همدې لپاره اسلام د تدبیر او غور نسبت د الله لوري ته کړی او هغه یې د نبوت اوپیغمبری یوه برخه گرځولې، او بیړه یې د شیطان له لوري گڼلې: رسول الله ﷺ فرمایي: (تاني، درنگ او فکر کول د الله له لوري دي او بیړه د شیطان له لوري ده). او په بل حدیث کې فرمایې: ښه رویه، په چارو کې غور او اعتدال د نبوت څلیرویشتمه برخه ده.[1]

٤_ د کاري جریان څارنه او ارزونه، او له موخو سره د هغه تطبیقول.

دحدیث شریف د وروستی جملې غوښتنه داده چې د کار په اوږدو کې انسان وخت په وخت د کار جریان وڅاري چې څومره په خپل مطلوب مسیر باندې روان دی، که کار له پلان سره سم روان وو او له خپلو موخو سره تړلی او نژدې و نو کار باید دوام وکړي څو بشپړ او تکمیل شي، او که داسې نه و، بلکې د وخت، مال او وسائلو ضیاع وه او ټاکل شوي اهداف ورڅخه نه ترلاسه کیدل نو باید کار ودرول شي.

٥_تدبیر او توکل.

توکل یو شرعي امر دی او مسلمان ته ښایي چې تل په الله توکل وکړي. د توکل رښتینی او شرعي مفهوم دادی چې یو مسلمان د کار ټول شرایط، اسباب، وسایل برابر کړي، په کار پیل وکړی او بیا پایلې او نتایج یې الله پاک ته وسپاري، زړه نازړه نشي او په پوره عزم سره په کار پیل وکړي او سر ته یې ورسوي.

---

١ – مسند أحمد بن حنبل

پوښتنې

۱_ لاندې کلمې معنا کړئ:

آ_ التدبير،

ب_ أمض،

ج_ غيا،

د_ أمسک،

۲_ د لوست حديث شريف په لنډه توګه ترجمه کړئ.

۳_ په چارو کې د تدبير غوښتنې څه دي؟

کورنۍ دنده

د تدبير په هکله يوه مقاله وليکئ چې له اتو کرښو کمه نه وي.

د سولې اهمیت

عَنْ أَبِى الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلَ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلاَةِ وَالصَّدَقَةِ»؟. قَالُوا: بَلَى. قَالَ: «إِصْلاَحُ ذَاتِ الْبَيْنِ. وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْحَالِقَةُ». [سنن ابی داود]

د راوي پېژندنه

نوم يې عويمر دعامر زوی د خزرج له قبيلې څخه ؤ او په ابودرداء يې شهرت درلود. ډير لوی فقيه صحابي ؤ. پيغمبرﷺ ورته دحكيم الامة لقب وركړی ؤ. كله چې مسلمانانو مدينې منورې ته هجرت وكړ، نو پيغمبرﷺ دده او سلمان فارسيؓ ترمنځ د مواخات (وروروگلوی) تړون وتاړه. په ټولو غزاګانو كې درسول اللهﷺ سره ملګری و. حضرت عثمانؓ ددمشق قاضي مقرر كړی و. نوموړی دهجرت په(۳۲)كال دحضرت عثمانؓ دخلافت په دور كې په دمشق كې وفات شو.

د ځينو كلمو معنا

۱. أَلاَ أُخْبِرُكُمْ: آيا تاسو خبر نه كړم؟
۲. بِأَفْضَلَ: په غوره عمل.
۳. إِصْلاَحُ ذَاتِ الْبَيْنِ: دخلكو ترمنځ سوله راوستل.
۴. الْحَالِقَةُ: ددين له منځه وړونكې.

د حديث ژباړه

له حضرت ابودرداءؓ څخه روايت دی چې رسول اكرم ﷺ وفرمايل: ايا تاسې دداسې عمل څخه خبر نه كړم چې له روژې، لمانځه او صدقې څخه يې درجه لوړه ده ؟ صحابه كرامو وويل: بلی(هوكی) يارسول الله !بيا پيغمبرﷺ وفرمايل: هغه عمل دخلكو ترمنځ سوله اوروغه راوستل دي، خپل منځي فساد اواختلاف دين له منځه وړي.

د حدیث حکمت

داسلام له خصوصیاتو څخه یوهم دکورنیو، پرګنو، قومونو، او نژادونو ترمنځ اتفاق، ورورګلوي، او یو له بل سره په کړنوکې دهم غږی رامنځ ته کول او ټینګول دي، هرهغه عمل چې دغه وحدت ته زیان رسوي اویاېې کمزوری کوي، داسلام مقدس دین دهغه دله منځه وړلو ټولې لارې په ډیر دقت سره په ګوته کړي دي، ترڅو مسلمانان د ورونو او خویندو په خیر د مینې او اتفاق تر سیوري لاندې د خوشحالی شپې او ورځې تېرې کړي، یو له هغو اسبابو څخه چې ټولنیز وحدت ته ګواښ دی د دوو یا زیاتوکسانو تر منځ اختلاف دی پیغمبرﷺ په پورتني حدیث کې د اختلاف له منځه وړل د ډیروعباداتوپه پرتله غوره او بهترعمل ګڼلی دی.

فعالیت

زده کوونکي دې د سولې دګټو په هکله په خپلو منځو کې مباحثه وکړي.

د حدیث شریف ګټې

۱ـدسولې ارزښت داسلام له نظره

داسلام له نظره دسولې ارزښت له نفلي روژې، نفلي لمونځ اونفلي صدقې څخه غوره دی، ځکه چې په روژه او لمانځه کې یوازې فردي مصلحت پروت دی خو په سوله کې فردي او ټولنیز دواړه مصلحتونه پراته دي او هم په ټولنه کې د فساد د مخنیوي لار ده.

۲ـ سوله یووالی رامنځ ته کوي

په دې حدیث شریف کې مسلمانان سولې ته هڅول شوي دي، د دې لپاره چې سوله هم وحدت او ملي یووالی تمثیلوي او هم د الله ﷻ په رسی (قرآن کریم) باندې دمنګولو لګولو مقصد ترسره کیږي. خپل منځي اختلافات په دین کې ډېره لویه نیمګړتیا ده، نو څوک چې د خلکو له منځ څخه د فساد او دښمنی د ورکولو هڅه کوي، دومره لوړه مرتبه لري چې د نفلي لمونځ کوونکو، روژې او خیرات ورکوونکو له مرتبې څخه لوړه ده.

۳_خپل منځي اختلافات دینی ضررونه

د اختلاف دوام د خپلو خپلوانو سره د صله رحمی پرې کېدلو، د متقابل احترام لـه منځـه تللو، د نیکو عملونو د نه قبلیدلو، د ظلم د دوام، په زړونوکې دکرکې او نفرت زیاتیـدلو، او د مقابل لوري په هکله د دسیسو په کار اچولو لامل گرځـي چې دا ټـول د اسـلام لـه نظره ناروا کارونه دي او له دین او دینداری سره په ټکر کې دي.

فعالیت

یو شمېر زده کوونکي دې د دوو کسانو ترمنځ د سولې راوستل تمثیل کړي.

پوښتنې

۱ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

آ_أَفْضَل.

ب_إِصْلاَحُ ذَاتِ الْبَیْنِ.

ج_الْحَالِقَةُ.

۲ـ په پورتني حدیث کې ولې پر سوله دومره زیات ټینگار شوی دی؟

۳_ خپل منځي اختلافات څه زیانونه لري؟

کورنی دنده

د لوست د مهمو ټکو په پام کې نیولو سره د سولې د اهمیت په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

په کارونو کې آسانتیا

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ قَطُّ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا، فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ، وَمَا انْتَقَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ فَيَنْتَقِمَ بِهَا لِلَّهِ عزوجل). [متفق علیه]

د راوي پېژندنه

حضرت عایشه رضي الله عنها د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه لور، د پیغمبر ﷺ مېرمن او د مسلمانانو مور ده د هجرت په دویم کال پیغمبر ﷺ ور سره واده وکړ، خورا فقیهه او عالمه ښځه وه، په ځانګړي ډول د پیغمبر ﷺ د ژوندانه په هکله یې پوره معلومات درلودل، له پیغمبر ﷺ څخه یې (۲۲۱۰) دوه زره دوه سوه لس حدیثونه روایت کړي دي او د هجرت په ۵۸ کال کې وفات شوه.

د ځينو کلمو معنا

۱. مَا خُيِّرَ: واک او اختیار نه دی ورکړل شوی.
۲. بَيْنَ أَمْرَيْنِ: په دوه کارونو کې.
۳. قَطُّ: هیڅکله.
۴. إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا: مګر داچې د هغو اسان به یې غوره کاوه.
۵. أَبْعَدَ: ابعد د بعد له مادې څخه اخیستل شوی، دلرې والي معنا لري.
۶. وَمَا انْتَقَمَ: انتقام اوبدله یې نه ده اخیستې.
۷. تُنْتَهَكَ: دانتهاک له مادې څخه اخیستل شوی چې: دپښو لاندې کولو معنا ترې نه مراد ده.
۸. حُرْمَةُ اللَّهِ: دالله ﷻ اوامر، نواهي، او احکام.

د حدیث ژباړه

حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها فرمایي چې هېڅکله رسول الله ﷺ ته په دوو کارونو کې دیوه د خوښولو اختیار نه دی ورکړل شوی، مګر ده ﷺ به آسانه عمل ترې غوره کاوه، که چیرې ګناه به پکې نه وه، خو که هغه به ګناه وه نو تر ټولو خلکو نه زیات به یې ځان ترې لرې ساته، او پیغمبر ﷺ هیڅکله د خپل ځان لپاره له چا څخه غچ نه دی اخیستی، مګر دا چې د الله ﷻ حقوق به تر پښو لاندې کېدل بیا به یې یوازې د الله ﷻ د رضا په خاطر انتقام اخیسته.

فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته د اسلام په مبین دین کې د آساني څو بېلګې ووايي.

د حدیث حکمت

رسول اللهﷺ خورا ډیر غوره صفات درلودل، لکه عفوه، صبر، استقامت، پراخه سینه، په کړو وړو کې آساني کول، د جفا کوونکو سره په غوره توګه برخورد کول او داسې نور چې ځینې یې په دې حدیث کې ذکر شوي دي.

د حدیث ګټې

۱_ د اسلام مقدس دین د اسانی دین دی

اسلامي تعلیمات او ټول تکلیفي احکام د آسانی او له مشقت څخه د لرېوالي پر اساس بنا دي چې په هر وخت او هر حالت کې پرې عمل کیدای شي. الله ﷻ خپل بندګان په داسې څه نه دې مکلف کړي چې له کولو یې ناتوانه وي، لکه چې الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ [الحج: ۷۸]

ژباړه: او الله ﷻ په دین کې پر تاسې څه سختي نه ده راوستې.

په بل ایت کې الله ﷻ فرمایي: ﴿يُرِيدُ الله أَن يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الإِنسان ضَعِيفاً﴾ [النساء: ۲۸]

ژباړه: الله ﷻ غواړي چې له تاسې څخه درانه بارونه سپک کړي، ځکه چې انسان له بیوسې او کمزورۍ پیدا کړی شوی دی. پیغمبرﷺ پر دې اساس خپل امت ته په عملي بڼه ورښودلي دي چې دیني او دنیوي کارونه په داسې توګه سرته ورسول شي چې سختي پکې نه وي.

۲_ په ژوند کې د پیغمبرﷺ پیروي

لکه چې پیغمبر ﷺ دشریعت د آسانتیا اصل او قانون په خپلو عملي کړنوکې پلی کړی و، نو هرمسلمان ته ښايي چې د پیغمبرﷺ پیروي وکړي، او په دیني او دنیوي کارونوکې آسانه او هغه چې تل یې د سرته رسولو وس ولري غوره کړي.

۳_ د حلم، عفوې، او صبر مقام

صبر او تېرېدنه د یو ریښتني مسلمان له غوره اخلاقي صفتونو څخه دوه صفتونه دي. هغه څوک چې د قدرت په وخت کې عفوه غوره او له انتقام اخیستلو څخه لاس واخلي او د نورو له ظلم او تیري څخه تېر شي په حقیقت کې یې د نبي کریمﷺ د لارې او سنتو پیروي کړې ده.

الله تعالی عفوه کوونکي داسې ستايلي دي: ﴿وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ [آل عمران: ١٣٤]

ژباړه: اوپرهيزګاران هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او د خلکو له (بدی) تېرېدونکي وي، او الله (داسې) احسان کوونکي خوښوي.

٤ـ د الله ﷻ احکامو ته په درنه سترګه کتل او د بې حرمتۍ څخه يې ځان ژغورل

قهر او غوسه ګڼ اسباب لري چې ځينې يې ناسم او ځينې يې په دين کې ستايل شوي دي چې په غيرت هم ورڅخه تعبيرکيږي، غيرت هغه وخت د ستاينې وړ دی چې د الله ﷻ د اوامرو، حدودو، او حکمونو تر پښو لاندې کېدلو په وړاندې عکس العمل وي، نو پر داسې مهال سستي کول د ايمان دکمزورۍ څخه پرته بل مفهوم نه لري، که څوک د الله ﷻ او د رسول ﷺ حکمونو او ديني اساساتو او مقدساتو ته د سپکاوي او بې احترامی د جرم مرتکب شي، بايد هغه ته جزا ورکړل شي، ځکه د داسې چا په حق کې بې پروايي لويه ګناه ده.

فعاليت: زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته پر هغو مواردو چې غوسه پکې ستايل شوې ده مباحثه وکړي.

پوښتنې

١. لاندې کلمې معنا کړئ:

الف: خُيِّرَ:

ب: بَيْنَ أَمْرَيْنِ:

ج: أَيْسَرَهُمَا:

د: قَطُّ:

٢. د ښو اخلاقو څو مثالونه ذکرکړئ.

٣. د حرمة الله څخه څه مراد دی؟ واضح يې کړئ.

کورنۍ دنده

د بخښنې په اړه يوه مقاله وليکئ چې له لسو کرښو کمه نه وي.

پنځلسم لوست

د ظلم مخنیوی

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ –رَضِيَ اللهُ عَنْهُ– عَنِ النَّبِيِّ –صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– قَالَ: اُنْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا، فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْصُرُهُ إِذَا كَانَ مَظْلُومًا أَفَرَأَيْتَ إِذَا كَانَ ظَالِمًا كَيْفَ أَنْصُرُهُ قَالَ تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ. {رواه البخارى}

د ځينو عبارتونو معنا

۱ـ اُنْصُرْ أَخَاكَ:	دخپل (مسلمان) وروورمرسته وکړه.
۲ـ تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ:	له ظلم څخه به يې راوګرځوه.
۳ـ فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ:	بې له شکه دغه مرسته ده، له هغه سره.

د حديث ژباړه

د انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې نبي اکرم ﷺ فرمايلي: د خپل ورور سره مرسته وکړه، که هغه ظالم وي او که مظلوم. يوه سړي ورته وويل: ای د الله رسوله! که چيرې مظلوم وي مرسته به يې وکړم، مګرکه ظالم وي بيا يې څرنګه مرسته وکړم؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: له ظلم څخه يې راوګرځوه، بې له شکه دا مرسته ده، له هغه سره.

د حديث سبب ورود

په مسلم شريف کې له جابر بن عبدالله رضي الله عنه څخه روايت دی چې د پيغمبر اکرم ﷺ په زمانه کې دوه کسان سره په جنګ شول يو يې مهاجر او بل يې انصاري وو. مهاجر آواز وکړ چې ای مهاجرو! د مهاجر مرسته وکړئ، انصاري هم آواز وکړ چې ای انصارو! د انصاري مرستې ته راورسيږئ. پيغمبر ﷺ راووت او ويې وويل: داڅه د جاهليت د زمانې خبرې کوئ؟! اصحابو وويل: په الله ﷻ قسم چې داسې نه ده. دې دوو کسانو يو بل سره ووهل، پيغمبر ﷺ وفرمايل: دا پروا نلري، بايد هر يو له تاسو څخه د خپل ورور سره که هغه ظالم او يا مظلوم وي مرسته کړې وای.

د حدیث حکمت

د ظلم او تیري ټول ډولونه حرام دي او له منځه وړل يې د هر مسلمان دنده ده، اسلام خلکو ته په عدل او انصاف امر کړی دی، له مسلمان څخه په کلکه غوښتنه کوي چې په نیکو اخلاقو باندي ځان سمبال کړي، دا ځکه چې د هر ډول پرمختګ او قانونیت د پلي کیدلو اساس عدل او انصاف دی، څرنګه چې ظلم او تیری د ټولو بدمرغیو لامل دی، نو ځکه پیغمبرﷺ په دې حدیث شریف کې د هر ډول ظلم مخنیوی لازم بللی دی.
د دې حدیث له مخې له ظلم سره مبارزه یوه شرعي وجیبه ده، مسلمان مکلف دی چې له مظلوم سره مرسته وکړي، حق يې ورته واخلي او ظالم له ظلم کولو څخه منع کړي.

فعالیت

په ډله ییزه توګه د فردي او اجتماعي ظلمونو څومثالونه ووایئ.

د حدیث شریف ګټې

۱_ د ظلم او ظالم مخنیوی ضروري دی

په هره ټولنه کې زورور اوکمزوری ژوند کوي، ظلم چې عموما د زورورو له خوا د ضعیفو اوکمزورو په مقابل کې ترسره کیږي یو ناوړه خصلت دی.
ظلم ټول انسانیت هلاکوي نو باید د مخنیوي لپاره يې ټول انسانان یو موټی شي، که چیرې خلک د ظلم په وړاندې یو له بل سره مرسته ونه کړي، د ظالم لاس له ظلم څخه لنډ نه کړي مظلوم د ظالم له پنجو ونه ژغورل شي نوظلم به دومره پراخه شي چې د ځمکې پرمخ به ژوندي انسانان تر خاورو لاندې او ولاړې آبادۍ به رانسکورې شي.
نو مسلمان مکلف دی چې د ظلم په وړاندې ودریږي او د ظالم مخنیوی وکړي.

۲_ له مظلوم سره مرسته لازمه ده

د هغو حقوقو له جملې څخه چې یو مسلمان يې پر بل لري د مظلوم سره مرسته کول دي، که چیرې داسې څوک ولیدل شي چې پر هغه ظلم او تیری کیږي، نو پر نورو مسلمانانو لازم دي چې د هغه سره د هرې ممکنې وسیلې له لارې مرسته وکړي، او له ظلم څخه يې وژغوري، دا هغه حق دی چې داسلام مقدس دین ټول مؤمنان پرې مامور کړي دي.

۳_ له ظالم سره مرسته يعني څه؟

کله چې د ظالم لفظ ذکر شي فکر کيږي چې ظالم هغه څوک دی چې يوازې پر نورو تيری او تجاوز کوي مگر داسې نه ده، څکه ظالم هغه چاته هم ويل کيږي چې پرخپل ځان ظلم کوي، لکه شرک، کفر، ځان وژنه، صغيره اوکبيره گناهونه، چې دا پر خپل ځان او نفس يو ډول ظلم دی. نو لازمه ده چې د هر ډول ظالم لاس له ظلم څخه ونيول شي، ترڅو د دنيوي او اخروي سزاگانو څخه نجات ومومي، له گناه څخه د ظالم ژغورنه په حقيقت کې له ظالم سره مرسته کول دي.

فعاليت

د ظلم څخه لاس نيونه څرنگه کيږی؟ د ښوونکي په مرسته يې په گروپي شکل سره لارې چارې په گوته کړئ.

پوښتني

۱ـ د حديث راوي معرفي کړئ.

۲ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

أ – اُنْصُرْ أَخَاكَ

ب – تَحْجُزُهُ أَوْ تَمْنَعُهُ مِنْ الظُّلْمِ

ج – فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ

۳_ظالم چاته ويل کيږي؟

کورنی دنده

پورتنی حديث په يادو زده کړئ او هم لوست په خپلو کتابچو کې وليکئ.

د غضب درملنه

عن عطية قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «إِنَّ الْغَضَبَ مِـنَ الـشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ النَّارِ وَإِنَّمَا تُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ». [سنن ابي داود]

د راوي پېژندنه

عطية د عروة زوی د بنو سعد له قبيلې څخه د رسول الله ﷺ يو جليل القدر صحابی وو، له رواياتو څخه وروسته يې له پيغمبر ﷺ سره ملاقات کړی، او له هغه مبارک څخه يې ځينې احاديث هم روايت کړي، په شام کې يې مېشته غوره کړه او اولادونه يې په بلقاء سيمه کې اوسېدل.

په ځينو رواياتو کې د **عطية** بن سعد او په ځينو نورو کې د **عطية** بـن عمـرو پـه نامـه يـاد شوی. د ده لمسی عروة د محمد بن **عطية** زوی د عمر بن عبـدالعزيز لخـوا د يمـن والـي ټاکل شوی وو.

د ځينو کلمو معنا

١ـ الْغَضَبُ مِنَ الشَّيْطَانِ: قهراوغوسه د شيطان له خوا وي.

٢ـ خُلِقَ مِنَ النَّارِ: له اور څخه پيداشوی.

٣ـ تُطْفَأُ: مړ کيږي

۴ـ فَلْيَتَوَضَّأْ: اودس دې وکړي.

د حديث ژباړه

د عطيه عوفي ﷺ څخه روايت دی چې پيغمبر ﷺ فرمـايلي دي: بـې لـه شـکه غوسـه د شيطان له طرفه وي او شيطان له اور څخه پيدا شوی دی او اور په اوبو مړ کيـږي هرکلـه چې له تاسو څخه څوک غوسه شي نو اودس دې وکړي.

د حديث حکمت

د غوره اخلاقو له جملې څخه يو هم د قهر او غوسې څخه ځان ساتل دي، ځکـه قهـر او غوسه د شيطان له وسوسو څخه پيدا کيږي او شيطان د انسان ازلي دښمن دی، پيغمبـر ﷺ مونږ ته د شيطان له دسيسو څخه د خلاصوالي ټولې لارې راپه ګوتـه کـړې دي، چـې لـه هغو څخه يو له غوسې څخه ډډه کول دي، ځکه غوسه انسان ډېرو نـاوړو کـارونو تـه اړ باسي چې په نتيجه کې دده د ناکامی لامل کيږي.

فعاليت

زده کوونکي دې د غوسې د ضررونو په هکله يو بل ته معلومات ورکړي.

د حدیث ګټې او احکام

۱ـ غضب کمزوري او زغم قوت دی

ډیر ژر غوسه کېدل د انسان د کمزورتیا نښه ده، لکه چې د غضب په مقابل کې زغم د قوت نښه ده، دا ځکه چې د غوسې پر وخت انسان پر خپلو حواسو کنترول له لاسه ورکوي، که دا حالت دوام ومومي ډیرې ناخوالې رامنځ ته کوي، هغه څوک چې د غضب په حساسه لحظه کې خپل ځان اداره کړي، یقینا ځان یې د بدیو څخه وژغوره او هم یې دغضب په مقابل کې خپل قوت څرګند کړ.

۲ـ د غوسې پروخت خپل ځان اداره کول بریالیتوب دی

کله چې انسان غوسه شي، نو حیواني طبیعت پرې غالب شي، د انسان په باطن کې د شر قوه برلاسی مومي چې په نتیجه کې بشري نفس د خپلو غوښتنو تابع کوي، د الله ﷻ د اوامرو مخالفت ته یې اړ باسي او له نیکیو څخه یې منع کوي، په داسې حالت کې انسان ته په کار ده چې له خپل نفس سره مبارزه وکړي، د خپل نفس د کنترولولو په نیت اودس وکړي چې همدا د نفس د کنترول تر ټولو غوره لار ده.

۳ـ د غوسې بدې پایلې

غوسه دبد اخلاقی سرچینه اویوه وژونکې وسله ده، که چیرې په ژوند کې د غوسې لار تعقیب کړای شي نو ګڼې فردي اوټولنیزې ستونزې ورڅخه راولاړیږي.

اـ د غوسې فردي زیانونه

غوسه ډیر مادي، معنوي، روحي او دیني ضررونه لري، دا هغه مها ل په ډاګه کیږي چې کله د غوسه ناک شخص حالت ته وکتل شي: رنګ یې بدلیږي، د بدن وینه یې په جوش راځي، د وجود غړي یې بې واکه کیږي، په خبرو کې یې ګډوډي رامنځ ته کیږي، ژبه یې په سپکو ویناوو پیل کوي، کله کله ورڅخه د فسق او کفر الفاظ هم صادریږي دا ټول هغه څه دي چې دده دین او بدن دواړه زیانمنوي.

ب ـ د غوسې ټولنیز ضررونه

غوسه د خلکو په زړونو کې کرکه او نفرت پیدا کوي چې په نتیجه کې د وګړو ترمنځ اختلافات راپاروي، مسلمانان یوله بل څخه جلا کوي، دښمني زیاتوي، ژوند تریخ کوي او د ټولنو د بربادۍ سبب ګرځي.

۴ـ د غوسې لاملونه

په دې حدیث شریف کې د غوسې لامل شیطان ښودل شوی دی، دا په دې معنا چې د کوم انسان زړه د الله ﷻ له ذکر او یاد څخه خالي وي نو په هغه زړه کې شیطان ځای نیسي، شیطان دده پر زړه او ټول جسم باندې مسلط کیږي، آن تردې پورې چې د انسان زړه او ټول بدن د شیطان د وسوسو تابع شي بیا کبر، په خلکو ټوکې او مسخرې کول، په مال، ځان، نسب او چوکۍ غرور کول او داسې نور خویونه د انسان په زړه کې ځای ونیسي، او تل د خلکو د هرې کړنې په مقابل کې ډیر ژر په قهر کیږي، نو پر هر مسلمان

لازم دي چې تل خپله رابطه له خپل رب سره کلکه او خپل زړه د الله ﷻ په یادولو ژوندی وساتي څو د شیطان د دسیسو او وسوسو ښکار نه شي.

۵ـ د غوسې مخنیوی او درملنه

غوسه د نورو ناروغیو په څیر یو ډول ناروغي ده، د اسلام مقدس دین ددغې خطرناکې ناروغۍ د علاج او مخنیوي لارې راښودلې دي، چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

۱ـ پرهر چا لازمه ده چې ځان په ښو اخلاقو سمبال کړي، غوره صفتونه خپل عادت وګرځوي، لکه صبر، زغم، په ژوند کې ثبات، په ویناوو او کړنو کې فکرکول او داسې نور.

۲ـ د غوسې پر وخت د(اعوذبالله من الشیطن الرجیم) ویل.

۳ـ خپل حالت بدلول: که چیرې د غوسې پر وخت انسان ولاړ وي باید کېني اوکه ناست وي ډېر دې ووهي، ځکه چې په ولاړه کې انسان انتقام او اقدام ته تیار وي، او کله چې کېني او یا ډېر ووهي، د غوسې جوش یې کمیږي.

۴ـ اودس کول: دا هغه درملنه ده چې په دې حدیث کې یې ذکر شوی دی، دا ځکه چې غوسه د انسان په وجود کې حرارت او ګرمي پیدا کوي او وینه په جوش راولي خو اودس یا غسل په جسم کې سوړوالی راولي او د وینې حرارت راټیټوي.

همدا راز اودس د عبادت هغه برخه ده چې په کې د الله ﷻ ذکر او یاد ترسره کیږي، دا هرڅه شیطان سپکوی او تېښتې ته یې اړ باسي.

فعالیت

زده کوونکي دې د غوسې د له منځه وړلو په هکله یو بل ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

- الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ:
- خُلِقَ مِنَ النَّارِ:
- تُطْفَأُ:
- فَلْيَتَوَضَّأْ:

۲ـ د غضب اسباب په لنډه توګه بیان کړئ.

۳ـ د غضب درملنه اوعلاج څه دی؟ په لنډه توګه یې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

لوست په خپلو کتابچو کې ولیکئ او حدیث په یادو زده کړئ.

غوره خلک

عن جابر قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم: «خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ»
[مسند الشهاب القضاعي]

د راوي پېژندنه

نوم يې جابر او د پلار نوم يې عبد الله، د مدينې منورې د خزرج له قبيلې څخه و، پلار او زوی دواړه جليل القدره صحابه وو، پيغمبرﷺ ورته په يوه شپه کې پنځه ويشت ځله د مغفرت دعاء کړې وه، د بدر او احد څخه پرته يې په ۱۹غزاګانو کې د رسول اللهﷺ سره برخه اخيستې ده، په خپل وخت کې د مدينې منورې لوی مجتهد او مفتي و، د هجرت په (۷۸) کال يې له فاني دنيا څخه سترګې پټې کړې.

د ځينو کلمو معنا

۱ـ خيرالناس: غوره له خلکو څخه.
۲ـ انفعهم: زيات خير رسوونکې له دوی څخه.
۳ـ للناس: دخلکو لپاره.

د حديث ژباړه

جابرﷺ فرمايي چې رسو ل اللهﷺ فرمايلي دي: په انسانانو کې غوره هغه څوک دی چې نورو خلکو ته زيات خير او ګټه رسوي.

د حديث حکمت

د ځينو خلکو په آند ښه او غوره کس هغه دی چې د ښه نسب، ډېر ثروت او قدرت څښتن وي، خو پيغمبرﷺ له نورو خلکو سره نيکي کول، خلکو ته مادي او معنوي ګټې رسول د غوره والي معيار ګڼلی دی، دا ځکه چې د اسلام مقدس دين د خير او ښېګڼې دين دی.

فعاليت

زده کوونکي دې په ګروپي شکل له خلکو سره د نيکۍ کولو يو څو مثالونه ووايي.

د حديث شريف ګټې

۱ـ د الله تعالی مرسته

د الله ﷻ پر وړاندې خلک په يو ډول ندي، هغه څوک چې د خلکو سره په روا کارونو کې مرسته کوي د هغه سره د الله ﷻ مرسته مل وي او مينه يې ورسره زياته وي، نو بايد موږ د خلکو سره په نيکو کارونو کې مرسته وکړو څو د الله ﷻ مرسته او مينه مو په برخه شي.

۲ـ ښېګڼه څه ته وايي؟

پیغمبرﷺ انسانان دې ته هڅوي چې له نورو سره نیکي وکړي، هغوی ته خیر ورسوي، خوښي وروبښي او د هغوی څخه غمونه او تکلیفونه لرې کړي. مثلاً که چیرې څوک وږی وي ډوډۍ ورکړي، که څوک پوروړی وي د پور په ادا کولو کې ورسره مرسته وکړي، له ناروغ سره د علاج په برخه کې همکاري وکړي او ناپوهانو ته د زده کړې لاره هواره کړي. پیغمبرﷺ د داسې خصلتونو ښتنانو ته د الله ﷻ دکومک او محبت زیری ورکړی دی.

فعالیت

زده کوونکي دې په ډلییزه توګه ښه او بد خویونه په ګوته کړي.

پوښتنې

۱ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

- خیرالناس:
- انفعهم:
- للناس:

۲ـ د حدیث لنډه معنا ووایاست.

۳ـ غوره خلک څوک دي؟

کورنۍ دنده

۱ـ حدیث شریف له معنا سره په یادو زده کړئ.

۲ـ (په ښوونځي کې د خیر او ګټې کارونه) تر عنوان لاندې لنډه مقاله ولیکئ.

د ایمان خصلتونه

عَنْ أَبِی هُرَیْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « الإِیمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الأَذَى عَنِ الطَّرِیقِ وَالْحَیَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الإِیمَانِ ». [متفق علیه]

د راوي پېژندنه

عبدالرحمن بن صخرالدوسي چې پر ابو هريره يې شهرت درلود، د هجرت په اووم کال د خيبر له غزا څخه مخکې د ديرشوکالو په عمر د اسلام په مبارك دين مشرف شو، په همدغه غزا کې يې برخه هم واخيسته، کله چې مدينې منورې ته ورسېد، په نبوي جومات کې يې د علم د زده کړې په غرض په اصحاب صفه کې شامل شو، له همدې امله يې له رسول اللهﷺ څخه (٥٣٧٤) حديثونه روايت کړي دي.

دغه جليل القدر صحابي په تقوى او پرهيزګارۍ مشهور او د قوي ذکاوت خاوند و، چې د هجرت په اته پنځوسم (٥٨) کال کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

١_الإِيمَانُ: باور او د زړه کلك تصديق.

٢_بِضْعٌ: په عربي ژبه کې له دريو څخه تر نهو پورې عدد ته وايي.

٣_شُعْبَةً: برخه.

٤_أَفْضَلُهَا: غوره يې.

٥_ادْنَاهَا: کوچنی، او ټيټه يې.

٦_ إِمَاطَةُ: لرې کول

٧_الأَذَى: زيان رسوونکي شيان.

د حديث ژباړه

له حضرت ابوهريره ﷺ څخه روايت دی چې پيغمبرﷺ فرمايلي دي: ايمان د څه د پاسه اويا خويونو څخه عبارت دی چې غوره يې د (لااله الا الله) کلمه ويل دي، ټيټه درجه يې له لارې څخه د زيان رسوونکو شيانو لرې کول دي او حياء د ايمان يوه برخه ده.

فعالیت

زده کوونکي دې په لارو کې د ضرري شیانو مثالونه په ګروپي شکل وښيي.

د حدیث ګټې

۱_ دایمان خصلتونه

پیغمبر ﷺ ایمان د داسې ونې سره تشبیه کړی چې ډېر ښاخونه ولري ځینې یې اوچت، ځینې یې متوسط، او څه یې ټیټ وي، دا په دې معنا چې ایمان د ډیرو خصلتونو او خویونو څخه عبارت دی چې د ژوند له اوچتې سطحې څخه پیل او د ژوند تر ټیټې سطحې پورې ځانګړې احکام او سپیڅلې لارښوونې لري چې د بېلګې په ډول یې په دې حدیث کې د عقیدې په برخه کې کلمه طیبه، د ټولنیز ژوند په برخه کې د لارې پاکول، او د اخلاقو په برخه کې د حیاء ذکر راغلی دی.

۲_ د توحید کلمه

د توحید کلمه د (لا إله إلا الله محمد رسول الله)څخه عبارت ده چې د الله ﷻ په الوهیت او وحدانیت دلالت کوي، د ټولو ادیانو او پیغمبرانو د دعوت اساس او بنسټ په دې مبارکه کلمه ولاړ دی نو پر هر مسلمان لازم دي چې د دې کلمې په معنا ځان پوه کړي، پر غوښتنو یې عمل وکړي او تر سیوري لاندې یې ژوند تېرکړي. (لا إله إلا الله) یوازې د ژبې کلمه نه ده، او نه یوازې مفکوره ده، بلکې په الله ﷻ د ایمان عنوان دی، علم او عمل دی، د عقیدې، شریعت او د ټولنې د هوسا ژوند د متضمن نظام نوم دی.

۳_ د لااله الا الله فضیلت

(لااله الا الله) داسې ستره کلمه ده چې په ویلو یې انسان د اسلام په مبارک دین کې داخلیږي ، له تیرو ګناهونو څخه داسې پاکیږي لکه چې د مور څخه نوی زیږېدلی وي او له هلاکیدو څخه نجات مومي. پیغمبر ﷺ فرمایي: « مَنْ كَانَ آخِرُ كَلاَمِهِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ ».(۱)

زیاره: د چا چې اخرنی وینا (لااله الا الله) وي جنت ته به داخل شي.

پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «لو أنَّ السماوات السَبعَ والأرضين السبعَ، وضعْنَ فِي كفةٍ ووضعت لا إله إلا الله فِي كفة مالت بهن لا إله إلا الله»(۲)

---

۱ - سنن أبي داود.

۲- الدعاء للطبراني

ژباړه: که چیرې اووه اسمانونه او اووه طبقې زمکه دتلې په یوه پله کې واچول شي او د (لااله الاالله) کلمه د تلې په بله پله کې واچول شي، نو هرومرو به کلمه طیبه پرې درنه وي.

٤ـ د (لااله الا الله) غوښتنه:

د دې کلمې تقاضا په الله ﷻ، د هغه پر ملایکو، د هغه په رسولانو او د هغه ﷻ پر کتابونو ایمان درلودل دي. همدا راز د الله ﷻ او د هغه دلېږل شوي پیغمبر ﷺ اتباع او پیروي کول، یوازې د الله ﷻ څخه ویره او د هغه سره محبت، د مافوق الاسباب امید یوازې د الله ﷻ څخه کول، له الله ﷻ څخه د حاجتونو غوښتل، یوازې الله ﷻ ته عاجزي او سر ټیټول، د هغه د نعمتونو شکر اداء کول او د مصیبت پر وخت یوازې له هغه څخه مرسته غوښتل دي.

٥ـ له لارو او سرکونو څخه د زیان رسوونکو شیانو لرې کول

په نظافت او پاکوالي د اسلام سپېڅلي دین ډېر ټینګار کړی او هغه یې د ایمان نیمایي برخه ګڼلې دی. د دې لوست په حدیث شریف کې د لارو پاک ساتلو ته د ایمان یوه څانګه ویل شوې ده، چې دا د چاپېریال د پاک ساتلو په ارزښت دلالت کوي.

د دې حدیث شریف په بنسټ د هر مسلمان دا دنده ده چې د لارو په پاک ساتلو کې خپله ټوله هڅه وکړي او له هر هغه څه څخه چې لارویانو ته د زیان رسولو او د لارې د ککړتیا لامل ګرځي ځانونه وساتي.

٦ـ حیاء د ایمان یوه برخه ده

حیاء له داسې خصلت څخه عبارت ده چې انسان له ناوړه کارونو، سپکو عاداتو او پوچو ویناوو څخه ژغوري، حیاء ځکه د ایمان برخه ګڼل شوې چې د حق لورې ته بلنه کوي او د خیر خوا ته انسانان هڅوي.

حیاء سراسر خیر دی پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ»

ژباړه: حیاء ټوله خیر ده.

خوکه چیرې حیاء د زړه کړې مانع وګرځي، یا د خپل حق د غوښتلو په لار کې خنډ شي او یا هم د حق ویلو مانع وګرځي، نو بیا دا حیا نه بلکې د انسان په کمزورۍ دلالت کوي.

پوښتنې

۱ـ ابوهریره رضي الله عنه څوک و؟

۲ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

- الإِيمَانُ:
- بِضْعٌ:
- شُعْبَةً:
- إِمَاطَةُ:
- الأَذَى:

۳ـ د توحید غوښتنې څه دي؟

۴ـ له لارې څخه د زیان رسوونکو توکو لرې کول څه اهمیت لري، په اړه یې لنډ معلومات ورکړئ.

کورنۍ دنده

د حیاء په اړه لنډه مقاله ولیکئ.

تعصب

عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ –صلى الله عليه وسلم– قَالَ: « لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَـا إِلَـى عَصَبِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ مَاتَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ ». [سنن أبي داود]

د راوي پېژندنه

نوم یې جبیراو د پلار نوم یې مطعم د قریشو له قبیلې څخه و، ډېر حلیم او په علم الانساب کې یې خورا زیاته پوهه درلوده. یو له هغو کسانو څخه و چې هغه پاڼه یې خیرې کړه کومه چې د بنو هاشم او بنو مطلب د مقاطعې په غرض قریشو لیکلې وه، هغه شخص و چې قریشو د بدر د بندیانو په سر د خبرو لپاره د استازي په توګه د پیغمبرﷺ حضور ته لیږلی و، کله چې د پیغمبرﷺ خوا ته راغی او د (الطور) سورت تلاوت یې واورېده، نودده په زړه یې زیاته اغېزه وکړه، همااغه و چې د حدیبې له سولې وروسته یې اسلام ومانه. نوموړی د هجرت په (۵۸) کال کې وفات شو.

د ځینو کلمو معنا

١–لَیسَ مِنَّا: زموږ له ډلې (دین) څخه نه دی.

٢_ مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبِيَّةٍ: څوک چې قوم پرستی، نژاد پرستی. . . ته بلنه کوي.

٣_مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ: څوک چې د قوم پرستی، نژاد پرستی. . . لپاره جنګیږي.

٤_مَنْ مَاتَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ: څوک چې د قوم پرستی، نژاد پرستی په لاره کې مړشي.

د حدیث ژباړه

له جبیر بن مطعم رضي الله عنه څخه روایت دی چې پیغمبرﷺ فرمایلي دي: زموږ له ډلې څخه نه دی هغه څوک چې تعصب ته بلنه کوي، زموږ له ډلې څخه نه دی، هغه څوک چې د عصبیت په خاطر جګړه کوي او زموږ له ډلې څخه نه دی هغه څوک چې د عصبیت په فکر مړشي.

د حدیث حکمت

عصبیت (تعصب کول له قبیلې، قوم، ژبې، نژاد، سیمې او داسې نورو سره) هم دجاهلیت دزماني راپاتې میراث دی چې ټل بشریت ګواښوي او آرامې ټولنې ړنګوي، له همدې امله پیغمبرﷺ په کلکو الفاظو سره ناروا او حرامه پدیده ګڼلې ده. نو په هر مسلمان بانـدې لازمه ده چې د ایمان له غوښتنې سره سم د جاهلیت له دې ناولې پدیدې سره په هر شکل کې چې وي مبارزه وکړي.

د حدیث شریف ګټې

۱_ تعصب د جاهلیت شعار

له خپلې کورنۍ، قبیلې، نژاد، ژبې او سیمې څخه په ناحقه دفاع، او ملاتړ کولو ته تعصب ویل کیږي.

له اسلام څخه مخکې به خلکو له خپلو خپلوانو، کورنیو او قبیلو څخه په حق او باطل دواړو حالتونو کې دفاع کوله، دا کار لوی زړورتوب او شجاعت ګڼل کېده، کله چې د اسلام مبارک دین څرګند شو، نو د نورو ظالمانه جاهلي رسمونو په څیر یې د قوم پرستۍ، او نژاد پرستۍ لمنه هم ور ټوله کړه، عصبیت یې کلک وغنده، خلکو ته یې امر وکړ چې په اسلام کې یو له بل سره د مرستې اساس یوازې پر عدالت او تقوی ولاړ دی. الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾[المائدة:۲]

ژباړه: او یو له بل سره په نیکۍ او تقوی کې مرسته وکړئ، د ګناه او ظلم په کارونو کې یوله بل سره مرسته مه کوئ.

۲ـ په اسلام کې د برترۍ معیار

په جاهلي دور کې د عصبیت په خاطر به پېړو سترګو جنګونه کول، یو د بل پرخلاف دسیسې جوړول، په قوم، نسب او حسب فخر کول لوی ویاړ بلل کېده، مګر اسلام تواضع، د ژوندانه په چارو کې یوله بل سره مرسته او نیک عملونه د برترۍ معیار وټاکه، خلکو ته یې په ډاګه کړه چې په مسلمانانو کې هغه څوک غوره دی چې له الله ﷻ څخه ډېر ویریږي او د تقوا خاوند وي. الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ﴾ [الحجرات: ۱۳]

ژباړه: بېشکه د الله ﷻ په وړاندې په تاسو کې هغه څوک ډېر غوره دی چې له الله ﷻ څخه ډېر ویریږي.

له تقوا پرته په مال، نسب، حسب او د پلرونو او نیکونو په میړانو ویاړ کول هیڅ ارزښت نه لري.

۳_عصبیت ته بلنه حرام عمل دی

اسلام عصبیت ته بلنه په بشپړه توګه حرامه کړې ده، که هغه بلنه قبیلوي رنګ ولري، که اقلیمي، سمتي او یا ژبنۍ بڼه ولري، ځکه چې عصبیت ته بلنه د نژادونو، قومونو او پرګنو ترمنځ نفرت پیدا کوي، اسلامي ورورګلوي له منځه وړي، او انساني ټولنه چې بنیاد یې په یووالي ولاړ دی بربادوي، خلک د ځان غوښتنې په بد مرض اخته کوي.

د عصبيت د ريښو په ويستلو سره له ټولنې څخه ظلم او د نورو په حقوقو تجاوز کميږي او د انسانانو ترمنځ د مرستې، مينې او محبت اړيکې لا پياوړې کيږي. الله ﷻ دجاهليت دزمانې د ناخوالو اوبې اتفاقی لرې کولو په هکله فرمايي:

﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ [آل عمران: ١٠٣].

ژباړه: اود الله ﷻ هغه نعمت ياد کړئ کله چې تاسې په خپلو کې دښمنان وئ، بيايې ستاسو د زړونو ترمنځ مينه واچوله نودده د نعمت په برکت سره وروڼه شوئ.

٤_ د عصبيت لپاره جګړه

پيغمبر ﷺ جاهليت له بيخه ويستلی، د هغه زهرجنه ماده يې له منځه وړې، لکه څرنګه چې عصبيت ته د بلنې ټول ډولونه يې حرام کړي، همدا راز د عصبيت په بناء جګړه کول يې هم حرام کړي دي.

پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: «ومن قُتِلَ تحت راية عمية، يغضب للعصبية، ويقاتل للعصبية فليس من أمتي»[1]

ژباړه: څوک چې د عصبيت د بيرغ لاندې مړ شي، څوک چې د عصبيت په خاطر په غوسه کيږي او څوک چې د عصبيت په لاره کې جنګيږي زما له امت څخه نه دی.

٥_ د جاهليت مرګ

څوک چې په پټو سترګو د عصبيت په خاطر په ژبه، لاس او نورو وسيلو سره مبارزه او جګړه کوي، په دې لاره کې مړ شو، نو د ده مرګ د جاهليت د زمانې د مړو په څير ناوړه مرګ دی.

٦ – د جاهليت له عصبيتونو سره مبارزه:

د دې لوست د حديث شريف او د قرآن کريم او د پيغمبر اکرم ﷺ د سنتو د نورو نصوصو په بنسټ، له هر ډول عصبيتونو سره (که هغه قومي، سيمه ايز، ژبني، نژادي او داسې نور وي) جهاد او مبارزه کول د هر مسلمان دنده او شرعي رسالت دی، ځکه عصبيت ډېره خطرناکه او هلاکوونکې ناروغي ده، چې په ټولنه کې د امنيت ټينګښت او اسلامي وروګلوي کمزورې کوي او د خلکو تر منځ د دښمنيو او کرکيچ پيدا کيدلو لامل ګرځي.

---

١ - رواه مسلم

فعالیت

د ښوونکي په مرسته دې زده کوونکي د جاهلیت د زماني د شخړو او جنگونو په هکله معلومات سره شریك کړي.

پوښتني

۱. د حدیث راوي څوك دی معرفي یې کړئ.
۲. لاندې کلمې معنا کړئ:
ا_ لَيْسَ مِنَّا:
ب_ مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبِيَّةٍ:
ج _ مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ:
د _ مَنْ مَاتَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ:
۳. قوم پرستي د اسلام له نظره څه حکم لري؟
٤. که څوك د عصبیت په خاطر جنگیږي او په دې لاره کې مړ شي، د ده مرگ د اسلامي شریعت له مخې څه حکم لري؟

کورنۍ دنده

د لوست حدیث په یادو زده کړئ.
(په اسلام کې د برترۍ معیار) تر عنوان لاندې لس کرښې مقاله ولیکئ.

د مؤمن شان (حالت)

عن صهيب بن سنانٍ – رضي الله عنه –، قَالَ: قَالَ رسولُ الله – صلى الله عليه وسلم – «عَجَباً لأمْرِ المُؤمنِ إنَّ أمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خيرٌ ولَيسَ ذلِكَ لأَحَدٍ إلا للمُؤْمِن: إنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكانَ خيراً لَهُ، وإنْ أصابَتْهُ ضراءُ صَبَرَ فَكانَ خَيْراً لَهُ ». [رواه مسلم]

د راوي پيژندنه

نوم يې صهيب الرومي د پلار نوم يې سنان بن مالك دی، لاكوچنی و چې روميانو د موصل په ځينو برخو حمله وكړه او دی يې له ځانه سره په اسارت بوت، دروميانو په منځ کې رالوی شو، له دې کبله په رومي مشهور و. له لومړنيو مؤمنانو څخه و.

په ټولو غزاګانو کې يې له رسول اللهﷺ سره ونډه اخيستې وه. د هجرت په اته ديرشم (۳۸) کال په مدينه منوره کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

١. عَجَباً: تعجب دی (يعنی زه تعجب کوم)
٢. لأمْرِ المُؤمن: دمؤمن حالت(ژوند) ته.
٣. إنَّ أمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خيرٌ: دده ټول ژوند دده لپاره خير دی.
٤. إنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ: که ورته خوشحالي ورسيږي.
٥. إنْ أَصَابَتْهُ ضرَّاءُ: که ورته ضرر اوتکليف ورسيږي.
٦. فَكانَ خَيْراً لَهُ: نودده لپاره خير دی.

د حديث شريف ژباړه

له صهيب رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول اللهﷺ فرمايلي دي: د مؤمن حالت د تعجب وړ دی! دده ټول ژوند دده لپاره خير دی چې دا خير د هيچا لپاره نشته مگر يوازې د مؤمن لپاره دی. که خوشحالي ورته ورسيږي شکر باسي نو دا ورته خير دی، اوکه ضرر او يا کوم تکليف ورته ورسيږي نو صبر پرې کوي چې دې کې هم د ده لپاره خير دی.

د حديث حکمت

هر انسان په ورځني ژوند کې له مختلفو حالاتو سره مخ کيږي، کله خوښي او سوکالي، کله پريشاني او تکليفونه چې دا دواړه حالته اکثره د انسان په عادي ژوند مستقيماً منفي اغېز لري او په ډېرو وختونو کې د باطني ناروغيو لامل گرځي، لکه ځان لوی گڼل،

غرور او داسې نور همدا راز ځيني وخت ناهيلي، انديښنې، د زړه نا آرامي او داسې نور حالات ورته پيښيږي.

پيغمبرﷺ په دې حديث کې د دغو دوو ډولو ناروغيو د درملنې لپاره دوه مهم بنسټونه ښودلي دي: يو دا چې د خوښۍ او نعمت پر مهال د اللهﷻ شکر پرځای کول او دويم د ستونزو او پريشانۍ پر مهال له صبر څخه کار اخيستل دي. که چيرې انسان دغه دوه لوی خويونه په خپل ژوند کې پلي کړي، نونه يوازې دا چې د ژوند هره لحظه به يې په راحت او ډاډ تيريږي، بلکې د ژوندانه په هر ډګرکې به تل بريالی وي.

د حديث شريف ګټې

۱ـ انسان ازمويل کيږي

انسان د ژوند په هره شيبه کې تر آزميښت لاندې وي، کله د خير او راحت په آزموينه کې وي لکه ښه صحت، مال، اولاد. . . ، او کله دکړاوونو، لکه مرګ، مرض، فقر او داسې نورو ستونزو سره مخ وي. اللهﷻ فرمايي: ﴿وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً﴾ [الأنبياء: ۳۵]
ژباړه: اومونږ په بدو، او ښو (حالاتو کې) ستاسې آزميښت کوو.

نوڅوک چې په اللهﷻ ايمان نه لري ارو مرو په دغه امتحان کې له ناکامۍ سره مخ کيږي، يوازې مؤمن دی چې په اللهﷻ د کلک ايمان له برکته په دغه ازميښت کې کاميابيږي، دا ځکه چې مؤمن په دې کلک باور لري چې خير او شر يوازې د اللهﷻ له لوري دي، په هرحال کې خپل کارونه اللهﷻ ته سپاري او له هغه څخه مرسته غواړي.

۲ـ د نعمت او خوښۍ حالت

ښه ژوند د اللهﷻ هغه ستر نعمت دی چې له کبله يې د بنده زړه خوشحاليږي. خوشحاله ژوند يوازې په مالدارۍ پورې تړلی نه دی، بلکې د اللهﷻ نور معنوي نعمتونه هم شته چې انسان ورته اړتيا لري، لکه امنيت، روغتيا، وخت او داسې نور. بنده ته ښايي چې وربانديې خوښي ښکاره کړي او د اللهﷻ شکر پرځای کړي.

اـ مال او دولت

د اللهﷻ له نعمتونو څخه يو نعمت سرمايه او شتمني ده، لکه نقدې پيسې، د کر او کښت ځمکه، تجارت، صنعت او داسې نور.

د مال او دولت له لارې انسان خپل، ديني او دنيوي هدفونه ترلاسه کوي او هم د دنيا ښکلا او ښايست دى. الله ﷻ فرمايي: ﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ [الكهف: ٤٦]
ژباړه: مال او اولاد د دنيايي ژوند ښکلاده.

ب ـ روغتيا

صحت هم د نورو نعمتونو په څير ارزښتناك نعمت دى، روغ بنده په ډيره آسانى سره خپل دنيوي او اخروي کارونه سرته رسوي، خورا زيات فضيلتونه يې په برخه کيږي، د نورو نعمتونو ښه احساس کوي او ورځخه خوند اخلي بالعکس ناروغ انسان د هر ډول نعمت له احساس څخه محروم وي. پيغمبر ﷺ يوه سړي ته داسې نصيحت وکړ: «اِغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ, شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ, وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ. . . . »[1]

ژباړه: پنځه شيان د پنځو نورو د راتلو څخه مخکې غنيمت وګڼه: خپله ځواني د خپل زړښت له راتلو څخه مخکې غنيمت وګڼه، خپله روغتيا له ناروغى څخه مخکې غنيمت وګڼه. . . .

ج ـ امنيت

امنيت د الله ﷻ له نعمتونو څخه داسې ارزښتناك نعمت دى چې د انسان ځان، کورنى، مال، عزت او ابرو، مادي او معنوي مصالح په کې له ګواښونو څخه خوندي وي.
نور نعمتونه د دې نعمت تر سيورې لاندې پايښت لري، که چيرې امنيت نه وي نو انسان له هيڅ ډول نعمت څخه ګټه نه شي اخيستلاى. الله ﷻ د مکې پر خلکو د خپلو پيرزوينو په لړکې يوه پيرزوينه امنيت هم حساب کړى او فرمايلي يې دي: ﴿فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَـذَا الْبَيْتِ۝الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ﴾ [قريش: ٣، ٤]

ژباړه: نو په کار ده (قريشو ته)چې د دې کور د پروردګار عبادت وکړي د هغه ذات چې دوى ته يې خوراك ورکړ پس له لوږې څخه، او امنيت يې ور په برخه کړ پس له وېرې څخه.

يعنى پر دوى لازم وو چې د امنيت د نعمت شکر يې ادا کړى واى او يوازې د يو الله ﷻ عبادت يې کولاى.

١– المستدرك للحاکم

د_ فارغ وخت

فارغ وخت هم د نورو نعمتونو په څېر خورا ستر نعمت دی، مگر خلك ورڅخه غافل دي، په عبث تېرېدو يې هيڅ پروا نه کوي، حال دا چې د انسان او وخت ترمنځ يوه چوړپه مسابقه روا نه ده. تاواني انسان هغه دی چې د ځان او نورو لپاره له وخت څخه گټه پورته نه کړي.

۳ـ پر نعمتونو شکر ويستل

شکر د عربي ژبې لفظ دی، د نعمت تصور او د هغه اظهار ته وايي. ضد يې کفران دی چې له نعمت څخه سترگو پټولو او هيرولو ته ويل کيږي.

کله چې بنده ته کومه خوشحالي او خير ورسيږي او په زړه کې په دې کلکه عقيده ولري چې دا هرڅه د الله ﷻ له خوا دي، بل څوك د خير او شر مالك نه دی او دغه حقيقت په ژبه او عمل کې څرگند کړي همدا شکر بلل کيږي. خو دا د شکر ټيټه مرتبه ده او لوړه مرتبه يې کومه ټاکلې اندازه نه لري. د الله ﷻ پر نعمتونو شکر ويستل واجب دي.

۴ـ د شکر ډولونه

سره له دې چې شکر ادا کول کومه ټاکلې اندازه نه لري، خو بيا هم ځينې ډولونه يې په لاندې ډول بيانيږي:

آـ په زړه کې د شکر اداء کول

په زړه کې د نعمت تصور او يادونه داده چې د نعمت لوروونکي ذات سره د هغه د راليږلي کتاب او پيغمبر ﷺ سره د زړه له کومې مينه او محبت ولري او دغه محبت په عمل کې ثابت کړي نو همدې ته په زړه کې د شکر ادا کول ويل کيږي.

ب ـ په ژبه شکر ادا کول

د نعمتونو په مقابل کې د الله ﷻ ثناء او صفت بيانول د ژبې شکر بلل کيږي، په ژبه شکر د زړه هغه احساسات بيانوي چې د بنده په زړه کې پراته دي. په ژبه د الله ﷻ د احسانونو شکر ادا کول ځکه اړين دي چې له يوې خوا د احسانونو د حقيقي مالك حق پرځای کول دي او بل پلو د خپل ښه حالت نورو ته ښکاره کول دي دا په دې معنا چې د ټولو احسانونو او نعمتونو ښبونکی او مالك يوازې يو الله ﷻ دی، له الله ﷻ پرته بل هيڅوك

د خير يا شر واك نه لري، همدا راز د نعمتونو په لاس ته راوړلو کې بنده هيڅ واک نلري، دا يوازې د الله ﷻ پيرزوينه ده او بس داسې نه لکه چې قارون ويلي وو: ﴿قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي﴾ [القصص: ۷۸]

ژباړه: قارون وويل: دا خو ماته د هغې پوهې له کبله راکړل شوي چې زه يې لرم.

ج ـ په اندامونو شکر اداء کول

په اندامونو شکر اداء کول د الله ﷻ د نعمتونو قدرداني کول دي. د نورو شکرونو په پرتله دا ډول شکر ډېر ارزښتاک دی، ځکه په اندامونو شکر ويستل د شکر عملي بڼه ده او په شريعت کې زيات احکام داسې دي چې که عملي بڼه ونه لري، نو کوم اهميت نه لري لکه لمونځ چې د اندامونو صدقه او شکر تمثيلوي، که عملاً اداء نه شي، په زړه کې يې دکولو اراده هيڅ ارزښت نه لري.

۵ـ د شکر ګټې

شکر د الله ﷻ پر احسانونو له اعتراف څخه عبارت دی، چې بنده يې له پوره اداء کولو څخه ناتوانه دی. شکر ويستل د شکر کوونکي لپاره ډېرې ګټې او ښې پايلې لري چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

آـ شکر د قيامت په ورځ دالله ﷻ د ديدار سبب دی

له هرڅه لومړی شاکر بنده ته د قيامت پر ورځ د الله ﷻ ديدار په برخه کيږي. دا هغه لاسته راوړنه ده چې مسلمان يې تل هيله لري.

ب ـ الله ﷻ ته د نږدېوالي احساس

شاکر انسان د دې خبرې احساس کوي چې الله ﷻ د خپلو بندګانو څخه په ده احسان او مهرباني کړې ده نو همدا شان اميد دی چې ده ته به د ده د ګناهونو ښښنه هم وکړي او توبه او عبادات به يې قبول کړي.

ج ـ شکرمسلمان ته اطمينان اوروحي راحت وربښي

د الله ﷻ پر نعمت شکر ويستل مسلمان ته تل پاتې اطمينان وربښي. کله چې بنده په دې خبره عقيده ولري چې د هرډول خير او نعمت حقيقي مالک يوازې يو الله ﷻ دی، انسان يې يوازې د دې لپاره د دغه نعمت مجازي مالک ګرځولی چې د الله ﷻ له نعمت څخه په هغه شان ګټه واخلي څرنګه چې الله ﷻ يې غوښتنه کړې.

پوښتنې

۱ـ د حدیث راوي څوک دی؟ معرفي یې کړئ.

۲ـ شکر څه ته وایي، او په څو ډوله دی؟

۳ـ شکر ویستل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

لوست په خپلو کتابچوکې ولیکئ.

يو ويشتم لوست

پر تکاليفو صبر

(د تير لوست دوام)

«. وإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْراً لَهُ »

دا يوځرګند حقيقت دی چې انسان په ژوند کې له ستونزو سره مخ کيږي، مالي او بدنی زيانونه ور اوړي خو مسلمان دا ټول د الله له لوري امتحان بولي او په صبر يې مقابله کوي، د نن ورځې لوست مو د صبر په هکله دی.

د صبر حقيقت

که چيرې مؤمن ته کوم ضرر، تکليف او غم ورسيږي نو پرې صبر کوي، ژړا، چيغې او شکايت نه کوي، بلکې د مصيبت او غم اجر له الله ﷻ څخه غواړي، تل د ځان لپاره په مصيبت کې د استقامت دعاء کوي، چې په نتيجه کې الله ﷻ ورته اجر ورکوي.

دصبر اهميت

په قرآن کريم او احاديثوکې مسلمان صبرته هڅول شوی دی، لکه چې الله ﷻ فرمايي: ﴿وَاسْتَعِينوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلاةِ﴾ [البقرة: ٤٥] **ژباړه:** او مرسته وغواړئ له (الله ﷻ څخه) په صبر او لمانځه سره.

په بل ځای کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ [البقرة: ١٥٣] **ژباړه:** بې شکه الله ﷻ (په مرسته کې) له صابرينو سره ملګری دی. په بل ځای فرمايي: ﴿وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ﴾ [البقرة: ١٥٥] **ژباړه:** او زيرى ورکړه صبرکوونکو ته. صبر دانسان له دوامداره مبارزې څخه عبارت دی، انسان تل د ډول ډول دښمنانو سره په مبارزه کې ښکيل وي. په دغه مبارزه کې د انسان کاميابي په صبر پورې تړلې ده، يوازې صبر دی چې انسان پرې خپل هدف ته رسيږي، صبر د دښمن په مقابل کې د قوي ډال حيثيت لري، نو مؤمنانو ته ښايي چې د کړاوونو پر وخت صبر وکړي، او له بې صبرۍ څخه ځان وژغوري، ځکه چې الله ﷻ مسلمانان په صبرازمايي. الله ﷻ او پيغمبرﷺ مؤمنانو ته په صبر امر کړی، اوصبرکوونکي يې ستايلي دي:

﴿وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ﴾ [البقرة: ١٧٧]

ژباړه: او مؤمنان هغه کسان دي چې په کړاوونو، رنځونو او د جګړې پر مهال صبرکوونکي وي.

۷ـ د صبر ډولونه

صبر په درې ډوله دی:

۱- صبر د الله ﷻ په طاعت.

۲ – صبر په مصیبت.

۳- صبر له معصیت څخه.

۱ـ صبر په طاعت

د الله ﷻ د اوامرو په پرځای کولو او له نواهیو څخه یې په ځان ژغورلو کې تکلیف او په بشري نفس باندې یوډول سختي راوستل دي. له دغې سختی سره باید داسې مقابله وشي، څو انسان پرخپل لوی دښمن برلاسی شي چې هغه نفس او شیطان دي. الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ﴾ [یوسف: ۵۳] **ژباړه:** بیشکه نفس حتماً (انسان ته) په بدی امرکوي. همدا راز فرمايي: ﴿وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ﴾ [ص: ۲۶] **ژباړه:** اوپه هوس پسې مه ځه چې بیا به دې د الله له لارې واړوي.

د شیطان په اړه فرمايي: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾ [فاطر: ٦] **ژباړه:** بې شکه شیطان ستاسې دښمن دی نو په دښمنی یې ونیسئ.

دا درې واړه انسان ته ګمراهي او نفسي غوښتنې ښایسته کوي او د الله ﷻ له اطاعت څخه یې لرې باسي نو مسلمان ته لازم دي چې د دوی د مبارزی لپاره خپله ملا کلکه وتړي ترڅو وربانديې غالب شي، نفس دې ته وادار کړي چې د الله ﷻ اوامرو ته غاړه کیږدي او هم خپل خواهشات د شریعت تابع کړي. په دې کار کې صبر، زغم او د سختیو ګاللو ته اړتیا ده، نو څوک چې خپل نفس د الله ﷻ د حکمونو تابع کړي او له ګناهونو څخه یې وژغوري، نو په حقیقت کې په خپل پټ دښمن برلاسی شو.

۲ـ په مصیبتونو صبرکول

په مصیبتونو صبر د الله ﷻ فیصلو ته غاړه له ایښودلو او د مصیبت په هکله مخلوق ته د شکایت نه کولو څخه عبارت دی. کوم مصیبتونه چې انسا ن ته رسیږي ډیر زیات دي، چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

د خپلوانو او دوستانو پر مړيني صبر

تر ټولو ډير سخت غم او مصيبت د اولاد، مور، پلار او دوستانو مړينه ده، د دې خلکو د مرگ پر وخت صبر ځکه ضروري دی چې په دې کې له خپل رب سره د انسان د اړيکو قوت او نږديوالی څرگنديږي.

د خلکو په اذيتونو صبر

دا شوني ده چې انسان د داسې خلکو له ضرر سره مخ شي چې د شريعت او اخلاقو له حدودو څخه د باندې وي، پدې صورت او تر هغه ځايه چې له شرعي اصولو څخه مخالفت نه وي شوی هغه څوک چې ضرر ورته رسيدلی وي بايد صبر وکړي او د هر واړه ضرر په وړاندې د انتقام غوښتنه ونه کړي، خو دا بايد په ياد ولرو چې دلته صبر د تل لپاره د ظلم او ضرر قبلولو په معنا سره نه دی، بلکې له صبر څخه مراد د حلم او برده بارۍ له دايرې څخه نه وتل دي.

په ناروغۍ کې صبر

ناروغي داسې مصيبت دی چې هر انسان ورسره مخ کيږي، صبر کول پرې د مؤمن د گناهونو د رژيدو لامل گرځي. پيغمبرﷺ چې د ام العلاء پوښتنې ته ورغی او ورته يې وويل: «أبْشرِي يا أم العَلاء، فإن مَرَضَ الُمسلِم يُذهبُ اللهُ به خَطَايَاهُ، كما تُذهب النار خَبَثَ الذهبِ وَالفِضةِ»[١]

ژباړه: خوشحاله شه ای ام العلاء! کله چې مسلمان ناروغ شي الله جل جلاله د ده گناهونه داسې پاکوي لکه اور چې د سرو او سپينو زرو خيرې پاکوي.

۳ـ صبر له معصيت څخه

له الله جل جلاله څخه د ويرې او د هغه د لويې په خاطر، د هغه پاک ذات څخه د حياء په نيت له گناهونو څخه ځان ژغورل، د هرډول ناروا او سرکشی څخه ځان ساتل له معصيت څخه صبر بلل کيږي.

---

١ - أبو داود

له معصيت څخه صبر ځکه ضروري دی چې له ګناهونو څخه ځان ساتل په هر مسلمان فرض دي، په دې ډول صبرسره مؤمن د خپل ايمان قوت ساتي، ځکه په ګناهونو او نا فرمانيو سره د مؤمن ايمان کمزوری کيږي.

مسلمان بايد د حرامو شهوتونو او ګناهونو په وړاندې مقاومت وکړي او د نفس او شيطان غوښتنو ته تسليم نه شي، همدغه مقاومت د ګناهونو په وړاندې له صبر څخه پرته بل څه نه دي.

پوښتنې

۱ـ صبر تعريف کړئ.

۲ـ د صبر اهميت ووایاست.

۳ـ په ناروغتيا کې صبرکول څه فايده لري؟

۴ـ له ګناهونو څخه د صبر کولو څو مثالونه ووایاست.

کورنۍ دنده

د لوست مهم موضوعات په خپلو کتابچو کې وليکئ.

دوه ويشتم لوست

د مسلمان حقوق

عَنْ أَبِی هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِﷺ قَالَ: « حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ سِتٌّ». قِيلَ: مَا هِیَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: « إِذَا لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ وَإِذَا دَعَاكَ فَأَجِبْهُ وَإِذَا اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ فَشَمِّتْهُ وَإِذَا مَرِضَ فَعُدْهُ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ ». [رَوَاهُ مُسْلِمٌ]

د ځينو عباراتو معنا:

١. لَقِيتَهُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ:	چې ورسره مخامخ شوې نو سلام پرې واچوه.
٢. دَعَاكَ فَأَجِبْهُ:	چې يې دميلمستيا بلنه درکړه نو قبوله يې کړه.
٣. اسْتَنْصَحَكَ فَانْصَحْ لَهُ:	چې درڅخه د نصيحت غوښتنه وکړي، نصيحت ورته وکړه.
٤. عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ:	چې وپرنجيده او (الحمدلله) يې ووايه.
٥. فَشَمِّتْهُ:	نوورته په (يرحمك الله) دعاء وکړه.
٦. مَرِضَ فَعُدْهُ:	چې ناروغ شو نوپوښتنه يې وکړه.
٧. مَاتَ فَاتَّبِعْهُ:	چې مړشو نو د جنازې لمانځه ته يې ورشه.

د حديث ژباړه

له حضرت ابوهريره ﷺ څخه روايت دی چې پيغمبرﷺ فرمايلي دي: د يو مسلمان پر بل مسلمان شپږ حقونه دي. پوښتنه وشوه چې ای د الله رسوله! هغه کوم حقونه دي؟ پيغمبرﷺ وفرمايل: کله چې ورسره مخامخ شوې نو سلام پرې واچوه، کله چې د ميلمستيا بلنه درکړي نو هغه قبوله کړه، کله چې درڅخه د نصيحت غوښتنه وکړي نو نصيحت ورته ورکړه، او چې کله وپرنجيږي او الحمدلله ووايي نو ورته په (يرحمك الله) دعاء وکړه، چې کله ناروغه شي پوښتنې ته يې ورشه او چې کله مړشو نو د جنازې لمانځه ته يې ورشه.

د حديث حکمت

دغه حديث شريف د مسلمانانو يو پر بل باندې ځينې حقونه بيانوي، چې د دې حقونو مراعاتول د ټولنې د وګړو تر منځ د ورورګلوی او مينې د اړيکو په غښتلي کولو کې

اساسي نقس لوبوي، په هر مسلمان باندې لازمه ده چې د نورو خلکو د حقونو په پېژندلو او مراعاتولو سره په ټولنه کې د يووالي او وحدت د ټينګښت لامل و ګرځي.

د حديث ګټې اوحکمونه

۱- دمسلمان د حق پېژندنه

له حق څخه مراد هغه څه دي چې سرته رسول يې فرض، واجب، سنت او يا مستحب وي. دلته ورڅخه مطلب د مسلمانانو تر منځ د خواخوږۍ هغه اخلاقي نظام دی چې يو مسلمان د بل مسلمان د متقابل درناوي په بناء پرې مکلف دی.

۲ـ د سلام اچولو حق

له ښو اخلاقو څخه يو سلام اچول دي، کله چې يو مسلمان د بل مسلمان سره مخ شي بايد په سلام اچولو سره خپله ليدنه پيل کړي.

غوره مسلمان هغه دی چې د سلام په اچولو کې لومړی شي. سلام اچول د اسلام خصوصيت، د پيغمبرﷺ سنت او ثواب ورکول يې واجب دي.

۳ـ هغه ځايونه چې سلام پکې نه اچول کيږي

په سلام اچولو کې سنت طريقه دا ده چې وړوکی به پر لوی سلام اچوي، پر لاره تېرېدونکی به پر ناست سلام اچوي، لږ خلک به په ډېرو سلام اچوي، مګر ځينې داسې حالات شته چې سلام اچول پکې غوره نه دي لکه:

- پر لمونځ کوونکي.
- د قرانکريم پر لوستونکي.
- د علم د زده کړې پر حلقه.
- پر واعظ او خطيب باندې.
- پرمؤذن چې په آذان مصروف وي.
- پر هغه چا چې په قضاء حاجت ناست وي، يا په حمام کې وي.
- د ډوډۍ خوړلو يا اوبو څښلو پر وخت، که چيرې سلام اچوونکی په خوراک کې ورسره ګډون نه غواړي.
- هغه څوک چې په ګناه يا بې ګټې کارونوکې مشغول وي.

٤ـ د بلنې (میلمستیا) منل

که یو مسلمان بل مسلمان ته د کوم مناسبت په بناء لکه واده، عقیقه او یا بې له کوم مناسبته د میلمستیا بلنه ورکړي نو پر بلل شوي لازم دي چې دعوت یې ومني، ځکه پیغمبرﷺ فرمایي: "مَنْ دَعَاكُمْ فَأَجِيبُوهُ". **ژباړه:** که څوک مو میلمستیا ته دعوت کړي بلنه یې ومنئ.

دا ځکه چې د دعوت په منلو سره د مناسبت خوشحالي زیاتیږي، که مناسبت نه وي نو د بلنې شکریه ترسره کیږي، که بلنې ته ځواب ورنکړای شي د زړه د بدوالي لامل ګرځي او نیکو اړیکو ته زیان رسیږي. خو که چیرې په میلمستیا کې ناروا عمل ترسره کېده نو مسلمان باید له داسې دعوت څخه ډډه وکړي او له ګناه څخه ځان وساتي.

٥ـ نېکه مشوره ورکول

که څوک له چا څخه په کارونو کې مشوره وغواړي نو لازم دي چې ورته نېکه مشوره ورکړي. که چیرې په کولو کې یې ګټه وه باید ورته وهڅول شي او که پکې د ضرر ویره وه باید ورځخه وژغورل شي. د مشورې ورکولو پر مهال باید داسې مشوره ورکړي چې د هغه دنیوي او اخروي سرلوړي پکې نغښتې وي. په کار ده چې په مشورې ورکولوکې د هر ډول غولونې او غوړه مالۍ څخه ډډه وشي، ځکه چې دا په مشوره ورکولو کې خیانت دی.

٦ـ عطسې (پرنجي) ته ځواب ورکول

د پرنجي په ذریعه الله ﷻ د انسان له مغزو څخه زیان رسوونکي مواد بهر ته راوباسي، چې دا په بنده باندې د الله ﷻ لوی احسان دی، بنده ته ښايي چې د الله ﷻ د دغه نعمت شکر اداء کړي او پر ژبه (الْحَمْدُ لِلَّهِ) ووایي. بل مسلمان ورور باید له اوریدلو سره سم ورته دعاء وکړي، او ووایي: (يَرْحَمُكَ اللَّهُ) الله ﷻ دې پرتا ورحمیږي. له دې څخه وروسته پر پرنجي کوونکي لازم دي چې د خپل مسلمان ورور ځواب په (يَهْدِيكُمُ اللَّهُ وَيُصْلِحُ بَالَكُمْ) سره ورکړي. نوڅوک چې د پرنجي پر وخت د الله ﷻ ستاینه ونه کړي نو د دعاء مستحق هم نه دی، ځکه چې ده له دوو نعمتونو څخه ځان بې برخې کړ، یو د الله ﷻ د ستاینې (الْحَمْدُ لِلَّهِ) ویلو څخه، او بل د مسلمان ورور له دعاء (يَرْحَمُكَ اللَّهُ) څخه .

۷_ د ناروغ پوښتنه

د مسلمان له حقونو څخه یو هم د ناروغۍ په حالت کې د هغه پوښتنه کول دي خصوصاً که ناروغ د خپلوانو یا دوستانو څخه وي چې د دوی د ناروغۍ پوښتنه د نورو په نسبت ډیره ضروري ده.

د ناروغ لیدل او د هغه د حال پوښتنه ډیر لوی فضیلت لري. که څوک د مریض تر څنګ کیناست، پر ده د الله ﷻ خاص رحمت رانازلیږي او ملایکې ورته د مغفرت دعاء کوي. که څوک دکوم ناروغ پوښتنې ته ورشي باید هغه ته تسلي او ډاډ ورکړي، هغه ته د صحت مندۍ دعاء وکړي او ورته پر مرض د صبر توصیه وکړي.

۸_ د مسلمان په جنازه کې برخه اخیستل

یو له هغو وجایبو څخه چې مسلمان یې پر غاړه لري داده چې د بل مسلمان د نیکبختۍ په فکر کې اوسي. کله چې مسلمان مړشي نو د هغه د اعمالو دروازه وتړل شي او د نورو دعاوو ته ډېر محتاج شي، نو له دې امله پر نورو مسلمانانو د ده حق دی چې په اړه یې الله ﷻ ته سوال او زارۍ وکړي چې د ده ګناهونه ور وبښي او راتلونکی ژوند یې ښایسته کړ ي. د مسلمان په جنازه کې په ګډون کولو سره د مړي، او د مړي د خپلوانو حقوق ادا کیږي او هم په جنازه کې ګډون کوونکي ته لوی اجر په برخه کیږي.

پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: «مَنْ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا وَيَفْرُغَ مِنْ دَفْنِهَا فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنْ الْأَجْرِ بِقِيرَاطَيْنِ كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيرَاطٍ»[1]

ژباړه: څوک چې د ایمان په بناء او د ثواب په نیت د مسلمان په جنازې پسې روان شي، تر هغې ورسره وي چې د جنازې لمونځ پرې وکړي او هم یې له دفن کولو څخه فارغ شي، نو بې شکه ده ته د سرو زرو د دوو دینارونو په اندازه ثواب په برخه شو چې د هر دینار وزن د احد د غره په اندازه دی، او چاچې وربانديې د جنازې لمونځ وکړ، بیا ورڅخه له دفن کولو مخکې راستون شو نو د یو دینار په اندازه ثواب ورکول کیږي.

---

۱ - صحیح البخاري

فعالیت

که مسلمان مړشي نو دکومو کارونو ثواب پس له مرگه ورته رسیږي؟ زده کـوونکي دې په ډله ییزه توگه پورتنی سوال ځواب کړي.

پوښتنې

۱ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

۱ _ وَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ:

ب _ فَشَمِّتْهُ:

ج _ وَإِذَا مَرِضَ فَعُدْهُ:

د _ وَإِذَا مَاتَ فَاتَّبِعْهُ:

۲_ د سلام اچولو گټې وواياست.

۳_ د ناروغ زيارت کوونکی بايد کوم کارونه وکړي؟

۳_ د جنازې لمونځ څه حکم لري ؟

کورنی دنده

د لوست حديث په يادو زده کړئ، او د لوست گټې په کتابچو کې وليکئ.

دوه مخی

عَنْ أَبي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ فَخِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقِهُوا وَتَجِدُونَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ فِي هَذَا الْأَمْرِ أَكْرَهُهُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ فِيهِ وَتَجِدُونَ مِنْ شِرَارِ النَّاسِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الَّذِي يَأْتِي هَؤُلَاءِ بِوَجْهٍ وَهَؤُلَاءِ بِوَجْهٍ. [متفق عليه]

د ځينو کلمو معنا

۱_ مَعَادِنَ:	د معدن جمع ده، کانونه.
۲_خِيَار:	غوره کسان.
۳_الْجَاهِلِيَّة:	له اسلام څخه مخکې زمانه.
٤_إِذَا فَقِهُوا:	چې پوهه او فقاهت تر لاسه کړي.
٥_أَكْرَهُهُمْ:	تر ټولو بد ګڼونکی.
٦_شِرَار:	د شرير جمع ده، د خيار ضد دی، بد خلک.
۷_ذَا الْوَجْهَيْنِ:	دوه مخی.
۸_هَؤُلَاءِ:	هغوی.

د حديث ژباړه

له ابوهريره ﷺ څخه روايت دی، چې رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسو به خلک د کانونو او معدنونو د زيرمو په څير ومومئ، نو څوک چې له هغوی څخه له اسلام نه دمخه په جاهليت کې غوره وو هغوی به په اسلام کې هم غوره وي، پدې شرط چې پوهه او فقاهت تر لاسه کړي. تاسو به د منصبونو او مسؤوليتونو په اړه غوره خلک هغه وموموئ چې ځان منصب او مقام ته رسول ډېر بد ګڼي مګر دا چې منصب او مقام ورته وسپارل شي او ده نه وي غوښتی. تاسو به تر ټولو شرير او بد خلک دوه مخي وموموئ چې ځينو خلکو ته په يو مخ ورځي او ځينو نورو ته په بل مخ.

د حدیث حکمت

په دې مبارك حدیث كې رسول الله ﷺ لومړی هغه انساني لوړ ارزښتونه په ګوته کړي چې په هر وخت کې د انسانیت په خیر، د ټولنې په ګټه او د ټولو په وړاندې غوره او مطلوب دي، بیایې هغه ناوړه صفات ذکر کړي چې دانساني لوړو ارزښتونو پر خلاف د انسانیت په تاوان او دټولنې په ضرر دي، هر څوك يې بد او ناوړه ګڼي.

د حدیث شریف ګټې

۱_ انسانان داسې دي لکه طبیعي زېرمې

رسول الله ﷺ انساني پرګنې له طبیعي زیرمو او کانونو سره ورته بللې دي، فرمایي: «تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ» خلك به د طبیعي زیرمو په څیر ومومئ، چې ځینې يې اصیل او ځینې يې کم اصله وي، ځینې یې ډېر ارزښتناك او ډېر قیمتي وي، ځینې یې بیا ارزښت او قیمت نلري، ځینې کانونه د سرو زرو وي، ځینې د سپینو زرو وي.

انسانان که چیرې په سمه توګه تربیه او په ګټورو لارو کې استخدام کړل شي نو په ټولنه کې به تر ټولو غوره اوبا ارزښته ښه پیداکړي.

۲_ که څوك له اسلام څخه مخکې هم د نیکو اخلاقو او انساني فضایلو خاوند وي او له اسلام راوړلو څخه وروسته هم دغه غوره خویونه په هغه کې موجود وي نو د دې حدیث شریف له مخې دغه سړی له غوره خلکو څخه شمېرل کېږي، د اسلام سپېڅلی دین هغو انساني غوره او نیکو خویونو ته چې د بشري فطرت له مخې په انسان کې پیدا شوي وي وده او پراختیا ورکوي.

۳_هغه څوك چې دیني پوهه ولري

د اسلام له نظره غوره والی هغه مهال بشپړ دی چې دیني پوهه ورسره ملګرې وي یعنې دیني پوهه د غوره والي اساسي برخه ده.

پیغمبرﷺ فرمایلي: «مَنْ يُرِدْ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ»[1]

ژباړه: چاته چې الله ﷻ دخیر اراده وکړي، نو فقاهت او په دین کې پوهه ور په برخه کړي.

---

۱ - صحیح البخاري

٤_د منصب په اړه غوره خلک

پیغمبرﷺ فرمايي چې د منصبونو او مسؤولیتونو په اړه غوره خلک هغه دي چې ځان منصب او مقام ته رسول تر ټولو بد ګڼي، ځکه چې یوخو په طبیعي توګه عهده او منصب تکلیف او کړاو لري. خو تر ټولو غوره خلک هغه دي چې عهده او منصب یو امانت او مسؤولیت ګڼي، د هغه دحق اداکولو څخه په ویره کې وي او اندیښنه ورسره وي چې هسې نه دغه امانت ترې ضایع شي.

خو که چاته له غوښتنې او تمې پرته منصب او مقام ور وسپارل شي، نو په دې صورت کې منصب په غاړه اخیستل د غوره والي خلاف ندی، نه په کې کوم ډول کراهت شته بلکې ملا به ورته کلکه تړي او له خلکو سره په مشوره او دالله تعالی په توکل به یې پر مخ بیایي، یقینا چې الله تعالی به ورسره مرسته کوي رسول اللهﷺ فرمايي: «مَنْ ابْتَغَى الْقَضَاءَ وَسَأَلَ فِيهِ شُفَعَاءَ وُكِلَ إِلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أُكْرِهَ عَلَيْهِ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ مَلَكًا يُسَدِّدُه»[1]

ژباړه: چاچې قضاء او منصب وغوښت، په واسطو او سپارښتونو یې ترلاسه کړنو خپل ځان ته به وسپارل شي، د اللهﷻ لخوا به مرسته ورسره نه کیږي، که څوک دمنصب منلوته اړ کړای شو او د مسلمانانو لخوا ور وسپارل شو، نو اللهﷻ به یې مرستې ته پرښتې راولیږي.

د اسلام له سیاسي او حکومتي اخلاقو څخه دادي چې باید د اهلیت او کفایت له مخې منصب او عهدې ته وړاندې کړای شي، نه داچې خلک خپله ورته په دروغو او رښتیاوو کمپاین وچلوي. که چاته منصب او چوکی د مسلمانانو د اعتماد پر اساس ورکړل شوه، نو الله پاک به ورسره مرسته وکړي.

٥_دوه مخی انسان

ذوالوجهین هغه چاته وایې چې هرې ډلې ته د هغوی دخوښۍ او خوشحالۍ خبرې کوي، داسې ورته څرګندوي چې دی ددوی خواخوږی او له مخالفینو سره یې وران دی. چې دغه تعامل او چلن د منافقت، دروغو او غوړه مالۍ زیږنده ده.

د انسان په زړه او سینه کې چې نیک نیتونه او پخې ارادې وي نو چلن او سلوک یې په عمومي توګه له ټولو سره اصولي، متوازن او یو شان وي.

---

١ – رواه الترمذي

دوه مخي ډېر بد صفت دی، دوه مخی انسان سربېره پردې چې په ټولنه کې د نفاق، کرکې او دښمنی تخم کري، په خپله د ځان لپاره هم ډېرې نورې ناخوالې رامنځته کوي، خپل عزت له لاسه ورکوي او د نورو په وړاندې بې آبرو کيږي.

د اسلام مبارک دين دغه ناوړه صفت په کلکه غندلی او مسلمانان يې ترې په ټينګه منع کړي دي.

٦_د دوه مخي انسان سزا

امام بخاري له ابوهريره ﷺ څخه د رسول الله ﷺ دغه حديث هم نقل کړی:

«لا يَنبَغِي لِذي الوَجَهين أنْ يَكون أَمِيناً» (١)

ژباړه: دا شوني نه ده چې له دوه مخي څخه امين شخص جوړ شي.

په همدې توګه د عمار بن ياسر څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې په دنيا کې دوه مخونه ولري د قيامت په ورځ به د اور دوه ژبې ولري.

فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي او د دوه مخی د بدو پايلو په اړه دې مباحثه وکړي.

پوښتنې

١. د حديث ترجمه وواياست.
٢. د منصب په اړه غوره خلک څوک دي؟
٣. ذوالوجهين څوک دی؟
٤. د ذوالوجهين سزا بيان کړئ.

کورنی دنده

د سيرت له معتبر کتاب څخه د عمر بن عبد العزيز (رح) دخلافت منلو کيسه ولولئ او په خپلو کتابچو کې يې وليکئ.

---

١ - الأدب المفرد للبخاري

د خوب آداب

عن الْبَراء بْن عَازِب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ اضطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ وَقُلْ: اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ فَإِنْ مُتَّ مُتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ. [صحيح البخاري]

د راوي پيژندنه

نوم يې براء، د پلار نوم يې عازب او د انصارو د اوس له قبيلې څخه و. پلار او زوی دواړه جليل القدره صحابه وو. د بدر د غزا پر مهال د عمر د کموالي له کبله ورته پيغمبرﷺ په غزا کې د ګډون اجازه ورنه کړه، خو د هجرت په دريم کال يې د احد په غزا کې برخه واخيسته، د دې غزا په شمول يې د پيغمبرﷺ سره په څوارلسو غزاګانو کې برخه اخيستې وه. د هجرت په دوه اويايم (۷۲) کال د عبدالله ابن الزبيرؓ د خلافت پر وخت په کوفه کې وفات شو.

د ځينو کلمو معنا

۱. مَضْجَعَكَ: ستا د خوب ځای.
۲. اضْطَجِعْ: ډېره ولګوه.
۳. عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ: په ښي اړخ باندې.
٤. أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ: سپارلې مې دی خپل ځان تاته.
٥. وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ: او پرېښی مې دی خپل کار تاته.
٦. وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ: او تکيه کړې مې ده خپله ملا تاته. (يعنی پرتا مې خپل ځان سپارلی).
۷. رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ: ستا له وېرې او ستا په هيله تاته رجوع کوم.
۸. لَا مَلْجَأَ: د تېښتې ځای نشته.
۹. وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ: ستا له عذابه د پناه اخيستو ځای نشته مګر يوازې ته يې.
۱۰. الْفِطْرَةِ: د اسلام په دين.

د حدیث ژباړه

د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه څخه روایت دی چې پیغمبر ﷺ راته وویل: کله چې دې د خوب ځای ته د تللو اراده وکړه نو د لمانځه د اوداسه په څیر اودس وکړه، بیا په ښي اړخ ډډه ووهه او دا دعا وو وایه: ای الله جل جلاله خپل ځان مې تا ته تسلیم کړی دی او خپل کار مې تاته سپارلی دی (یعنی پر تا مې توکل کړی دی) او خپله ملا مې ستا ساتنې او حفاظت ته تکیه کړه په داسې حال کې چې ستا له عذابه ویریږم او ستا د رضامندۍ امید لرم. نشته ځای د تیښتې، نشته دی خلاصون ستا له عذابه، مګر یوازې ته یې. ایمان مې راوړی په هغه کتاب چې تا نازل کړی دی، ایمان مې راوړی په هغه پیغمبر چې تا رالیږلی دی، که چیرې (په همدې شپه کې) مړ شوې، نو خاتمه به دې د اسلام په دین وي.

د حدیث حکمت

پدې حدیث شریف کې نبي کریم ﷺ د خوب ځینې اداب بیان کړي دي، اسلام د ژوند کولو لپاره مکمل او هر اړخیز نظام او قانون دی، د بشر لپاره د ژوند په ټولو برخو کې ښکاره او ځانګړې لارښوونې لري، نو له دې امله دا د تعجب خبره نده چې پیغمبر اکرم ﷺ مسلمانانو ته د خوب په اړه لارښوونې کړې دي.

د حدیث ګټې او احکام

۱ـ خوب ته د بدن اړتیا

انسانان د ورځې له خوا کارکوي او د کار له امله یې بدن ستړی او ستومانه کیږي، جسم یې ارامۍ ته اړتیا پیداکوي الله جل جلاله د خپلو بندګانو د راحت لپاره شپه رالیږلې ده چې په کې ویده شي، ترڅو ستړتیا یې ختمه او بدن یې دسبا دکار لپاره چمتو وي. الله جل جلاله فرمایي: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ﴾ [یونس: ٦٧]

ژباړه: الله جل جلاله هغه ذات دی چې پیدا کړې یې ده، شپه ستاسې لپاره چې آرام پکې وکړئ.

خوب د الله جل جلاله نعمت دی، پکار ده چې د دې نعمت شکر پرځای کړل شي د دې نعمت د شکر ادا کول، په دې کې دي چې مسلمان د خوب پر وخت د خوب آداب مراعت کړي.

۲ـ خوب هم عبادت کېدای شي

سره له دې چې خوب انساني ضرورت دی، خو که چیرې مسلمان په دې نیت ویده شي چې د الله جل جلاله عبادت او بندګی لپاره یې بیا ذهن اوجسم تازه والی پیداکړي، ترڅو د

الله جَلَّ جَلالُهُ عبادت په ښه شان ترسره کړي، په مسنونه طریقه ویده او بیا راپاڅیږي نو په دې صورت کې خوب چې یو عادت دی، په عبادت بدلیږي.

۳ـ له ویده کېدو څخه مخکې اودس کول

خوب ډېر آداب لري چې ځینې یې په دې حدیث شریف کې ذکر شوي دي چې یو یې له خوب څخه مخکې اودس کول دي. مسلمان ته په کار ده چې په طهارت او اوداسه ویده شي ترڅو په خوب کې د شیطان له شر او وسوسو څخه په امن کې وي.

۴ـ په ښي اړخ ویده کېدل

د خوب له آدابو څخه دا هم دي چې باید بنده په ښي اړخ ویده شي او پړ مخې ویده کېدل مکروه دي.

۵ـ د ویده کېدو پر وخت مسنون اذکار لوستل

کله چې مسلمان د ویده کېدو اراده وکړي، باید مسنون اذکار ولولي، لکه د**آیة الکرسي** لوستل، د اخلاص سورت او د معوذتینو لوستل او داسې نور صحیح اذکار چې د احادیثو په کتابونو کې ذکر شوي دي، کله چې له خوبه را پاڅیږي نوباید له خوب څخه د راپاڅیدو دعاء ووایې، لکه: «الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذي رَدَّ عَلَيّ رُوحِي، وَعافاني في جَسَدِي، وأذِن لي بذِكْرِهِ »[1]

. ژباړه: ثناء او ستاینه ده هغه ذات لره چې زما روح یې بیا ماته راوګرځاوه، زما بدن یې روغ وساته، اوماته یې د خپل ذکر فرصت راپه برخه کړ دا ځکه چې خوب د مرګ په څېر دی، هرکله چې الله جَلَّ جَلالُهُ له بنده څخه نیم روح واخلي، هغه ورته بیا ورووبخښي، بنده لره ښايي چې شکر پرې وباسي.

۶ـ پر وخت ویده کیدل

د خوب له آدابو څخه دا هم دي چې انسان باید پر وخت ویده شي او له بې خوبۍ څخه ځان وژغوري.

پیغمبر ﷺ د ماسخوتن له لمانځه څخه مخکې ویده کېدل او د ماسخوتن له لمانځه څخه وروسته مجلس کول بد ګڼل. البته که چیرې ناسته او مجلس د علماوو، نیکانو او حاجتمندو سره وي، یا د علمي مطالعې په خاطر وي، بیا کوم باک نه لري، په دې شرط چې د سهار لمانځه ته په پاڅیدو کې کوم خنډ رامنځ ته نه شي. پر وخت ویده کیدل

---

[1] – الأذكار النووية

ډيرې فايدې لري، يوه داچې په وخت ويده کيدلو کې د پيغمبرﷺ پيروي عملي کيږي بل دا چې د شپې په خوب سره ذهن او د بدن غړي پوره راحت مومي چې د ورځې خوب دغه خاصيت نه لري. همدا راز که څوک پر وخت ويده شي سهار له خوبه د پاڅېدو پر مهال بنده تر او تازه وي او لمانځه ته په مينه او آسانۍ سره تللای شي.

پوښتنې

۱ـ د حديث راوي څوک دی معرفي يې کړئ.

۲ـ لاندې کلمې معنا کړئ:

- أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ:
- وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ:
- لَا مَلْجَأَ:
- وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ:
- الْفِطْرَةِ:

۳ـ پيغمبرﷺ صحابي ته دخوب کوم آداب ورپه ګوته کړي وو ؟

۴ـ پر وخت ويده کېدل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

د خوب د آدابو په برخه کې لس کرښې مقاله وليکئ.

د فقهې برخه

پنځه ویشتم لوست

اسلام د ژوندانه نظام

هر مسلمان پر دې باور لري چې الله تعالی زمونږ پیدا کوونکی او څښتن دی، د بشر د لارښوونې لپاره يې پر وخت پر وخت پيغمبران راستولي، چې جناب محمد ﷺ تر ټولو وروستی پيغمبر دی، د اسلام کامل دين يې راوړی څو خلکو ته سمه عقيده، غوره اخلاق او د ژوندانه د هرې برخې لارې چارې وښيي او حلال او حرام ورته بيان کړي.

اسلام د ژوندانه ټولو برخو ته ورشامل دی، لکه څرنګه چې يې باورونه، خويونه او عبادات بيان کړي، همدا ډول د کورني ژوند، سياست، اقتصاد، امنيت، تعليم او د ژوند د ټولو برخو لپاره ځانګړی نظام لري.

په هر مسلمان لازمه ده چې د اسلام ټولې برخې وپيژني، باور پرې ولري او عمل ورباندې وکړي.

فعالیت

د قرآن او سنتو لاندیني هر یو عبارت د وګړو د ژوندانه په کومې برخې پورې اړه لـري؟ ويې لولئ او په نوبت يکې مباحثه وکړئ.

١ – الله تعالی فرمايي: ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ [النــور:٥٦] لمونځ بر پا کـړئ او زکـات ورکړئ.

٢ – ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل:٩٠] بیشکه الله تعالی په عدل امر کوي.

٣ – ﴿وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُــوَّةٍ﴾ [انفــال :٦٠] د دوی (سـره د جنـګ) لپـاره هغه پياوړتيا چې په توان کې مو وي برابره کړئ.

٤ – ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ ﴾ [الشورى:٣٨] او د مسلمانانو چارې په خپل منځ کې په مـشوره وي.

٥ – رسول الله ﷺ فرمايي: «الحكمة ضالةُ المؤمن أينما وجدها فهو أحق بها» حکمت د مـؤمن ورکه ده، هر چيرې يې چې بيامومي، دی تر نورو د هغې په لاس ته راوړلو ډيـر حقـداره دی.

ګرانو زده کوونکو ! مونږ او تاسو د توحید د کلمې په منلو له الله تعالی سره دا تړون کړی، چې د بندګی او ژوند نظام به ستا منو او د بل چا نظریات او طرحې به چې د دین پر خلاف وي نه منو.

په قرآن کریم کې راغلي: ﴿أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى﴾ [القيامة:٣٦] آیا انسان ګمان کوي چې سریله (بې واګو) دې خوشې کړای شي.

نو انسان د علم د کم والي له امله د الله تعالی له لورې لارښوونو ته اړتیا لري.

څرنګه چې الله تعالی په هر څه پوره علم لري او ټول انسانان د ده بندګان دي، نو هغه قوانین چې ده موږ ته رالیږلي دي له نیمګړتیا او تېرې څخه پاک دي او په هغې کې هیڅ ډول نیمګړتیا او تېری نشته.

پوښتنې

١. د اسلام دین درې سترې برخې لري: عقیده، اخلاق او احکام، یو یو مثال د هر یوه لپاره بیان کړئ.
٢. ((د اسلام دین د ژوند د هرې برخې لپاره احکام لري)) دا عبارت شرحه کړئ.
٣. له کلمې طیبې سره د لوست اړیکه بیان کړئ.
٤. آیا له تاریخي پیښو څخه د انسانانو یو پر بل د ظلمونو مثالونه بیانولی شئ؟

شپږ ویشتم لوست

د اسلام اقتصادي نظام

د دې لپاره چې د اسلام اقتصادي نظام وپیژنو، نو باید د هغه تعریف او بنسټیزې ځانګړتیاوې بیان کړو.

تعریف:

د اسلام اقتصادي نظام د قرآن او سنتو له لاربښوونو او د اسلام پوهانو له نظریاتو څخه عبارت دی چې د وګړو لپاره د مال د لاس ته راوړلو او مصرفولو لارې چارې بیانوي.

په قرآن کریم کې راغلي: ﴿لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ [النساء: ۲۹] په خپل مینځ کې یو د بل مال په ناروا مه سره خورئ.

له پورتني آیت څخه جوتیږي چې وګړي مال درلودلی شي، په نورو لازمه ده څو د هغه درناوی وکړي، اوپه ناروا یې ورڅخه وانخلي.

همدا راز په قرآن او سنتو کې سود، قمار، رشوت او ټګي حرام ښودل شوي او د بیعې (پلورلو پېردولو) اجارې، شرکتونو او نورو معاملاتو لپاره احکام او شرطونه ټاکل شوي، دزکات، صدقاتو، بیت المال او میراث په هکله په تفصیل سره احکام ښودل شوي، د امت علماوو د قرآن او سنتو دا لاربښوونې شرحه کړې او د نورو مالي معاملاتو احکام یې هم د قرآن او سنتو په رڼا کې بیان کړي، چې دا ټولې لاربښوونې او احکام د اسلام اقتصادي نظام تشکیلوي.

په اوسنۍ نړۍ کې مطرح اقتصادي نظامونه:

په اوسنۍ نړۍ کې د اسلام پر اقتصادي نظام سربیره دوه نور اقتصادی نظامونه هم مطرح دي چې خلک یې پیروي کوي: کاپیتالیزم او سوسیالیزم.

کاپیتالیزم

چې پانګه والی نظام او آزاد بازار هم ورته وایي د غربي کلتور اقتصادي اړخ دی، چې وګړو ته اقتصادي ډګر کې په زیاته آزادی ورکولو ولاړ دی او په دې هکله د دولت چارې محدودې ګڼي، د دې نظام پر بنسټ سود او قمار جواز لري، او ا فراد کولی شي چې له ډېرو لارو زیاته پانګه لاس ته راوړي.

سوسیالیزم (ټولنیز اقتصاد)

دا نظام له وګړو څخه د آزاد کاروبار کولو حق اخلي، د تولید وسایل یوازې دولتي ګڼي، وګړو ته د خصوصي ملکیت درلودلو حق نه ورکوي، ټول خلك باید دولت ته کار وکړي او له دولت څخه د خپلو اړتیاوو په اندازه مال تر لاسه کړي، د وګړو یو له بل سره مزدوري کولو ته اجازه نه ورکوي.

فعالیت

شاګردان دې د پورتنیو معلوماتو په رڼا کې په لاندې صورتونو کې د درې واړو اقتصادي نظامونو نظر بیان کړي او څلور صورتونه دې نور هم په صنف کې مطرح کړي.

عمل	د اسلام له نظره	د کاپیتالیزم له نظره	د سوسیالیزم له نظره
١ – سود خوړل			
٢ – له فرد سره ډېرېوري کول			
٣ – دولتي ماموریت			
٤ – زکات ورکول			

پوښتنې

١. د اسلام اقتصادي نظام تعریف کړئ.

٢. دکاپیتالیزم او سوسیالیزم مهم عناصر راوپیژنئ.

کورنۍ دنده

د ښوونکي او د کلي د امام په مرسته د قرآن کریم درې اقتصادي توصیې ولیکئ.

اوه ویشتم لوست

د اسلامي اقتصاد ځانګړتیاوې

څرنګه چې په اوسنۍ نړۍ کې درې ډوله اقتصادي نظامونه مطرح دي، پانګوالي، سوسیالستي او د اسلام اقتصادي نظام، نو مونږ باید د دې نظامونو سترې ځانګړتیاوې وپیژنو، ترڅو يې يو له بل څخه بېل کړای شو، دا ځانګړتیاوې په لاندې توګه بیانیږي:

۱ – د اسلام اقتصادي نظام د اسلامي دین یوه برخه ده، خو سرمایه داري او سوسیالستي نظامونه د بشر له فکر څخه راوتلي، په هغو کې دیني لارښوونو ته ځانګړې پاملرنه نه ده شوې.

۲ – دوه ډوله ملکیت

په اسلامي اقتصاد کې ملکیت په دوه ډوله دی، خصوصي ملکیت او ټولنیز ملکیت، هر وګړی کولی شي په روا لارو چارو د مال خاوند شي، همدا راز دولت هم ملکیت لري چې د بیت المال په نامه یادیږي، په اسلام کې نه په فرد باندې پر روا اقتصادي کړو وړو څه بندیز شته او نه پر دولت، په دې توګه که د خلکو مصلحت غواړي چې دولت باید په اقتصادي چارو کې شریک شي دا کار کولی شي، خو په سرمایه داري نظام کې اصل دا دی چې دولت باید یوازې امنیت راولي او اقتصادی کړنې ونلري، تجارت، تولید، ترانسپورت، آبادي، تعلیم او کرنه باید ټول خصوصي وي.

په سوسیالیزم کې د دې پر خلاف پورتنۍ ټولې چارې باید دولت سرته ورسوي او وګړي باید یوازې له دولت سره په تعامل کې وي، هیڅوک باید خصوصي ملکیت ونلري.

فعالیت

د کتابونو او د مضمون د ښوونکي په مرسته د رسول الله ﷺ او راشدو خلفاوو د زماني د بیت المال په هکله نور معلومات تر لاسه کړئ.

۳ – اقتصادي مقیده آزادي

په اسلام کې هر وګړی اختیار لري، کوم کاروبار چې وغواړي، هغه سر ته ورسوي، په عامو حالاتو کې له دولت څخه اجازې اخیستلو ته اړ نه دی، نو په اقتصادي چارو کې آزادي لري.

خو دا آزادي مطلقه او بې واګو نه ده پرېښودل شوې، بلکه نورو ته د ضرر د نه رسولو او له نورو سره د مرستې لپاره څه بنديزونه او مکلفيتونه ورباندې لګېدلي، لکه د سود، قمار او ټګۍ حراموالی او د زکات، عشر او مالياتو لزوم.

خو په سرمايه داري نظام کې فرد ته په اقتصادي چارو کې مطلقه آزادي ورکړل شوې، او په سوسياليستي نظام کې له فرد څخه آزادي اخيستل شوې ده.

٤ – ټولنيز خوندي توب

په اسلام کې دولت د ټولنې په نمايندګۍ دنده لري، چې دګړو لپاره دومره کارو وبار پيدا کړي چې د هغوی د خوندي توب لپاره بسنه وکړي، که يو څوک د مرض، معيوبيت، ماشومتوب او يا بوډاتوب له کبله په کار کولو قادر نه وي، نو دولت بايد د هغوی د خوندي توب لپاره دومره څه ورکړي چې لږ تر لږه يې ژوند ورباندې روان شي. که څه هم په سوسياليزم کې د ټولنيز خونديتوب اصل شته، خو په کاپيټاليزم کې دا مسأله د يو اصل په ډول شتون نه لري، ځکه په دې نظام کې هيڅوک له بل سره په مرسته کولو ملکف نه دي.

پوښتنې

١ – د اسلامي، سرمايه داري او سوسيالستي اقتصادي نظامونو رابطه له دين سره بيان کړئ.

٢ – د غبرګوني (خصوصي او دولتي) ملکيت په هکله د درې ډوله مطرحو نظامونو نظر بيان کړئ.

٣ – اقتصادي مقيده آزادي څه ته وايي ؟

٤ – ټولنيز خوندي توب شرح او د درې واړو مطرحو اقتصادي نظامونو نظر د هغه په هکله بيان کړئ.

د اسلامي اقتصاد ښېګڼې

دا منل شوې خبره ده چې په اقتصادي نظامونو کې هغه غوره دی چې وګړو ته زیاته ښېرازي او پرمختګ ورپه برخه کړي، له کړاوونو، ناخوالو او ظلمونو څخه یې وژغوري، ولسونه په ښه توګه له خپلو وسائلو (ځمکې، معدنونو، اوبو) څخه ګټه واخلي او خپل عایدات په عادلانه توګه په لومړیتوبونو کې ولګوي.

هغه اقتصادي نظام ناسم دی چې د پرمختګ مخه ونیسي او یا هم سرمایې د محدودو خلکو په لاس کې وغورځوي، چې عام ولسونه په خوښه او ناخوښه بیا د هغوی غلامان وګرځي، په پایله کې د وګړو تر منځ دښمنۍ راوپاروي او د ټولنې د افرادو تر منځ د حسد او بېلتون لامل وګرځي.

که څه هم د کاپیتالیزم لومړنی شعار چې د فرد آزادي ده په ظاهره ښه برېښي، خو په عمل کې یې نتیجه دا شوه چې د افرادو تر منځ یې په پانګو کې واټن زیات کړ، ځینې خلک د سود قمار او نورو ناروا معاملو له کبله زیات مالداره شول او ځینې نور د ډېرې بې وزلۍ له امله د مجبورۍ په حالت کې د هغوی تر اغیز لاندې راغلل، ځرنګه چې په دې نظام کې د زکات او صدقاتو قانون نشته، د دولت واک هم محدود دی او د مالدارو خلکو مالونو کې تصرف نشي کولی، نو د پانګه والو او فقیرو خلکو تر منځ فاصله پیدا کیږي او نا امني او دښمني خپرېږي.

فعالیت

سرمایه د لږو خلکو لاس ته په ورتلو سره، عام خلک د هغوی په مقابل کې څنګه ځان مجبور ګڼي ؟ بحث پرې وکړئ.

په سوسیالیزم کې ځرنګه چې خصوصي ملکیت نشته او هر څوک دولت ته کار کوي، هیچا ته د هغه د عمل عوض نه ورکول کیږي، که لږ کار وکړي او که ډېر، که ښه کار وکړي نوښت پکې راولي او که بې کاره، یوازې د اړتیا په اندازه مال ورکول کیږي، نو خلک کوښښ نه کوي او پر مختګ مېنځ ته نه راځي.

په اسلام کې د پورته دواړو نظامونو عیبونه نشته، ناروا کاروبار چې په لږ وخت کې د ډېرې سرمایې د ټولولو سبب ګرځي لکه سود او قمار حرام ګڼل شوي دي. که یو څوک ډېر مال په روا توګه تر لاسه کړي، د هغه په مرګ د ده مال د میراث د قانون پر بنسټ

ووېشل شي، هر چا ته لږ لږ ورسیږي، نو که دا نظام په سمه توګه عملي شي د پانګه والو او فقیرانو تر مینځ واټن کمیږي، د زکات او صدقاتو له امله د دوی تر مینځ خوا خوږي پیدا کیږي او په ټولنه کې د دښمنۍ په ځای مینه ټینګیږي.

فعالیت

په قرآن کریم کې راغلي ﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ﴾ [الحشر : ۷] د دې لپاره چې (دا مال یوازې) ستاسو د غنیانو تر مینځ لاس په لاس نه وي. د دې آیت په هکله مباحثه وکړئ.

همدا راز په اسلام کې خصوصي ملکیت د پولو دننه شتون لري، خلک د خپل کار ګټې په خپله تر لاسه کوي، نو په کار کې کوښښ او ابتکار کوي، پدې توګه ټولنه د پرمختګ په لوري روانیږي له همدې کبله په نړۍ کې د سوسیالستي اقتصاد ستړې نمونې په شوروي اتحاد کې دوه لسیزې وړاندې سقوط وکړ. له ۲۰۰۷ میلادي کال څخه راپدیخوا سرمایه داري اقتصاد هم له سختو ستونزو سره مخ دی. سره له دې چې دا دواړه نظامونه اوس له خپلو بنسټیزو ځانګړتیاوو څخه تېر شوي او د اسلامي اقتصاد لور ته د تجربو په کولو نژدې شوي، سوسیالستانو خصوصي ملکیت ومانه، کاپیتالیستانو دولتي ملکیت او په اقتصادي چارو کې د دولت فعال رول ومانه.

پوښتنې

۱. د اقتصاد کوم ډول نظامونه کامیاب او غوره وي، او کوم ډول نظامونه ناکاره ګڼل کیږي.
۲. په سرمایه داري نظام کې ستره ستونزه دا ده چې دولت په اقتصادي چارو کې له مداخلې څخه منع شوی، د دې اصل ناوړه پایلې څه دي او اسلام په دې هکله څه حکم کوي ؟
۳. په اسلامي اقتصاد کې تر ډېرې اندازې داسې تدابیر نیول شوي چې د وګړو تر مینځ سرمایه عادلانه توزیع شي، په دې تدابیرو کې د ځینو نومونه واخلئ.

نهه ویشتم لوست

د میراث د علم اساسات

د میراث تعریف

د میراث علم هغه اصول او قواعد دي چې د هغو په وسیله د میت (مړي) له متروکې څخه د هر وارث حقوق پیژندل کیږي.

موضوع: د میراث د علم موضوع د میت متروکه ده.

غرض: د دي علم غرض په متروکه کې د مستحقینو د حقوقو پیژندل دي، ترڅو د متروکې هرمستحق دمړي له متروکې څخه خپله برخه واخلي او یو پر بل باندې ظلم و نه کړي.

د میراث د علم غوره والی

د میراث علم ته نیم علم ویل شوی دی، رسول الله ﷺ فرمايي: «تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلِّمُوه فَإِنَّهُ نِصفُ الْعِلْمِ...»[1]

ژباړه: د فرائضو علم (میراث) زده کړئ، هغه نورو ته ور زده کړئ، ځکه هغه نیم علم دی.

د میراث ارکان

میراث درې ارکان لري چې عبارت دي له مورث، وارث او موروث څخه:

مورِث: هغه مړي ته ویل کیږي چې مال یا حق پریږدي.

وارث: هغه څوک دی چې د میراث مستحق وي.

موروث: پاتې مال یا ترکې ته ویل کیږي.

د میراث شرطونه: میراث لاندې شرطونه لري.

۱ – د مورِث مړینه.

۲ – د وارث ژوند وروسته د مورث له مړیني څخه.

---

[1] – دغه حدیث حاکم په خپل مستدرک کې ذکر کړی دی.

په اسلام کې میراث

له اسلام څخه مخکې عربانو، میراث هغه چاته ورکاوه چې وسله یې پورته کولی شوای او په جګړو کې یې ګډون کولای شوای، ښځو او ماشومانو ته میراث نه ورکول کېده، ښځې نه یوازې دا چې له میراث څخه بې برخې وې، بلکې دوی په خپله هم په میراث وړل کېدې او له خپلو ټولو حقونو څخه محرومې وې.

د اسلام د مبارك دین په راتلو سره، عدالت تامین شو، د ټولنې د افرادو تر مینځ اړیکې د دوستۍ او ورورولۍ پربنسټ بنا شوې.

په اسلام کې میراث خپلوانو ته د نژدیوالي او اړتیا له مخې ورکول کېږي، نو په هغه صورت کې چې نژدې خپل موجود وي، لېرې خپل له میراث څخه محرومېږي، لکه لمسی چې د زوی د شتون په صورت کې له میراث څخه بې برخې وي.

د نارینه وو برخه ځکه په میراث کې د ښځو له برخې څخه زیاته وي چې د نارینه وو اړتیاهم زیاته وي، هغوی د اولادونو اوښځونفقه په غاړه لري.

د متروکې متعلق حقوق

مخکې یاده شوه چې د میراث د علم موضوع د مړي متروکه ده، د مړي په متروکې پورې لاندې څلور حقونه تړلي دي:

۱- د مړي تکفین او تجهیز:

تکفین یوازې کفن ورکولو ته وایي او تجهیز عام دی، ځکه تجهیز هر هغه څه ته ویل کیږي چې د مړي په ښخولو پورې اړه لري لکه کفن ورکول، قبر کندل، ښخول او داسې نور.

۲- د مړي پورونه:

که له تکفین او تجهیز څخه څه پاتې شي، د مړي پورونه به ورڅخه اداء کوي.

۳- د مړي وصیت:

که مړي وصیت کړی وي، نو د هغه وصیت به د قرض له اداء کولو څخه وروسته د پاتې متروکې په درییمې برخې کې جاري کیږي.

۴- د وارثانو حق:

له تکفین اوتجهیز، دین او وصیت څخه وروسته پاتې مال پر وارثانوباندې وېشل کېږې او وارثان په لاندې ډلو وېشل شوي:

ذوي الفروض(د فرض خاوندان): ذوي الفروض هغه کسان دي چې په قرآن عظیم الشان کې ټاکلې برخې لري.

عصبه: عصبه هغه خپلوان دي چې مړي ته یې دپلار له لوري نسبت کېږي او له ذوی الفروضو څخه پاتې مال دوی ته ورکول کیږي.

ذوی الارحام: هغه خپلوان دي چې ذوی الفروض اوعصبه نه وي، لکه ماما.

دپورتنیو مستحقینو د نشتوالي په صورت کې د مړي مال، ذوي الارحاموته ورکول کیږي.

موصی له: چې په ټول مال ورته وصیت شوی وي او له پخوانیو وارثانو څخه یو هم موجود نه وي نو ترکه ده ته ورکول کیږي.

بیت المال: د پورته ذکر شوو اشخاصو د نشتوالي په صورت کې د مړي مال بیت المال ته ورکول کیږي.

پوښتنې

۱- د میراث د علم تعریف، غرض او موضوع ووایاست.

۲- د مړي متروکې پورې څو حقونه تړاو لري، بیان یې کړئ.

۳- له اسلام څخه پخوا عربو کې د ښځو او ماشومانو د میراث حالت څه و؟

۴- که چیرې څوک د خپل ټول مال وصیت وکړي او مړ شي، پدې باره کې څه ډول عمل اجرا کیږي؟

۵- د مړي وارثان په ترتیب سره بیان کړئ.

د میراث په هکله قراني لارښوونې (۱)

په قرآن کریم کې ډیر احکام په اجمالي ډول ذکر شوي او ځینې په تفصیل سره راغلي، له هغې جملې نه د میراث احکام دي، الله ﷻ په خپل مبارک کتاب قرآن عظیم الشان کې د میراث احکام په پوره تفصیل سره په دریو آیتونو کې بیان کړي، چې مونږ یې دلته په دریو لوستونو کې له ژباړې او تفصیل سره بیانوو.

﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِن كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِن كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِن كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ [النساء: ۱۱]

ژباړه: ستاسې د اولادونو په باب الله تعالی تاسې ته لارښوونه کوي، چې د نارینه برخه د دوو ښځو په اندازه ده، که (د مړي وارثان) له دوو نه زیاتې لوڼې وي، نو هغوی ته دې د ترکې له دریو نه دوه برخې ورکړای شي او که صرف یوه لور وارثه وي نو نیمایې ترکه د هغې ده.

که د مړي اولادونه وي نو د هغه مور او پلار هر یو ته دې د ترکې شپږمه برخه ورکړل شي او که یې اولاد نه وي، وارثان همدا مور او پلار وي نو مور ته دې دریمه برخه ورکړل شي.

که د مړي وروڼه او خویندې وي نو مور به د شپږمې برخې حقداره وي (دا ټولې برخې به هغه وخت بېلیږي چې د مړي وصیت پلی او پور یې اداء شي. تاسې نه پوهیږئ چې ستاسې د مور پلار او ستاسې له اولاد نه کوم د ګټې له پلوه درته ډېر نږدې دي، دا برخې الله ټاکلې دي، په یقیني توګه الله عالم او د حکمت څښتن دی.

فعالیت

د پورتني آیت ژباړه په دقیق ډول وګورئ، چې د چا میراث پکې ټاکل شویدی، د کومو شرطونو په اساس د خپلو ټاکلو برخو مستحق ګرځي.

پورتنی آیت د لاندې کسانو برخې بیانوي:

۱_ د نارینه اولاد برخه د ښځینه اولاد په پرتله دوه برابره ده.

۲_ له زامنو څخه پرته ځانته د لوڼو برخه:

الف: نیمايي: که لور یوه وي.

ب: دوه دریمې: که لوڼه له یوې څخه ډېرې وي.

کتنه: که د لوڼو پر ځای ځانته خور یا خویندې وي، همدا برخې ورکول کیږي.

۳_ د مور او پلار لپاره ټاکلې برخه:

الف: شپږمه: مور او پلار هر یو ته دمړي د اولاد (که نارینه وي یا ښځینه) د شتون په صورت کې.

ب: د مړي د اولاد د نلرلو په صورت کې مور ته دریمه برخه ورکول کیږي او پلار عصبه ګرځي.

ج: د وروڼو د موجودیت په صورت کې مور شپږمه برخه اخلي که پلار وي او که نه وي.[1]

فعالیت

پورتنی لیکنې ته وګورئ او د هر یو صورت لپاره د آیت برخه ذکر کړئ.

پوښتنې

۱- مور په کوم حالت کې دریمه برخه مال اخلي؟

۲- لور ته څه وخت نیمايي مال ورکول کیږي؟

۳- مور او پلار څه وخت د مال شپږمه برخه وړي؟

٤- پلار کوم وخت عصبه ګرځي؟

کورنۍ دنده

پورتنی آیت حفظ کړئ.

---

۱ - که پلار وي وروڼه میراث نه وړي، خو د مور برخه له دریمې څخه شپږمې ته راکموي، که پلار نه وي او اولاد هم نه وي، نو وروڼه په خپله عصبه ګرځي، په دې حالت کې هم د مور برخه له دریمې څخه شپږمې ته راکمیږي.

د میراث په هکله قراني لارښوونې (۲)

د نساء سورت په (۱۲)آیت کې الله ﷻ فرمايي:

﴿وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُم مِّن بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَو امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِن كَانُوا أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ﴾

ژباړه

ستاسې ښځو چې څه پرېښي دي، د هغه نیمايي برخه تاسې ته رسیږي که اولاد یې نه وي، که یې اولاد وي بیا د ترکې څلورمه برخه ستاسې ده، البته که وصیت یې کړی وي د وصیت د پوره کېدو او پور له اداء وروسته.

ښځې به ستاسې د ترکې نه د څلورمې برخې حقداري وي، که تاسې بې اولاده وئ، که ستاسې اولادونه وو بیا ستاسې د ترکې نه د هغوی اتمه برخه ده، وروسته له وصیت د پوره کولو نه چې تاسې وصیت کړی وي او وروسته د پور له اداء کولو نه.

او که هغه نارینه یا ښځینه (چې د هغه میراث باید وویشل شي) بې اولاده هم وي، مور او پلار یې هم ژوندي نه وي، خو د (مور له طرفه) یې یو ورور یا یوه خور موجوده وي نو ورور او خور هر یوه ته به شپږمه برخه رسیږي. او که دوی له یوه نه زیات وي نو د ټولې ترکې په درېمه برخه کې برخه وال دي، کله چې سرته رسیدلی وصیت پوره شي او پور اداء شي، پدې شان چې زیان رسوونکی نه وي، دا د الله لـه لوري حکم دی او الله پـوه باخبره او زغمناك دی.

فعالیت

پورتنی آیت وګورئ او لاندې شیان ترې راوباسئ.

۱ – د ښځې ټاکل شوې برخه د شرطونو سره.

۲ – د خاوند ټاکل شوې برخه له شرطونو سره.

۳ – پرته له دې دواړو د بل چا د میراث په هکله پکې څه ویل شوي؟ بیان یې کړئ.

پورتني آیت کریمه کې د لاندې کسانو برخې ذکر شوې:

۱_ د ښځې لپاره په قرآن کریم کې دوه ډوله برخې بیان شوې.

الف: اتمه: د مړي د اولاد د شتون په صورت کې.

ب: څلورمه: د مړي د اولاد د نه موجودیت په صورت کې.

۲_ د مېړه لپاره په قرآن کریم کې دوه ډوله برخې بیان شوې:

الف: نیمايي: د ښځې د اولاد د نه شتون په صورت کې.

ب: څلورمه: د ښځې د اولاد د شتون په صورت کې.

۳_ دکلاله له میراث څخه د مورني وروڼو او خویندو برخې:

کلاله: هغه نارینه یا ښځینه شخص ته ویل کېږي چې ژوندی پلار او اولاد و نه لري، د میراث ویش يې په لاندې ډول دی:

الف: شپږمه: که مړی یو مورنی ورور یا خور ولري.

ب: دریمه: که مورني وروڼه یا خویندې او یا دواړه ډلې له یو څخه زیاتې وي.

کتنه: مورني وروڼه او خویندې د پورته ډول میراث مړي په مال کې برابره برخه لري.

پوښتنې

۱- ښځه له مېړه څخه څومره میراث وړي؟ په تفصیل سره يې بیان کړئ.

۲- مېړه د ښځې په مال کې څومره حقدار دی؟روښانه يې کړئ.

۳- د میراث وېش به له وصیت او دین څخه وړاندې تر سره کیږي که څنګه؟

۴- مورني اولاد د ژوندي مثال په ورکولو سره روښانه کړئ.

۵- د مورني اولاد میراث د قراني لارښوونو په رڼا کې بیان کړئ.

٦- مورنی وروڼه څه وخت میراث وړي؟

کورنۍ دنده

پورتنی آیت حفظ کړئ.

د میراث په هکله قراني لارښووني (۳)

د النساء سورت په (۱۷۶)آیت کې الله جل جلاله فرمایي:

﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلاَلَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَآ إِن لَّمْ يَكُن لَّهَا وَلَدٌ فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِن كَانُواْ إِخْوَةً رِّجَالاً وَنِسَاء فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّواْ وَاللّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

ژباړه

خلک له تا څخه (د کلاله په باب) فتوی غواړي ووایه: الله تاسې ته د کلاله په هکله فتوی درکوي.

که څوک بې اولاده ومري (او پلار یې هم نه وي) او د هغه یوه خور وي، نو هغه به د مړي نیمایي ترکه واخلي، که خور بې اولاده ومري نو ورور به د هغې وارث وي.

که د مړي وارثان دوه خویندې وي، نو هغوی به د ترکې له دریو نه د دوو برخو حقدارې وي، که ډېر ورونه او خویندې وي، نو د هر نارینه به د هرې ښځې په تناسب دوه چنده برخه وي.

الله تاسې ته حکمونه تشریح کوي چې تاسې لار ورکې نه شې او الله په هر شي پوه دی.

فعالیت

د پورتني آیت په رڼا کې لاندې پوښتنې ځواب کړئ:

۱ – کلاله څه ته وايي ؟

۲ – یوه خور چې ځانته وي څومره میراث وړي؟

۳ – که خویندې له یوې څخه زیاتې وي او ورور ونلري، نو څومره میراث وړي؟

٤ – ورونه او خویندې که سره یو ځای شي، ورور د خور په نسبت څومره برخه اخلي؟

د بې اولاده سړي یا ښځې چې مور او پلار یې هم مړه وي د میراث ویش: داسې څوک که مورنی ورور، ورونه، خور او یا خویندې ولري، نو د میراث برخې یې په لاندې ډول دي:

۱_ د خویندوبرخې: که له پورته ډول میرات څخه یوازې پلارنۍ خویندې پاتې وي، برخې یې په لاندې توګه دي:

الف: نیمایي: که چېرې د مړي نه یوازې یوه پلارنۍ خور پاتې وي.

ب: دوه دریمې: که د مړي خویندې له یوې څخه ډېرې وي.

۲_ که له دې ډول مړي څخه پلارني[1] ورونه او خویندې دواړه پاتې وي، نو د میراث په وېش کې نارینه ته دوه او ښځینه ته یوه برخه ورکول کېږي.

د میراث مړي میراث په هغه صورت کې چې ورونه او خویندې ورځخه په ګډه پاتې وي ورور د خور دوه برابره برخه اخلي، یعنې یو ورور په درې افغانیو کې دوه افغانۍ اخلي.

۳- که خور اولاد ونه لري، ورور یې وارث دی.

پوښتنې

۱- کلاله چا ته ویل کېږي؟

۲- د هغې دریمې برخې خاوندان څوک دي، چې سړي او ښځې پکې د میراث په وېش کې برابر دي؟

۳- ورور د خور په اندازه څومره برخه اخلي؟

٤- د شپږمې برخې خاوندان په ګوته کړې.

کورنۍ دنده

پورتنی آیت حفظ کړئ.

---

۱ له پلارني ورور یا خور څخه دوه ډوله ورونه او خویندې مراد دي، سکنی او یواځې له پلار څخه.

دريم درېشم لوست

ذوي الفروض او د هغوی برخې

په قرآن کريم کې د ذوی الفروضو لپاره شپږ برخې بيان شوې دي:

١- نصف (نيمه) $(\frac{١}{٢})$

٢- ربع (څلورمه) $(\frac{١}{٤})$

٣- ثمن (اتمه) $(\frac{١}{٨})$

٤- ثلثان (دوه پردرې) $(\frac{٢}{٣})$

٥- ثلث (درېيمه) $(\frac{١}{٣})$

٦- سدس (شپږمه) $(\frac{١}{٦})$

د ميراث په علم کې نصف، ربع او ثمن په لومړي ډول، ثلث، ثلثان او سدس په دوهم ډول ياديږي.

ددې معلومو برخو خاوندان او مستحقين دولس (١٢) کسان دي چې څلور يې نارينه او اته يې ښځينه دي.

د ميراث په مسايلو کې د هريوه له پاره مختلف حالات دي او په بيل بيل حالت کې هر يوه ته بېله برخه ټاکل شوې ده. نوضروري ده چې د هر يوه حالت په مختصره توګه ذکر شي، تر څو ګران زده کوونکي د ميراث له مهمو او زياتو پېښېدونکو مسايلو څخه خبرشي.

فعاليت

د ذوی الفروضو دا پورته ښکاره شوې برخې له قرآن کريم څخه راوکاږئ

د نارینه وو احوال

هغه نارینه چې معلومې برخې لري څلور تنه دي:

۱- پلار:

پلار درې حالته لري:

الف: که له پلار سره د مړي زوی یا د مړي د زوی زوی که څه هم ترې راښکته وی موجود وي، نو په دې حالت کې پلار ته سدس ($\frac{۱}{۶}$) ورکول کیږي.

ب: که له پلار سره د مړي لور یا دمړي دزوی لور (که څه هم ترې راښکته وي) موجود وي نو په دې حالت کې پلار ته سدس ($\frac{۱}{۶}$) او د عصوبت برخه دواړه ورکول کیږي.

ج: که د مړي اولاد (۱)(نارینه وي او که ښځینه) او یا له هغه نه کښته موجود نه وي، نو په داسې حالت کې پلار یوازې عصبه دی او معلومه برخه په دې حالت کې نه ورکول کیږي بلکې ټول مال وړي.

۲- صحیح نیکه۲:

نوموړی د پلار د نشتوالي په صورت کې د پلار په ډول دی مګر په څوصورتونوکې ورسره توپیر لري چې دمیراث په کتابونو کې یې تفصیل موندل کیږي.

که چېرې د مړي پلار او نیکه دواړه پاتې شي. د نیکه حق ساقط او مال ټول د پلار دی.

۳- اخیافي (مورنی) ورور او خور: څرنګه چې اخیافي ورور او خور د میراث په تقسیم کې سره یو شان دي او کوم فرق نه لري، نو د دواړو احوال یو ځای ذکر کیږي که څه هم په حقیقت کې هر یو یې جلا صنف ګڼل کیږي او درې احواله لري:

الف: که یو اخیافي ورور یا یوه اخیافي خور وي برخه یې شپږمه ($\frac{۱}{۶}$) ده.

ب: که دوه یا زیات وي دریمه برخه ($\frac{۱}{۳}$) اخلي. نارینه او ښځې یې په استحقاق او تقسیم کې یو شان دي.

ج: که د مړي زوی یاله هغه نه ښکته پاتې شي اخیافي ورور او خور ساقطیږي.

۴- زوج (میړه) دوه حالته لري:

---

۱ - د اولاد کلمه نارینه او ښځینه دواړو زیږندو ته شامله ده .

۲ صحیح نیکه هغه دی چې مړی ته په نسبت کې یې ښځه نه وي راغلې اوکه راغلې وي فاسد جد بلل کیږي اوفاسد جد له ذوي الارحاموڅخه ګڼل کیږي.

الف: که چېرې د هغه مړه شوې ښځه اولاد ولري، نو مېړه ته د ښځې د متروکې څلورمه ($\frac{1}{4}$) ورکول کيږي.

فعاليت

د ميراث د آيتونو څخه هغه برخه ذکر کړئ چې د ښځې او خاوند ميراث پکې له شرطونو سره ټاکل شوی.

ب: او که مړه شوې ښځه اولاد و نه لري نومېړه ته يې نيمايي ($\frac{1}{2}$) متروکه ورکول کيږي.

فعاليت:

د نصف، ربع او ثلث خاوندان څوک دي ؟

پوښتنې

۱. د وارثانو لپاره ټاکل شوې برخې څو دي بيان يې کړئ؟
۲. پلار څو احواله لري واضح يې کړئ؟
۳. صحيح جد تعريف کړئ؟
٤. د اخيافي خويندو او وروڼو احوال وليکئ.
۵. زوج څو احواله لري بيان يې کړئ؟

د ښځينه ذوي الفروضو احوال

هغه ښځې چې څرګندې برخې لري اته (۸) دي:

(۱)ښځه (ماندينه):

ښځه هم د مېړه په شان دوه حالته لري:

الف: که له مېړه څخه زوی يا لور پاتې نه وي. ښځې ته د مېړه له مال څخه څلورمه $(\frac{۱}{۴})$ برخه رسيږي.

ب: که له مېړه څخه زوی يا لور پاتې وي، ښځې ته د مېړه له مال څخه اتمه $(\frac{۱}{۸})$ برخه ور رسيږي.

که له مړي څخه له يوې نه زياتې ښځې پاتې شي، دوی ټولې په همغه ټاکلې برخه $(\frac{۱}{۴})$ يا $(\frac{۱}{۸})$ کې سره شريکې دي.

۲- لور:

لور درې حالته لري:

الف: که له مړي څخه يوه لور پاتې شي د متروکې نيمايي $(\frac{۱}{۲})$ برخه په ميراث وړي.

ب: دوو يا زياتو لوڼو ته د متروکې دوه ثلثه $(\frac{۲}{۳})$ ورکول کيږي.

ج: که چېرې له مړي څخه زامن او لوڼې دواړه پاتې شي، نو بيا لوڼې عصبه ګرځي او يو ورور د دوو خويندو اندازه اخلي. دمثال په توګه: که يو هلك او يوه نجلۍ پاتې شي د متروکې $(\frac{۲}{۳})$ د هلك او $(\frac{۱}{۳})$ د نجلۍ حق کيږي.

فعاليت: پورتني حالات عملاً په ټولګي کې تمثيل کړئ.

۳- د زوی لور:

که له مړي څخه زوی اویا دوه لوڼې پاتې وي، نو د زوی لور له میراث څخه محرومیږي او په نورو صورتونو کې مېراث ورکول کیږي چې تفصیل یې د میراث په کتابونو کې ذکر دی.

۴- سکه خویندې (هغه چې د پلاراو موردواړو څخه وي):

سکه خویندې پنځه احواله لري:

الف: یوې ته نیمایي ورکول کیږي.

ب: دوه یا زیاتو ته ثلثان $(\frac{۲}{۳})$ورکول کیږي.

ج: که سکه ورور ور سره وي عصبه کیږي او ورور د دوو خویندو برابره برخه اخلي.

د: که چېرې د مړي د زوي لور ور سره پاتې وي، دوی عصبه گرځي.

هـ: که چېرې د مړي پلار پاتې شوی وي د خور حق ساقطیږي.

۵- د پلار له خوا خویندې:

علاتي خویندې د اعیاني وروڼو او خویندو د نه شتون په صورت کې د اعیاني خویندو په ډول دي، خو په ځینو مواردو کې فرق لري چې د میراث په کتابونو کې په تفصیل سره بیان شوي.

٦- مور:

مور درې احواله لري:

الف: مور هغه وخت سدس $(\frac{۱}{٦})$ اخلي چې د مړي زوی یا لمسی موجود وي که څه هم ترې ښکته وي اویا دا چې دوې یازیاتې خویندې یا وروڼه له هر حیثه چې وي موجود وي.

ب: د ټول مال ثلث $(\frac{۱}{۳})$ هغه وخت اخلي چې له پورته ذکر شوو اشخاصو څخه یو هم موجود نه وي.

ج: د پاتې مال ثلث $(\frac{۱}{۳})$ هغه وخت اخلي چې یو له زوجینو ورسره وي او دا یوازې دا لاندې دوه صورتونه لري چې په دې ډول دي:

۱- مثال: چې ښځه مړه شي، میړه، پلار او مور ورڅخه پاته شي، د ټـول مـا ل نیمـایي دمیړه، د پاته مال دریمه برخه دمور او دوه دریمې یي په عصوبت دپلار کیږي.
اصل مسأله له: ۲ ضرب ۳ = ۶ درې برخې (نیمې د هغو) د میړه لپاره اوله نیم څخه پاته مور ته ثلث یعنې یوه برخه اودپلار لپاره دوه برخې دي.

ښځه ۳ ضرب ۲=۶

مړی

میړه	مور	پلار
۳	۱	۲

۲- مثال: چې مېړه مړ شي، ښځه، پلار او مور ورڅخه پاته شي، ښـځې تـه د ټـول مـا ل څلورمه، مور ته دپاتې مال دریمه او نور په عصوبت دپلار کیږي.

میړه ۴

مړی

ښځه	پلار	مور
۱	۲	۱

په پورته دواړو صورتونو کې مور یو د زوجینو له فرض نه وروسته د پـاتې مـا ل دریمـه برخه اخلي.
۷- جده (نیا): صحیح جده[1] $(\frac{1}{6})$ برخه میـراث وړي. د مـور پـه شـتون ټـولې جدې ساقطیږي او د پلار په شتون یوازې د پلار له خوا نیا له میراث څخه محرومیږي.
د جدو نور احوال د میراث په کتابونو کې موندل کیږي.

---

۱ ـ صحیح جده هغې انی ته ویل کیږي چې مړي ته په نسبت کې یې فاسد جد راغلی وي. لکه د پلار مور، یا د پلار د پلار مور یا د مور د مور مور ، او مور د پلار مور صحیح جده نه ده هغې ته رحمي یا فاسده جده ویل کیږي.

۸- اخيافي خور:

د اخيافي خور حالات د اخيافي ورور په حالاتو کې ذکر شوي دي.

پوښتنې

۱- د لور احوال بيان کړئ.

۲- زوجه څو حالته لري واضح يې کړئ.

۳- اعياني خويندې څو احواله لري بيان يې کړئ.

٤- مور څو احواله لري واضح يې کړئ.

۵- اياجدات هر وخت د ميراث حق لرونکې وي او که څنګه؟

عصبات

د عصباتو د میراث قاعده

له مړي څخه د عصباتو د میراث استحقاق هغه ته د درجې د نږدېوالي او لېرې والي پر اساس ټاکل کیږي. هر څوک چې په درجه کې مړي ته نږدې وي لومړی حق د هغه دی او بیا ورپسې نږدې چې ترتیب یې پدې ډول دی:

۱- د مړي فرع یعنې زامن که څه هم ترې را ښکته وي.

۲- د مړي اصل یعنې پلار که څه هم ترې پورته وي.

۳- د مړي د پلار جزء یعنې ورونه که څه هم ترې کښته وي.

۴- دمړي د نیکه جزء یعنې کاکا او زامن یې که څه هم ترې کښته وي.

که له مړي څخه داسې عصبه پاتې شي چې په مرتبه او درجه کې سره برابر وي. بیا د قرابت(نږدې والي او خپلوۍ) قوت اعتبار لري. یعنې چې له دوو خواو له مړي سره قرابت ولري، هغه مقدم دی، له هغه نه چې له یوه پلوه قرابت ولري، لکه ورونه چې مړي ته په درجه او مرتبه کې یو برابر دي. مګر په قوت او قرابت کې سره توپیر لري. مثلاً ځینې اعیاني وي او ځینې علاتي وي.

علاتي ورونه د اعیاني ورونو د موجودیت په صورت کې لـه میراث څخه محروم دي، ځکه اعیاني قرابت له علاتي نه قوي دی. حتی که اعیاني خور د مړي د لور په سبب عصبه شوي وي، هم د علاتي ورونو د میراث مانع ګرځي، ځکه چې قرابت یې له علاتي ورور څخه قوي دی.

فعالیت

د عصباتو ترتیب په ژوندي مثال سره روښانه کړئ.

حجب

حجب په لغت کې منع ته وایي او په اصطلاح کې حجب دې ته وایې چې یو معین شخص د بل معین شخص د موجودیت له کبله له ټول او یا یوې برخې میراث څخه محروم شي.

حجب په دوه ډوله دی:

۱- دنقصان حجب.

۲- د حرمان حجب.

د نقصان حجب: دې ته وايي چې يو څوك د بل چا د موجوديت له کبله په جز يې توگه له ميراث څخه محروم شي.

دحرمان حجب: دې ته وايي چې يو انسان د بل انسان د موجوديت له کبله په بشپړه توگه له ميراث څخه محروم شي.

د حرمان د حجب په نسبت ورثه دوې ډلې دي. يوه ډله يې هيڅ حجب حرمان نه قبلوي او دا ډله دغه شپږ کسان دي لکه:

۱- زوی

۲- پلار

۳- ميره

۴- لور

۵- مور

۶- ښځه

له دې پرته نور وارثان په يوه حالت کې مستحق او په بل حالت کې محروم گڼل کيږي.

فعاليت

داسې درې ډلې وارثان ذکر کړئ چې ځينې وخت په کلي توگه له ميراث نه محروميږي

پوښتني

۱ د عصباتو ترمنځ د ميراث د استحقاق قانون روښانه کړئ.

۲- حجب تعريف او په څو ډوله دی ؟

۳- د حرمان حجب کوم حجب ته وايي ؟

٤- هغه کومه ډله اشخاص دي چې هيڅ وخت له ميراث څخه نه محروميږي؟

د سهمونو (برخو) مخرجونه

د برخو د خاوندانو په بحث کې یادونه و شوه چې ټولې ذکر شوې برخې د خدای ﷻ په کتاب کې شپږ دي چې بیا په دوو ډولونو ویشل شوي دي. یو ډول نصف، ربع او ثمن دی. دوهم ډول ثلثان، ثلث او سدس دی.

څرنګه چې ذکر شوې برخې ټولې یو کسري عدد جوړوي، که هره یوه ځانته موجوده شي، نو د برخو مخرجونه د هغه کسر مخرج دی. د نصف مخرج دوه، د ربع مخرج څلور، د ثمن مخرج اته، د ثلثان او ثلث مخرج درې او د سدس مخرج شپږ دی.

که په مسأله کې د یوې نوعې له سهمونو څخه دوې یا درې برخې موجودې شي، نو هر عدد چې د جزء لپاره مخرج وي هغه عدد د هغه جزء د ضعف (دوه چنده) او د کمزوري لپاره هم مخرج وي.

د مثال په ډول په لومړي ډول کې چې نصف، ربع او ثمن دی. ثمن د ربعې جزء دی. کوم عدد چې د ثمن لپاره مخرج وي یعنې (۸) نو د اته عدد د ثمن د ضعف $(\frac{1}{4})$ او د ضعف ضعف $(\frac{1}{2})$ لپاره هم مخرج دی.

همدارنګه په دوهم ډول کې د سدس مخرج (۶) دی نو همدا عدد د ثلث او ثلثان لپاره هم مخرج دی. که د لومړۍ نوعې نصف د دوهمې ټولې نوعې او یا یوې برخې سره په مسأله کې راشي نو مخرج یې شپږ دی (مسأله له شپږو) نه کیږي.

لکه: ښځه مړه شوه مېړه، مور او مورنی ورور ورځخه پاتې شول.

	٦	
مېړه	مور	مورنی ورور
نیمایي	دریمه	شپږمه
(۳)	(۲)	(۱)

د زوج لپاره نصف، د ام لپاره ثلث او د اخ لأم لپاره سدس دی چې اصل (مسأله له شپږو) نه کیږي.

که د لومړۍ نوعې څخه ربعه د ټولې دوهمې او یا یې له څینو برخوو سره راشي د مسألې مخرج (۱۲) کیږي لکه په دې مسأله کې: سړی مړ شو ښځه، پلارنی او سکنی خویندې ورڅخه پاتې شوې.

۱۲

مړی		
ښځه	پلارنی خویندې	سکنی خویندې
ربع	سدس	ثلثین
(۳)	(۲)	(۸)

که د اولې نوعې ثمن له ټولې دوهمې نوعې او یا یې له څینو برخو سره په مسأله کې راشي د مسألې مخرج له (۲۴) څخه کیږي لکه په دې مسأله کې: شخص مړ شو ښځه، مور، دوه لونې او تره ورڅخه پاتې شول.

۲۴

مړی			
ښځه	مور	دوه لونې	تره
ثمن	سدس	ثلثان	عصبه
(۳)	(۴)	(۱۶)	(۱)

له ذکر شوي بیان څخه څرګندیږي چې د میراث د مسألې مخرج به له لاندې مخرجونو څخه بهرنه وي.

(۲-۳-۶-٤-۸-۱۲-۲٤) نو د میراث د مسألو لپاره مخرجونه (۷) اووه تعین شوي او سهمونه شپږ دي.

پوښتنې

۱- د ذوی الفروضو ټولې تعین شوې برخې څو دي؟

۲- نصف له لومړۍ نوعې څخه چې له ټولې دوهمې نوعې یا څینو برخو سره ګډ شي مسأله د څو نه کیږي؟

۳- ربع چې په مسأله کې له ثلث او سدس سره یو ځای شي مسأله د څو نه کیږي؟

٤- ثمن چې له دوهمې نوعې سره یو ځای شي د مثال په راوړلو سره مسأله توضیح کړئ.

۵- د میراث د مسألو لپاره ټول مخرجونه څو دي؟

اوه دېرشم لوست

عول

عول په لغت کې میلان او ظلم ته وايي چې د غلبې په معنی هم استعمالیږي. د میراث په اصطلاح کې عول دې ته وايي چې د سهمونو اندازه د مخرج په پرتله زیاته شي یعنې کله چې د مسألې مخرج معلوم او د وارثانو سهمونه ټول سره جمع شي د سهمونو مجموعه د مسألې له مخرج نه تجاوز وکړي، نو دې حالت ته په میراث کې عول وايي.

د لومړي ځل لپاره حضرت عمرﷺ پر عول باندې حکم کړی دی، ځکه د ده په زمانه کې داسې مسأله پېښه شوې وه. لکه: ښځه مړه شوه مېړه، مور او پلارنۍ خور ورڅخه پاتې شول.

اصل مسأله ۶ عول یې ۸ ته

مړی

مېړه	مور	پلارنۍ خور
نصف	ثلث	نصف
۳	۲	۳

په پورته مسأله کې نصف له لومړي نوعې څخه د دوهمې نوعې له ثلث سره ګډ شوی، نو ځکه مسأله له شپږوڅخه شروع کیږي. د شپږو نصف چې (۳) دی د زوج لپاره دی او ثلث یې دوه دی چې د مور لپاره دی، نصف یې (۳) دی چې د اخت لاب لپاره دی او د ټولو مجموعه ۳+۲+۳=۸ کیږي یعنې د سهمونو مجموعه اته او د مسألې مخرج شپږ دی نوځکه مسأله عول کوي له شپږو نه اتو ته چې د مړي متروکه به اته برخې شي او په پورته ډول به سهام هر وارث ته ورکړی شي.

حضرت عمرﷺ له نورو صحابه وو کرامو سره چې حضرت عثمانﷺ، حضرت علیﷺ حضرت ابن عباسﷺ او حضرت ابن مسعودﷺ له هغې جملې څخه وو مشوره وکړه. حضرت ابن عباسﷺ عول ته اشاره وکړه او نور و ټولو یې تائید وکړ او هیچا مخالفت و نه کړ. هماغه و چې د مړي متروکه په اتو حصو په پورتني ترتیب و ویشل شوه. نو ځکه یې مشروعیت ثابت دی او د هغه مطابق په عولیه مسألو کې اجراء کیږي.

فعالیت

ښاغلی ښوونکی دې د زده کوونکو په مرسته دا لاندې مسألې وڅېړي چې عول کوي او که نه او هم دې مخرج ورته وټاکې.

۱ – سړی مړ شو یوه ښځه، څلور لوڼه، پلار او مور ورڅخه پاتې شول.

۲ – ښځه مړه شوه مېړه، دوه لوڼې، پلار او مور ترې پاتې شول.

۳ – ښځه مړه شوه یوه خور، مېړه، پلار او مور تري پاتي شول.

٤ – سړی مړ شو، دوه ښځې، دوه لوڼې، مور او پلار تري پاتي شول.

پوښتنې

۱ - عول تعریف کړئ.

۲ – د لومړي ځل لپاره عول د چا په زمانه کې رامنځ ته شو؟

۳ – داسې یوه مسأله جوړه کړئ چې د دولسو نه یې دیارلسو ته عول کړی وي.

د عددونو ترمنځ تماثل، تداخل، توافق او تباین پېژندل

په ځینو مسایلو کې داسې پېښیږي چې په یوې یا څو ډلو باندې برخې پوره نه تقسیمیږي بلکې کسري وي. د دې لپاره چې هر چا ته پوره پوره برخې ورسیږي او کسر پیدا نه شي نو تصحیح ته ضرورت محسوسیږي او تصحیح د عددونو پر تماثل، تداخل، توافق او تباین باندې بناء کیږي، نوځکه له تصحیح نه ړومبی د دوی پیژندل ضرور دي.

تماثل: د هغو دوو یا زیاتو عددونو ترمنځ نسبت ته ویل کیږي چې هغه عددونه سره مساوي وي، لکه پنځه پنځه یا درې درې او داسې نور.

تداخل: د اعدادو ترمنځ داسې نسبت ته وایې چې یو په بل کې داخل وي لکه ۲ او ۴، ۳ او ۶ او داسې نور، داسې هم ویلای شو: هغه عددونه چې وړوکی یې په لوی پوره تقسیم شي، لکه: ۷ او ۲۱ او نور تداخل بلل کیږي.

توافق: د عددونو ترمنځ داسې نسبت ته وایې چې که یو عدد بل عدد ته متوجه کړی شي هغه نه محوه کوي لیکن دریم عدد هغه دواړه محوه کوي لکه: ۸ او ۲۰. اته چې شلو ته متوجه شي په دوه کرته ۱۶ جدا کیږي او څلور باقي پاتې کیږي خو څلور چې شلو ته متوجه کړو په پنځه کرته او چې اتو ته یې متوجه کړو په دوه کرته یې تماموي. نو اته او شل په څلورو(بالربع) توافق لري، ځکه هغه عدد چې دا دواړه محوه کوي (۴) دی.

تباین: د دوو عددونو ترمنځ هغه نسبت ته وایې چې یو بل نه محوه کوي او دریم عدد یې هم نه شي محوه کولی، لکه: ۹ او ۲۰ چې د دوی ترمنځ تباین موجود دی.

فعالیت

د لاندې عددونو تر منځ نسبت ذکر کړئ.

[۲۰، ۵ / ۹، ۱۱ / ۲۶، ۸ / ۷، ۷]

د عددونو تر منځ د توافق او تباین د پیژندلو طریقه:

له لوی عدد څخه وړوکی تفریق کیږي، تر څو مفروق منه لـه مفـروق عـدد څخه پـاتې شي، له هغه وروسته کم عدد له ډیر عدد څخه تفریـق کیـږي، همـدا عملیـه پـه همـدې شکل ادامه پیدا کوي، تر څو دواړه عدده سره یو شي.

که د دوی اتفاق په یوه و، د دوی تر منځ تباین دی، که په دوو متفق شول نو پـه نـصف توافق دی، که په دروو متفق شول، نو توافق یې په ثلث دی او که په څلورو متفق شول، توافق یې په ربع دی، همداسې تر اخره ادامه پیدا کوي.

پوښتنې

۱. د تماثل تعریف او مثال بیان کړئ.
۲. د تداخل تعریف له مثاله سره ولیکئ.
۳. توافق سره له مثاله واضح کړئ.
٤. د تباین تعریف د یو مثال په ترڅ کې ولیکئ.
۵. د اعدادو تر منځ د توافق او تباین د پیژندلو طریقه و وایاست.

نهه دیرشم لوست

تصحيح

تصحيح له صحت څخه اخيستل شوي چې صحت روغوالي ته وايي. د مرض او ناروغی ضد ده او د ميراث د علم په اصطلاح کې تصحيح عبارت ده له ووړوکي عدد نه د برخو اخيستل په داسې شان سره چې د مستحقينو په برخو کې کسر واقع نه شي.

د مسايلو تصحيح په اصل کې د رياضي د علم برخه ده او د ميراث په علم کې د اړتيا له کبله په تفصيل سره راغلي چې هغه په دې لنډ بحث کې نه ځايېږي، خو د بېلګې په ډول دوه مثاله راوړو:

لومړی مثال: که د هرې ډلې برخې د هغې ډلې پر وارثانو باندې پوره تقسيم شي او هېڅ کسر پکې رانه شي، نو اصل مسأله په خپله تصحيح ده او کوم ضرب ته ضرورت نه لري لکه: چې شخص وفات شي، پلار، مور او دوه لوڼه ورڅخه پاته شي، د مور به شپږمه، د لوڼو به دوه ثلثه او باقي به په عصوبت د پلار کېږي.

مسأله ۶

مړی

پلار	مور	دوه لوڼې
۱	۱	۴

دويم مثال: کله چې د برخو په ويش کې په يوه برخه کسر واقع شي او دسهامو او د رؤوسو تر منځ به توافق موجود وي، نو د رؤوسو وفق د مسألې په اصل کې ضربوو، دضرب حاصل د مسألې تصحيح جوړيږي. او د هرچا سهم چې په مضروب کې ضرب شي حاصل به د تصحيح څخه د هغوی برخه ده. لکه: شخص مړ شو پلار، مور او لس لوڼې ورڅخه پاتې شوي.

اصل مسأله۶ ضرب۵= ۳۰ تصحيح ۳۰ده

مړی

پلار	مور	لس لوڼې
۱ضرب۵=۵	۱ضرب۵=۵	۴ضرب۵= ۲۰

څلور په لسو پوره نه تقسیمیږي او نسبت د څلورو او لسو ترمنځ موافقت بالنصف دی، نو د لسو نیمايي چې پنځه دي باید په اصل مسأله کې چې شپږ دي ضرب کړو، د ضرب حاصل يې (۳۰) کیږي چې همدغه د مسألې تصحیح ده.

فعالیت

لاندې مسایل دې پداسې ډول حل شي چې د هیڅ وراث برخه کسر ونلري:

۱ – سړی مړ شو دوه ښځې، شپږ لوڼې، درې خامن، پلار او یا مور ترې پاتې شول.

۲ – ښځه مړه شوه، میړه، درې خویندې او یو لمسی يې وارثان دي.

۳ – ښځه مړه شوه دوه مورنې ورونړه، پلار، مور او خاوند يې وارثان دي.

پوښتنې

۱- د تصحیح لغوي او اصطلاحي معنی بیان کړئ.

۲-که د هرې طایفې برخې په وارثانو پوره تقسیم شي د تصحیح صورت څرنګه دی واضح يې کړئ؟

۳- که د یوې ډلې وارثانو د برخو ویشل کسري شي، د برخو او وارثانو د شمېر تر منځ موافقت وي، د مسألې تصحیح به په څه ډول وشي ؟ د یو مثال په ترڅ کې يې واضح کړئ.

٤- یوه داسې مسأله له خپل فکر څخه حل کړئ چې په هیڅ طائفه کسر نه وي راغلی.

څلوېښتم لوست

د وارثانو تر منځ د متروکې د تقسیم طریقه

کله چې د مړي متروکه د مړي په وارثانو تقسیموو، نو لومړی باید متروکه په نقودو(افغانیو) واړول شي، له دې وروسته به د وارثانو لپاره د مسألې تصحیح وشي، بیا د مسألې د تصحیح او متروکې تر منځ نسبت وکتل شي. که چېرې د متروکې او تصحیح ترمنځ نسبت تباین و، نو کوم سهم چې د هر وارث لپاره د تصحیح له مسألې نه رسیږي، هغه به په ټوله متروکه کې ضربوو او د ضرب حاصل به پر تصحیح د مسألې باندې تقسیموو.

د مثال په توګه: یو تن مړ شي، پلار، مور او دوه لوڼې تري وارثان پاته شي اوترکه (۷)دیناره وي، د تقسیم عملیه په لاندې توګه صورت مومي.

مسأله۶

مړی		
پلار	مور	دوه لوڼې
۱	۱	۴

دلته اصل مسأله (۶) او متروکه (۷) دیناره ده چې پر (۶) پوره نه تقسیمیږي او نسبت د ۶ او ۷ ترمنځ تباین دی، نو د پلار لپاره له اصل مسألې نه یوه برخه ده. یو به په (۷) کې ضرب کړو او حاصل ضرب (۷) به د مسألې پر تصحیح (۶) تقسیم کړو، حاصل تقسیم چې $(1\frac{1}{6})$ کیږي د پلار برخه شوه.

همدا شان د مور حق $(1\frac{1}{6})$دیناره کیږي.

د لور برخه د مسألې څخه دوه ده، کله چې په متروکه کې ضرب شي ۱۴کیږي، که په شپږو تقسیم شي دوه صحیح یو پر درې دیناره هرې یوې لور ته رسیږي.

فورمول

$$\frac{\text{ترکه} \times \text{سهم هر وارث}}{\text{تصحیح مساله}}$$

او که د مسألې د تصحیح او متروکې ترمنځ نسبت توافق وي، نو باید د هر وارث برخه د متروکې په وفق کې ضرب او د تصحیح پر وفق باندې تقسیم شي، حا صل تقسیم د هر وارث برخه تشکیلوي.

فورمول:

$$\frac{\text{وفق ترکه} \times \text{سهم هر وارث}}{\text{وفق تصحیح}}$$

مثلا: که په پخوانی مسأله کې متروکه (۸) دیناره وه.

مسأله ۶

مړی

پلار	مور	دوه لوڼې
شپږمه	شپږمه	ثلثان
۱	۱	۴

دلته گورو چې د (۶) او (۸) ترمنځ موافقت بالنصف دی، نو د هر وارث سهم باید د متروکې په نیمایي کې ضرب شي او بیا حاصل ضرب د تصحیح په نیمایي تقسیم شي.
د پلار لپاره له اصل مسئلې نه یو او نیمایي د متروکې (۴) دي. ۱×۴=۴ کیږي، کله چې د مسئلې پر نیمایي (۳) تقسیم شي ۱,۳۳ کیږي. همدارنگه د مور برخه ۱,۳۳ دیناره ده. د یوې لور برخه چې له مسئلې نه دوې برخې ده، هم د متروکې په نیمایي (۴) کې ضربیږي ۲×۴=۸ کیږي چې کله د تصحیح پر نیمایي (۳) باندې تقسیم شي خارج قسمت ۲,۶۶ کیږي چې د هرې لور برخه تشکیلوي.

فعالیت

یو لک او شل زره افغانی پر لاندې وارثانو وویشی.
پر میړه ، درې خامنو، څلورو لوڼو، پلار او مور.

يوڅلوېښتم لوست

تخارج

تخارج له خروج څخه اخيستل شوی دی او د ميراث د علم په اصطلاح کې تخارج د وارثانو ترمنځ هغه سوله ده چې کوم وارث د وارثانو له ډلې څخه د يو معين شي په اخيستلو سره ځان له منځه وباسي او خپله برخه نورو وارثانوته پرېږدي، دا کار روا دی په دې شرط چې ټول وارثان ورباندې راضي شي، نو که کوم وارث په يوه شي له متروکې څخه له نورو وارثانو سره سوله وکړي د هغه وارث برخه به د تصحيح د مسألې نه طرح او باقي متروکه به په پاتې سهامو تقسيم شي، لکه چې ميړه د متروکې له ما ل څخه په يوه شي سوله وکړي لکه په دې مسأله کې: ښځه مړه شوه مېړه، مور او تره ترې پاتې شول.

د مسألی اصل له ميړه سره ۶

مړی

ميړه	مور	تره
نصف	ثلث	عصبه
۳	۲	۱

کله چې زوج په يو شي سره سوله وکړي، نو له متروکې څخه هغه شی غورځول کېږي او باقي متروکه په پاتې سهامو چې د مور برخه (۲) او د تره برخه (يوه) ټولې درې برخې وي تقسيمېږي، دوه برخې د مور او يوه برخه د تره کېږي. او يا په دې مسأله کې:

مسأله ۸ ضرب ۴= ۳۲

مړي

ښځه	۴زامن
ثمن (اتمه)	عصبه
۱ ضرب ۴=۴	۷ ضرب ۴= ۲۸

که یو زوی پر یوه شي سوله وکړي او له منځه ووځي، نو د یوه زوی برخه (۷) ده او کله چې (۷) له (۳۲) نه کم شي (۲۵) پاتې کیږي، نوځلور برخې(۲۱) برخې درې زامنو تـه چې د هر یو زوی لپاره (۷) رسیږي ورکول کیږي.

پوښتنې

۱. متروکه پر وارثانو باندې څرنګه وېشل کیږي؟ طریقه یې واضح کړئ.
۲. که یو سړی مړ شي او متروکه (۲٤) افغانۍ وي د هر وارث برخه څو کیږي؟
۳. تخارج تعریف کړئ
٤. که یوه ښځه مړه شي او له دې څخه میړه، موراو تره پاته شي او میړه سره په یو شي جوړه راشي، له خپلې برخې تېر شي، نوره متروکه به څنګه ویشل کیږي؟

رد

رد په لغت کې رجوع او بېرته ګرځولو ته وايي او په اصطلاح کې د عصبه و د نشتوالي په صورت کې ذوي الفروضو ته د متروکې پاتې برخه د هغوی د برخو په اندازه، ورکول دي.

د عول په عکس په رد سره د ذوی الفروضو برخې زیاتیږي او اصل مسأله کمیږي، خو په عول کې اصل مسأله زیاتیږي او د ذوی الفروضو برخې کمیږي.

رد زوج او زوجې ته نه ورګرځي

لومړی مثال: څوک مړ شو او دوې لوڼې ورځخه پاتې شوې.

اصل مسأله له ۳ څخه ده خو ۲ ته ردیږي

مړی ———————

دوه لوڼه

یعني ټول مال به په دوو لوڼو ویشل کیږي.

دویم مثال: ښځه مړه شوه مېړه او درې لوڼه ورځخه پاتې شوې.

مساله د۱۲څخه ده خو رد به یې ٤ ته کیږي

مړی ———————

مېړه	۳درې لوڼې
ربع	ثلثان
۳	۸

۳+۸=۱۱ یوه برخه زیاتیږي، هغه بېرته یوازې لوڼو ته ورګرځي، چې د لوڼو برخه (۹)کیږي او د هرې لور(۳) برخې رسیږي، کله چې د اختصار عملیه تر سره شي، نو مسأله (۴) رد کیږي.

حمل

د مړي د نورو وارثانو په اړه د متروکې ټول مسایل پخوا ذکر شول خو که چیرې د وارثانو په ډله کې د مور په ګیډه کې حمل هم شامل وي، نو د مړي متروکه به په وارثانو تقسیم او د حمل برخه به موقوفه پاتې شي.

د حمل لپاره د برخې په موقوف پرېښودو کې علماء ډېر اختلاف لري خو په دې خبره فتوی ده چې په یو زوی یا یوه لورکې چې د هر یوه برخه ډېره وي، هغه به موقوفه پاتې کیږي او کله چې ماشوم پیدا شي، که د ټول موقوفه مال مستحق وي هغه به ورکړې او که د ټول موقوفه مال مستحق نه وي خپله ټاکلې، حصه به ورکړل شي او زیاته اندازه چې د هر وارث د برخې نه موقوفه پرېښودل شوې وي هغه وارث ته دې ورکړ شي.

پوښتنې

١- لاندې مسائل حل کړئ:

- د مړي نه درې خویندې او مور پاتې دي.
- د سړي د مرگ نه وروسته څلور لوڼې او ښځه پاتې دي.
- د مړي نه یوه لور، مور او ښځه پاتې دي.

٢- د رد معنی څرگنده کړئ.

٣- رد کومو ذوی الفروضو ته نه ورکول کیږي؟

٤- که چېرې د مړي په وارثانو کې د مور په گېډه ماشوم وي څه به ورسره کیږي ؟

٥- حمل ته به څومره برخه پرېښودل کیږي؟

٦- کله چې ماشوم وزیږېده د ده د برخې سره به څه کیږي؟

جهاد

د اسلام ټول قوانین ددې لپاره دي چې انسان په مادي او معنوي اړخونو کې پرمختګ وکړي او کمال ته ورسیږي، نو که د وګړي او ټولنې ایمان، استقلال، ابرو او عزت د تیري او ګواښ لاندې راځي، په وړاندې یې ستونزې او موانع رامنځ ته کیږي، د اسلام مبارك دین ددې موانعو د لرې کولو لپاره د ځانګړو احکامو په رعایت سره جهاد لازم کړی چې دمضمون پدې برخه کې به د جهاد تعریف او احکام ولولو، او له حکمتونو سره به یې اشنا شو.

د جهاد تعریف

جهاد په لغت کې د جَهد له کلمې څخه اخېستل شوی چې د خپل قدرت او توان څخه نهایي کار اخېستلو ته وایي.

په اصطلاح کې: د خدای (جل جلاله) په لار کې په ځان، مال، ژبه او داسې نورو باندې مبارزه او کوښښ جهاد بلل کیږي.[1]

د جهاد حکم

جهاد فرض کفایي دی، نو هرکله چې د ضرورت په وخت کې د خلکو یوه ډله جهاد کوي، له نورو څخه فرضیت ساقطیږي. خو که چیرې دښمن تیری وکړ او له اسلامي ټاټوبي او مسلمانانو څخه د دفاع او کافرو ته د ماتې ورکولو په خاطر ټولو مسلمانانو ته ضرورت و، بیا فرض عین ګرځي.

د جهاد د رواوالي دلیل

۱- قرآن: الله (جل جلاله) فرمایي: ﴿قَاتِلُواْ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَلاَ بِالْيَوْمِ الآخِـرِ﴾ [التوبـة: ۲۹]

ژباړه: جګړه وکړئ له هغو کسانو سره چې په الله تعالی او د اخرت په ورځ ایمان نه لري.

۲- سنت: رسول الله (صلی الله علیه وسلم) فرمایي: «الجهاد ماض إلى يوم القيامة» جهاد د قیامت تر ورځې پورې دوام لري.

۳- اجماع: ټول امت له پخوا څخه تر دې دمه د جهاد په فرضیت باندې د شرایطو د پوره کېدو په صورت کې اتفاق کړی.

---

۱ - بدائع الصنائع

د جهاد تاریخي پس منظر:

رسول الله (ﷺ) په مکي دوران کې په هیڅ ډول پر عملي مقابلې لاس پورې نکړ، بلکې دیارلس کاله یې په صبر او زغم دین ته خلک راوبلل، په ژبنی بلنې او تمثیل سره یې اسلام د خلکو په زړونو کې ورځای کړ، په دې دور کې رسول الله (ﷺ) بدې په نېکی او کنځلې په خندا ځوابولې، د کفارو د ضرر رسونې او ځورونې مقاومت یې په سوله ییزه توګه کاوه. مسلمانان به دده د مبارکو سترګو لاندې ځورېدل اووژل کېدل، خو رسول الله(ﷺ) به دوی ته داسې لارښوونه کوله: "له جنګ نه لاس واخلئ او لمونځ ته مخه کړئ". په دې هم د کفارو زړه نه سړېده، بغض او کینه کې یې لږوالی نه راته، بالآخره مسلمانان مجبور شول چې خپل کور او ځای پرېږدي او هجرت وکړي، حتی داسې ورځ هم راغله چې مشرکانو د مسلمانانو مال، ملکیت، ځمکې او فصلونه په خپل منځ کې وویشل، بیا هم رسول الله (ﷺ) د کوم شکایت غږ پورته نکړ، د دوی هر ډول سپکاوی یې وزغمه، ترڅو چې الله تعالی د خپلې تشریع مطابق- چې په نړۍ کې به د ظالم لاس نیوی په زور سره کیږي- خپل پېغمبر ته د جهاد کولو فرمان صادر کړ.

د جګړې اجازه

وروسته له دې چې مسلمانان په مدینه منوره کې ځای پرځای شول، په دویم هجري کال کې ورته د دفاع اجازه ورکړل شوه، لومړنی آیت چې په دې هکله نازل شوی په ډېره خوږه لهجه د جهاد د روا والي علت او حکمتونه بیانوي، فرمایي:

﴿إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ۞ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ۞ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ۞ الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ [الحج: ۳۸ – ۴۱]

ژباړه: (بېشکه الله (ﷻ) له مؤمنانو څخه دفاع کوي. پاک پروردګار هیڅ خیانت کار کافر نه خوښوي، هغوی ته د جنګ کولو اجازه ورکړل شوه چې نور ورته د جنګ لپاره راغلل ترڅو و جنګیږي، خدای (ﷻ) د دوی په مرسته قادر او بس دی، دوی د خپل ښار او وطن څخه برناحقه په داسې حال کې ایستل شوي چې هیڅ جرم یې پرته له دې

چې ویل یې زمونږ پروردګار الله (ﷻ) دی نه درلود. که چېرې خدای (ﷻ) یو پر بل دفع نکړي، ضرور به د راهبانو عبادتخونې، د عیسویانو کلیساوې، د یهودو معبدونه او هغه جوماتونه چې د خدای (ﷻ) نوم پکې ډېر یادیږي وران شي، بېشکه الله (ﷻ) د هغه چا سره چې دده (د دین) ملګری دی، ملګرتیا کوي، بېشکه خدای (ﷻ) د ډېر قدرت خاوند او غالب دی. هغه کسان چې په ځمکه کې مو ورته قدرت (واک) ورکړ، لمونځونه دروي، زکاتونه ورکوي، نېکی ته بلنه کوي، د بدی نه منع کوي او د ټولو چارو پای الله (ﷻ) لره دی.

فعالیت

ځیني وایي: که چېرې د اسلام دین د رحمت دین وي، ولې د جنګ دستور ورکوي؟ جنګ خو بد شی دی، د هغه څه په رڼا کې چې تاسې ولوستل ځواب ورکړئ.

پوښتنې

۱- جهاد لغتاً او اصطلاحاً څه معنا لري؟

۲- د جهاد حکم بیان کړئ؟

۳- د جهاد د رو اوالي دلیل ووایاست.

۴- د جهاد د تاریخي پس منظر په هکله لنډ معلومات ورکړئ.

کورنۍ دنده

د جهاد د رواوالي د حکمت په هکله لنډه مقاله ولیکئ.

څلور څلوېښتم لوست

د جهاد لاسته راوړني

د جهاد تعریف، حکمت او پس منظر مو چې د اسلام ستر لارښود (ﷺ) وربانـدې مـامور شـوی ولوسـتل، اوس ښـايي چې د جهـاد مـوخې او د اسـلام پـه پيـل کې د جنګ د څرنګوالي په هکله هم څه ناڅه معلومات ترلاسه کړو.

د مسلمانانو د جهاد پايلې:

د تيرو دوو ايتونو په دوام کې الله تعالی فرمايي: ﴿الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ [الحج: ٤١] **ژباړه:** دا هغه کسان دي چې مونږ دوی ته په زمکه کې قدرت ورکړ نو لمونځ بـه دروي، زکـات به ورکوي، په ښو چارو به امر کوي او له بديو به منع کوي او د ټولو چارو پای د الله په لاس کې دی.

پورتنی ايت مونږ ته راښيي چې مسلمانان قدرت ته ورسيږي نو لاندې کارونه به تـر سـره کوي:

الف: د الله ﷻ عبادت به کوي. ځکه لمونځ د دين ستنه ده او لـه الله ﷻ سـره د وصـل صحيح رمز دی.

ب: يو له بل سره مرسته کوي. ځکه زکات د اسلام پل دی او انسانان يو له بـل سـره يـو ځای کوي.

ج: امر بالمعروف نهی عن المنکر کوي. يعني ځان په دې باندې متعهد کوي چې نيکـي به خپروي او له بديو سره به مبارزه کوي.

د پيغمبر اکرم (ﷺ)جهاد

په اسلام کې جنګ د مقدساتو د دفاع، د ظلم د ريښو وچولـو او پـرې کولـو پـه خـاطر کيږي، د جنګ ميدان، د وژلو ميدان دی، خو بيا هم د اسلام د ځـانګړو لارښـوونو پـه رڼا کې چې په دې هکله يې کړې، کېدای شي د مړينو مخنيوی وشي. په صدر اسـلام کې جنګونه په داسې معقوله توګه منظم شوي وو چې ډېره کمه وينه پکې توی شـوې او لږ ځاني تلفات يې لرل، نو د دواړو طرفونو (کافرو او مـسلمانانو) د مـړو شـمېر پـه ټولـو غزواتو کې چې د دويم هجري کال څخه پيل او تر نهم کال پورې وغزېدې د ۱۰۱۸ تنو

ښخه ډېر نشو، چې ۲۵۹ تنه مسلمانان او ۷۵۹ تنه کافر وژل شوي. په داسې حال کې چې په لومړۍ نړیواله جګړه کې ۷ ملیونه وګړي وژل شوي او ۲۱ ملیونه ټپیان شوي.
په دویمه نړیواله جګړه کې چې کله د دواړو لورو وحشیان یو تر بله غیږ په غیږ شول د ۴۰ ملیونو څخه زیات انسانان ووژل شول، همدارنګه په روسیه کې د باطل کمونستي نظام واګو ته د رسېدو لپاره تر پنځوسو میلونو پورې انسانان ووژل شول.

فعالیت
د صدر اسلام جنګونه د شلمې پیړۍ له جنګونو سره مقایسه او د دواړو جنګونو اسباب له پایلو سره بیان کړئ.

د جهاد ځینې موخې او حکمتونه

الف – دفاع

له پورتني آیت څخه څرګندیږي چې اسلام خپلو پیروانو ته ددې اجازه ورکړې چې د هغه مخالف قدرت مخه ونیسي او له ځان څخه دفاع وکړي کوم چې د دوی شتون ګواښوي او له منځه یې وړي، ترڅو یو مسلمان وکولای شي چې هوسا ژوند وکړي، د اسلام مبارک دین د حکمت په څنګ کې د مسلمانانو د قدرت په شتون هم ټینګار کوي چې د دعوت او بلنې ملګرتیا وکړي. الله (ﷻ) فرمايي:
﴿وَ قَاتِلُوهُمْ حَتّى لاَ تَكُونُ فِتْنَةٌ وَ يَكُونَ الدّين كله الله﴾ [التوبة: ۳۹]
ژباړه: او هغو سره تر هغې وجنګیږئ چې هیڅ فتنه پاتې نشي او سوچه دین د خدای شي.

ب – د مستضعفینو ازادي

په اسلام کې د جهاد یوه موخه د مظلومانو او کمزورو سره مرسته د دوی له حقوقو څخه دفاع او د عدالت قایمېدل دي، څنګه چې په قرآن کریم کې فرمایي:
﴿وَمَا لَكُمْ لاَ تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاء﴾ [النساء: ۷۵]
ژباړه: ولې د خدای (ﷻ) په لار کې د هغو بې وزله سړو، ښځو او ماشومانو لپاره چې د ظلم او تېري لاندې دي نه جنګیږئ؟
همدارنګه ربعي بن عامر، رستم ته چې د فارسي قواوو سرلښکر ؤ داسې وايي: «الله ابتعثنا والله جاء بنا لنخرج من شاء من عبادة العباد الى عبادة رب العباد, ومن ضيق الدنيا إلى سعة الآخرة,

ومن جور الأديان على عدل الاسلام» **ژباړه:** الله (ﷻ) مونږ را لیږلي یو څو هغه خلک چې الله غوښتي وي، د بنده ګانو له بندګۍ څخه د یو خدای (ﷻ) عبادت ته، د دنیا د تنګیو څخه یې د هغې فراخۍ او د ادیانو له ظلم څخه اسلامي عدالت ته راوکاږو.

ج- د دعوت ازادي

د اسلام د سپیڅلي دین رسالت یو نړیوال رسالت دی، مسلمانان دا دنده لري چې د حق دا غږ د ټولو نړیوالو غوږونو ته ورسوي او په لارښوونو یې وپوهوي، لکه څنګه چې الله (ﷻ) فرمایي:

﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَـوْنَ عَـنِ الْمُنكَـرِ وَتُؤْمِنُـونَ بِاللّـهِ﴾ [آل‌عمران:۱۱۰]

ژباړه: تاسو (ای د رسول الله ﷺ امته) غوره امت یاست چې د انسانانو لپاره را لیږل شوي یاست (ترڅو) په نیکی امر وکړئ، له بدۍ نه منع وکړئ او په الله (ﷻ) باور لرئ.

بناء مسلمانان ددې لپاره لیږل شوي چې بشر ته لارښوونه او هدایت وکړي.

پس هرکله چې زمونږ د حق او حقیقي بلنې په وړاندې خنډونه رامنځ ته کیږي اسلام ددې موخې د ساتنې او د دعوت د ازادۍ د تامین لپاره مونږ ته د جهاد اجازه راکړې. دې ټکي ته باید ځیر شو چې د حق او ریښتیني دعوت د تحمیلولو په خاطر جنګ او جګړه نشته، بلکې هرکله چې د حق دعوت د خپرولو په لار کې خنډ پیداشو او دا ازادي یې له منځه وړله، بیا د جګړې اعلان کیږي تر څو هغه موانع چې بندګانو ته د الله تعالی د پیغام رسولو په لار کې موجودې دي له منځه یوسي.

پوښتنې

۱- په صدر اسلام کې د جنګونو تلفات څومره و؟

۲- د کمونستي نظام قدرت ته د رسیدو لپاره څومره نفر وژل شوي او ددې نظام پای څه شو؟

۳- د جهاد ځینې حکمتونه بیان کړئ.

کورنۍ دنده

د جهاد د موخو په هکله لس کرښې ولیکئ.

پنځه ځلويښتم لوست

څوک په جهاد مکلف دي؟

که چېرته جهاد فرض کفايي وي، هغه کسان چې د جنګ کولو توان ولري، کولای شي چې د مسلمانانو د امير په اجازه په جنګ کې شريک شي، خو کله چې جهاد فرض عين وګرځي، نو هغه څوک چې د جهاد کولو توان ولري په هغوی جهاد فرض ګرځي. مسلحانه جهاد په کوچنيانو او معيوبينو فرض ندی.

د جنګ نه وړاندې بلنه

سليمان بن بريده (ﷺ) د خپل پلار نه روايت کوي: "رسول الله (ﷺ) به چې کله څوک د سرلښکر په توګه ټاکه، د تقوی او پرهېزګارۍ توصيه به يې ورته کوله او بيا به يې ورته وفرمايل: هرکله چې له خپل مشرک دښمن سره مخامخ شوې، هغوی ته د درېو څيزونو بلنه ورکوه:

١ –که چېرې يې د هو ځواب درکړ، لاس ترې واخله.

٢– او که يې انکار وکړ، جزيه ترې وغواړه، که يې قبوله کړه، ته يې هم قبوله کړه، او لاس ورڅخه ونيسه.

٣– او که جزيه يې هم ونه منله بيا له پاک پروردګار څخه مرسته وغواړه او ورسره جنګ پيل کړه. . . "

فعاليت

آيا په اسلام کې جنګ د عقيدې د تحميل په خاطر ترسره کېږي؟ د اسلام پيغمبر او د صحابه کرامو د سيرت په رڼا کې دا مسأله وڅېړئ او د (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) له حکم سره يې پرتله کړئ.

د جنګ په حالت کې د دښمن کوم کسان وژل کېږي؟ او کوم نه وژل کېږي:

د هغو کسانو وژل په جنګ کې روا دي چې عملاً، فکراً او يا مشورتاً په جنګ کې دخيل وي، مګر د هغو کسانو وژل جواز نلري چې په جنګ کې ګډون نلري، لکه:

ښځه، ماشوم، سپین ګیري، ناروغان، فلج، معلول، ګوډ، ړوند، هغه راهب چې په کلیسا کې عبادت کوي، هغه کسان چې کور یا معبد ته پناه یوسي، هغه کسان چې د جنګ وس نلري او هغه چې په خپلو پټیو کې په کرکیله بوخت وي. خو که چېرته عملاً په جنګ کې شریک یا په خبرو، فکر او مالي مرسته له کفارو سره همکار وي بیا یې وژل روادي. په دې اړوند انس (رضي الله عنه) له رسول الله (ﷺ) څخه دا ډول توصیه روایت کوي، فرمایي: "د خدای په نامه، د الله ﷻ او د رسول الله ﷺ ددین لپاره ولاړ شئ، زاړه، ماشومان، ښځې او په عبادتخونو کې ناست کسان مه وژنئ"

له پورتني حدیث څخه څرګندېږي چې د مسلمانانو د جنګ او مبارزې معیار د خدای (ﷻ) حکم او اسلامي ضوابط دي، نو که دې اصولو ته پاملرنه وشي هیڅ ظلم او جنایت نه رامنځ ته کېږي، یو بې ګناه انسان، ښځه او ماشوم به نه وژل کېږي.

څه ډول جګړه روا ده؟

﴿الَّذِينَ آمَنُواْ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُواْ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ﴾ [النساء: ۷۶]

ژباړه: چاچې ایمان راوړی د خدای (ﷻ) لپاره جهاد کوي، څوک چې کافر شوي دي د طاغوت په لاره کې جنګیږي.

په اسلام کې جنګ یوازې د الله (ﷻ) په لار کې دی، د هوی هوس، واک ته د رسېدو، په نورو باندې واکداري او د خاورې لاندې کولو لپاره جنګ کول جهاد نه دی، په دې اړه د رسول الله (ﷺ) څخه پوښتنه وشوه، که یو څوک د خپلې زړورتیا ښودلو لپاره جنګیږي، یا د ریا (ځان ښودنې) لپاره جنګیږي. کوم یو د خدای (ﷻ) لپاره دی؟ رسول الله (ﷺ) ورته وفرمایل: «مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِىَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِى سَبِيلِ اللَّهِ»

ژباړه: څوک چې د خدای (ﷻ) د کلمې د پورته کولو لپاره جنګیږي، هغه د خدای (ﷻ) لپاره جنګ (جهاد) دی.

د قومیت او نژاد لپاره جنګ کول جایز ندي

په نننۍ نړۍ کې ډېر جنګونه د رنګ او نژاد پرستي په خاطر پېښیږي. خپل قوم په نورو قومونو غوره ګڼي، عامه وژنه کوي، حال دا چې اسلام دا عمل محکوموي. رسول الله(ﷺ) فرمایي: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ دَعَا إِلَى عَصَبِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ قَاتَلَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ

مَاتَ عَلَى عَصَبِيَّةٍ» **ژباړه:** څوک چې خلك قومي تعصب ته رابلي هغه زمونږ له ډلې څخه ندی، څوک چې د قومي تعصب (نژاد پرستی) په خاطر جنګيږي هغه زمونږ له ډلې څخه ندی او څوک چې په دې تعصب کې مړ شو، زمونږ څخه ندی.

پوښتني

١- څوک په جهاد مکلف دي؟
٢- رسول الله (ﷺ) د جنګ نه وړاندې اسلامي لښکر ته څه توصیه کړې وه؟
٣- د جنګ په حالت کې د کومو کسانو وژل روا دي؟
۴- کوم ډول جنګونه حرام دي؟ روښانه يې کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې لوست یو ځل خپلو دوستانو او د کورنۍ غړو ته ولولي او لنډيز دې وليکي.

شپږ څلویښتم لوست

د اسلام له نظره د جهاد ډولونه

جهاد د پیاوړي او څواکمن کوښښ په معنا د اسلام له نظره په څو ډولونو ویشل کېدای شي، چې له هغې جملې څخه ځینې یې عبارت دي له:

۱ـ مالي جهاد

مالي جهاد، د جهاد د نورو ډولونو د ملا تیر جوړوي، څکه هر ډول جهاد مالي امکاناتو ته اړتیا لري، او که مسلمانان مالي جهاد ونکړي، نور هر ډول جهاد ناشونی کېږي. له همدې کبله الله تعالی په قرآن کریم کې د ځان او مال قربانول، یو بل ته څېرمه ذکر کړي، د بېلګې په توګه په دې آیت کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ ﴾ [التوبة: ١١١] **ژباړه:** یقینا الله تعالی له مؤمنانو څخه د هغوی ځانونه او مالونه د جنت په مقابل کې اخیستي دي.

۲ـ د دعوت جهاد

دا جهاد په ژبه سره خلکو ته په پخو دلایلو د دین رسولو او په عملي بڼه د دین په رېښتینې توګه تمثیلولو سره سر ته رسیږي، مسلمانان باید د کفارو، منافقینو، مشرکینو، ملحدینو او بې باکه او نا ملتزمو مسلمانانو په مقابل کې د اسلام حقانیت بیان کړي او لازمه ده چې داعي په خپلو کړو وړو هم د نورو لپاره بېلګه واوسي، څو د هغوی لپاره مقتدا جوړ شي. نو په دې توګه به د حق دین خپور شي، او همدا لار د دین د خپرولو لپاره تر ټولو اغیزمنه لاره ده، چې ټولو انبیاوو کارولې او په هر مسلمان باندې لازمه ده په هر ډول ټولنه کې چې اوسیږي د رسول الله ﷺ په طریقه خلک نېکویو ته راوبلي او له بدویو څخه یې منعه کړي.

الله تعالی فرمایلي: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ [آل عمران:١١٠] **ژباړه:** تاسو تر ټولو غوره امت یاست د خلکو د ګټې لپاره وېستل شوي یاست، په نېکۍ امر کوئ او له بدۍ څخه منعه کوئ او په الله ایمان لرئ.

البته د دعوت په جهاد کې په داعي لازمه ده څو له حکمت څخه کار واخلي، د دعوت په امورو کې ډېر مهم مخکې کړي، د خلکو په ځورونو او تکليف صبر وکړي او له هغې ټولنې او محيط څخه چې دی دعوت پکې کوي با خبره واوسي.

۳ـ د علم او زده کړې جهاد

دا جهاد د مسلمانانو د علم په ګاڼه باندې په پوښلو سره تر سره کېږي، څو ټول زيار وباسي ديني او نور ګټور علوم چې د انسانانو ټولنه هغو ته اړتيا لري زده کړي، او په علمي فکري او کلتوري برخو کې د يوو کامل او هر اړخيز اسلامي تصور او ذهنيت خاوندان واوسي. په رواياتو کې له رسول اللهﷺ را نقل شوي چې فرمايلي يې دي: د علم او پوهې په هکله باندې يو بل ته لارښوونه کوئ، په علم کې خيانت د مال له خيانت څخه ډېر بد دی، او هرو مرو به الله تعالى له تاسو څخه په دې هکله پوښتنه وکړي.

او الله تعالى فرمايلي: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ [التوبة: ۱۲۲] **ژباړه:** د مؤمنانو لپاره مناسب نه دي چې ټول دې ووزي، ولې له هرې سترې ډلې څخه يو څو کسان (د علم په زده کړه پسې) ونه وتل څو په دين کې پوهه تر لاسه کړي او خپل قوم ووېروي کله چې بېرته ورو ګرځي، څو (له ناوړه کارونو) ځان وساتي.

فعاليت

د دعوت او ښوونې په جهاد کې ځينې ارزښتناک ټکي شته چې بايد عملي شي، ښوونکی دې زده کوونکي په دوو ډلو ووېشي او د هغه پايلې دې ټکي په ټکي وليکي او له دوی څخه دې وغواړي چې دغه موضوع په خپلو منځونو کې وڅېړي.

٤ـ سياسي جهاد

له دې جهاد څخه موخه د اسلام د عدل په اصولو د دولت جوړولو له پاره کوښښ کول دي، داسې دولت چې هلته حاکميت يوازې د الله تعالى وي، کله چې په اسلامی سيمو کې د دين احکام ترک شي او د مسلمانانو يو والی هېر کړای شي نو په مسلمانانو لازمه ده څو کوښښ وکړي د اسلام د قوانينو تر سيورې لاندې د مسلمانانو د يووالي سره سره اسلامي حاکميت په پښو ودروي.

۵ـ مسلحانه جهاد

د توري په مټ د طاغوت او د هغه د پلويانو په خلاف مبارزه کول دي، هغه طاغوتيان چې د الله تعالی د دين په مقابل کې يې بيرغ اوچت کړی وي او د الله بندګان په خپله بندګۍ نيسي، ظلم او فساد يې په مخ کې اچولی وي، کښتونه او نسلونه هلاکوي، د الله تعالی د دين له اقامې څخه مخنيوی کوي او د حق د بلنې په وړاندې خنډونه جوړوي.

الله تعالی په دې هکله فرمايي: ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ﴾ [البقرة: ۱۹۳]

ژباړه: او له هغوی سره جګړه وکړئ تر هغه پورې چې فتنه پاته نه شي او د ژوند نظام ټول د الله تعالی (د خوښې) شي.

او همدا ډول فرمايي: ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾ [التوبة: ۲۹] **ژباړه:** له هغو خلکو سره جګړه وکړئ چې په الله تعالی او د آخرت په ورځ ايمان نه لري او د الله تعالی او رسول حرام کړی شوي شيزونه حرام نه ګڼي او د حق په دين رفتار نه کوي له هغو خلکو څخه چې کتاب ورکړی شوی تر هغه پورې (جګړه ورسره وکړئ) چې مغلوب شي او د عاجزی په حالت کې جزيه ورکړي.

هر کله چې جهاد مطلق ذکر شي، همدا وروستی معنا ورڅخه مراد کيږي، ځکه د جهاد کلمه په همدې معنا کې اصطلاحي شهرت لري، خو په هغه صورت کې چې له دې معنا څخه اړوونکې قرينه (نښه) شتون ولري، بيا بيا د قرينې د غوښتنې مطابق معنا ورڅخه اخيستل کيږي.

> **فعاليت**
>
> له نفس، شيطان، او باندني دښمن سره جهاد کول يو له بل سره څه تړاو لري؟

د مجاهدينو په برياليتوب کې د ځان جوړونې رول

په مورچلو کې د مجاهدينو د برياليتوب بنسټيز ټکی له نفس او نفساني غوښتنو سره جهاد دی، هغه داسې چې شوکت د خدای (ﷻ) په لار کې جنګيږي او خلک د خدای (ﷻ) دين ته رابولي، څه چې وايي هغه به په عمل کې پلي کوي، د هر څه نه وړاندې به د خپل نفس د جوړولو کوښښ کوي، وروسته بيا له نورو سره مرستې ته لاس غځوي.

په همدې خاطر رسول الله (ﷺ) فرمايي: «الْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»

ژباړه: مجاهد هغه څوک دی چې د خدای (ﷻ) په لار کې له خپل نفس سره جهاد وکړي.

انسان د ټولنې یو جز دی، ټولنه له وګړو څخه جوړه شوې، نو هر څوک چې د جهاد د فریضې په ترسره کولو کې د هر څه نه لومړی د خپل ځان څخه پیل وکړي، ځان جوړ او اصلاح کړي، پرته له شکه دا ټولنه به له داسې پاکو وګړو څخه جوړه شي چې هیڅوک به یې د مقابلې ځواک ونلري.

نو په لنډ ډول ویلای شو، هر هغه څوک چې په جهاد اکبر کې بریالی شو، دا تن به ضرور په جهاد اصغر کې بریالی کیږي. که څوک په جهاد اصغرکې پاتې راغی جهاد اکبر کې یې بریالیتوب ناشونی دی، مګر په ډېرو لږو حالاتو کې به څه مخ په وړاندې لاړ شي خو پایلې ته رسېدل محال دي.

پوښتنې

١- د خدای (ﷻ) په لار کې جهاد په څو جبهو کې ترسره کیږي: نومونه یې واخلئ.

٢- د دعوت او جهاد لپاره له قرآن کریم څخه یو دلیل ذکر کړئ.

٣- د ښوونې د جهاد لپاره له قرآن کریم او حدیثو څخه یو یو دلیل ذکر کړئ.

٤- مسلحانه جهاد شرح کړئ.

٥- سیاسي جهاد څه مفهوم لري.

٦- د خپل ځان جوړول د مجاهدینو په بریالیتوب کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د خپل ځان جوړولو او د خپل نفس د تربیې د ارزښت په اړه یوه لنډه مقاله ولیکئ.

سوله او احکام يې

دا مو ولوستل چې په اسلام کې جنګ د ډېر لوړ هدف په خاطر چې هغه د فکر او عقيدې ازادي ده ترسره کيږي،ترڅو انسانيت ته د کمال لارې پرانيستل شي. ددې لپاره نه کيږي چې ځمکې لاندې، انسانان غلامان او د ځمکې لاندې او باندې زېرمې ترلاسه کړي. هرکله چې سولې ته د تګ ضرورت محسوس شي، نو هغه بې پامه نه غورځول کيږي، ځکه سوله اساس او بنسټ دی، جنګ استثنايي حالت دی، قرآن کريم په دې هکله فرمايي: ﴿وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ [الانفال: ٦١].

ژباړه: که چېرته هغوی سولې ته مايل شول، ته هم خپل ميلان ښکاره کړه، په الله (ﷻ) توکل وکړه، بېشکه خدای (ﷻ) اورېدونکی او پوه دی.

د مسلمانانو ترمنځ سوله

ځينې وخت د مسلمانانو ترمنځ هم جنګ پېښيږي، چې په دې حالت کې بايد سوله وشي، قرآن کريم په دې هکله فرمايي: ﴿وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ [الحجرات: ١٠]

ژباړه: هرکله چې د مسلمانانو دوه ډلې سره په جنګ شي، د دوی ترمنځ سوله وکړئ، که يوه پربله ظلم او تېری کوي (او سوله نه مني)، هغه ډله چې ظلم او تېری کوي ،په مقابل کې يې ترهغه وخته وجنګيږئ چې سوله ومني او د خدای (ﷻ) حکم ته غاړه کيږدي، بيا د دوی ترمنځ عادلانه سوله وکړئ (له شرايطو سره سم)، د عدالت نه کار واخلئ، ځکه چې الله (ﷻ) عادلان خوښوي.

نو کله چې دوه ډلې په خپل منځ کې په جنګ شوي، وطن او ملت له داخلي اختلافاتو، خطر او تجزيې سره مخامخ کړي، بايد چې د اسلامي او ملي يووالي لپاره حساب ته کش شي او په هر قيمت چې وي پر وطن او ملت کې يووالی تامين شي. دا هغه لارښوونې دي چې قرآن کريم يې مونږ ته را زده کوي.

فعالیت

قرآن کریم فرمايي: ″و الصلح خير″ د سولې په ګټو وغږېږئ.

پوښتني

۱- قران کريم د سولې په هکله څه فرمايلي دي؟

۲- که د مسلمانانو يو ټولی په بل ټولي حمله وکړي او سوله هم قبوله نه کړي، نو څه معامله بايد ورسره وشي؟شرحه يې کړئ.

کورنی دنده

د سولې د اهميت او د ټولنې د پرمختګ په هکله د هغې د رول په اړه يوه لنډه مقاله وليکئ.

د ذمي عقد (تړون)

د عزتمن او سوکاله ژوندانه لپاره ارزښتناکه لاره چې د متقابل احترام او حقوقو رعایت په کې وشي د ذمي عقد دی، په دې لوست کې ورسره اشنا کیږو.

ذمه په لغت کې عهد او تړون ته وايي. اهل ذمه هغه کسان دي چې اسلامي حکومت ته د جزیې (مالیي) په نامه دیوې اندازې مال په ورکولو سره د دوی ځان، مال او حقوق خوندي کیږي.

د اهل ذمه حقوق

ټول ذمیان هغه حقوق لري کوم چې مسلمانان یې لري. حضرت علي کرم الله وجهه په دې هکله داسې فرمايي: "دوی (ذمیانو) ددې لپاره جزیه منلې چې د دوی مالونه او وینې داسې شي لکه زمونږ مالونه او وینې"

اسلامي دولت مکلف دی چې له دوی څخه هر ډول ظلم دفع کړي، د دوی ځان او مال وساتي، د دوی عقیدې او عبادت ځایونو پورې غرض ونکړي، د کسب او کار زمینه ورته برابره کړي.

د ذمي حقوق له منځه وړل حرام دي

ذمي ته د ضرر رسولو په هکله رسول الله (ﷺ) په سختو ټکو داسې بیان کړی، فرمايي: « أَلاَ مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا أَوِ انْتَقَصَهُ أَوْ كَلَّفَهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ أَوْ أَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا بِغَيْرِ طِيبِ نَفْسٍ فَأَنَا حَجِيجُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » تاسې خبر شئ هر هغه څوک چې په ذمي ظلم وکړي، یا په ناحقه دده حق وخوري، یا یې په داسې کار وګومارې چې هغه دده د طاقت څخه پورته وي، یا دده د خوښې پرته ورڅخه شی واخلي، د قیامت په ورځ زه خپله د دوی مدعي یم)

جزیه څه شی ده؟

جزیه د هغه مال څخه عبارت ده چې ذمیان یې اسلامي دولت ته ورکوي، ددې په مقابل کې اسلامي حکومت دوی ته سهولتونه برابروي، د دوی ساتنه کوي، د جنګ نه معاف دي، دا هم باید له یاده ونه ایستل شي چې په ماشومانو، ښځو، لیونو، عمر خوړلو او ړندو باندې جزیه نشته.

؟؟ پوښتنې

۱ـ ذمه څه شی ده او اهل ذمه کوم کسان دي؟

۲ـ د اهل ذمه حقوق بیان کړئ.

۳ـ آیا جزیه باج اخېستنه ده که په مقابل کې یې ذمیان عوض تر لاسه کوي؟ روښانه یې کړئ.